

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАВТУР ВІКТОР АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.13 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ ТА ВИРІШЕННІ
СЛІДЧИМ СУДДЕЮ ТА СУДОМ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

«081» Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата
юридичних наук)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.А. Завтур

Науковий керівник –Гловюк Ірина Василівна
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська
юридична академія»

Одеса – 2017

АНОТАЦІЯ

Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням кримінально-процесуального доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на основі положень КПК 2012 року.

У дисертації визначено місце рішень слідчого судді та суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в системі кримінально-процесуальних актів, сформульовано предмет і межі доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, а також окреслено коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Встановлено, що для позначення сукупності фактичних обставин, що підлягають встановленню при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження і мають значення для його правильного вирішення по суті доцільно використовувати категорію «локальний предмет доказування», а структура і зміст обставин, що його складають при застосуванні конкретного заходу забезпечення обумовлені його метою і функціональною характеристикою.

Під межами доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження слід розуміти ідеальну сукупність доказів, яка є

достатньою для встановлення всіх обставин, які складають локальний предмет доказування, формування переконання про необхідність прийняття такого рішення і повинна бути визначена на підставі встановленого законом стандарту доказування – рівня переконання, необхідного для прийняття відповідного проміжного рішення.

Доведено, що змагальна форма розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження пов'язана з реалізацією кола презумпцій, зокрема: загально-правових (добросовісності громадян і правомірності правових актів), міжгалузевих (презумпції свободи), галузевих (презумпції невинуватості) і специфічних, що реалізуються в судово-контрольному провадженні із застосування заходів забезпечення кримінального провадження (презумпції не на користь застосування заходів забезпечення кримінального провадження, презумпції не на користь продовження заходів забезпечення кримінального провадження, презумпції правомірності раніше прийнято рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та презумпції мінімального обмеження прав і свобод підозрюваного в зв'язку із застосуванням до нього запобіжного заходу).

Охарактеризовані властивості доказів, якими обґрунтовується необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Належність доказів при розгляді та вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження визначається змістом обставин, що складають локальний предмет доказування. Загальні критерії допустимості, указані в ст. 87 КПК України в цілому прийнятні в контексті відповідного судово-контрольного провадження. Констатовано несумісність нормативно визначеного порядку розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження з правовими процедурами, пов'язаними із перевіркою допустимості доказів у відповідному судово-контрольному провадженні. Сформульовано пропозиції щодо розширення повноважень слідчого судді з перевірки допустимості доказів.

Визначено процесуальний статус слідчого судді, сторін та інших суб'єктів кримінального провадження як суб'єктів доказування при розгляді та вирішенні клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Слідчий суддя визначений суб'єктом, на якого покладається обов'язок доказування у судово-контрольному провадженні щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що випливає із загальних завдань судового контролю та обов'язку прийняти законне, обгрунтоване і мотивоване рішення. На сторін кримінального провадження покладається тягар доказування обставин, якими вони обгрунтовують свої позиції в змагальному розгляді слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Розглянуто роль в доказуванні інших суб'єктів кримінального провадження, які фрагментарно залучаються до розгляду відповідних клопотань.

Визначено особливості доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в підготовчому провадженні, судовому розгляді, а також у кримінальних провадженнях із перегляду судових рішень.

Внесено науково обгрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині регламентації доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею і судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне процесуальне доказування, заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, слідчий суддя, суд.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи вдосконалення. *Вісник прокуратури*. 2015. №12. С. 87-95.

2. Завтур В.А. Прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №6. С. 163-169.

3. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С. 105-111.

4. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №3. С. 140-146.

5. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. №41. Т. 2. С. 148-151.

6. Завтур В.А. Коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Eurasian academic research journal*. – 2017. – №4 (10). – С. 72-81.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Завтур В.А. Спростування стороною захисту обґрунтованості підозри під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів

забезпечення кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 210-212.

8. Завтур В.А. Деякі питання визнання доказів недопустимими при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 411-414.

9. Завтур В.А. Предмет доказування при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матер. IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Івано-Франківськ, 04 груд. 2015 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 100-104.

10. Завтур В.А. Потерпілий як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 127-128.

11. Завтур В.А. Деякі питання розгляду слідчим суддею та судом клопотань про здійснення приводу. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 56-58.

12. Завтур В.А. Співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження*: матер. круглого столу (21 квіт. 2016 р.). Запоріжжя: КПУ, 2016. С. 69-72.

13. Завтур В.А. Щодо системи заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р.). В 3-х томах. Т. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 130-131.

14. Завтур В.А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р., м. Одеса). У 2 т. Т. 2. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 330-332.

15. Завтур В.А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 78-80.

16. Завтур В.А. Деякі питання доказів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 251-254.

17. Завтур В.А. Належність доказів при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теорія та практика правоохоронної діяльності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11 листоп. 2016 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 118-121.

18. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 230-231. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6289>. (дата звернення: 23.02.2017).

19. Завтур В.А. Збирання доказів слідчим суддею під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: вдосконалення нормативної регламентації. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 187-189.

20. Завтур В.А. Розгляд та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., проф. Ю. П. Аленіна (21 квіт. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 191-193.

21. Завтур В.А. Деякі питання доказування під час розгляду клопотань в порядку статті 331 Кримінального процесуального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 527-530.

22. Завтур В.А. Поручитель як суб'єкт доказування: визначення процесуальних можливостей. *Теорія та практика кримінального процесуального доказування*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет- конф., (м. Івано-Франківськ, 24 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 58-60.

23. Завтур В.А. Деякі питання вирішення клопотань про продовження запобіжного заходу судом апеляційної інстанції. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 402-404.

SUMMARY

Zavtur V.A. The peculiarities of proving in consideration and adoption of application to enforce measures of ensuring criminal proceedings by investigating judge and court. – Manuscript.

The thesis for a Candidate of Law (Doctor of Philosophy) Degree, speciality 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics, Forensic Examination, Operation search activity (081 – Law). - National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

The thesis is the first in the national science special comprehensive research of criminal procedural proving in consideration and adoption of applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings by investigating judge and court based on the provisions of the Code of Criminal Procedure of 2012.

The facts and the limits of proving in consideration applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings by the investigating judge, as well as the range of the presumptions in proving the necessity of enforcement measures of ensuring criminal proceedings are defined in thesis.

It was stated that in order to indicate the range of factual circumstances required to be determined by investigating judge for a proper adoption of application to enforce measures of ensuring, using the category «local subject of proof» is appropriate in essence, but it's structure and content has specific features depend on the purpose and functional characteristics of concrete measure of ensuring.

The limits of proving in the context of the consideration an application to enforce measure of ensuring criminal proceedings is ideal set of evidence that are sufficient to establish all the circumstances constituting the local subject of proof and the formation of the belief that the such decision must be made and must be determined based on the standard of proof established by law, necessary for the adoption of an appropriate interim decision.

It was proved that the competitive form of consideration of the applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings by investigating judge is associated with the realization of the range of presumption, in particular: general (presumption of the integrity of citizens and the presumption of legality of legal acts), interbranch (presumption of freedom), sectoral (presumption of innocence) and specific that are realized in judicial control proceedings in connection with the application to enforce measure of ensuring criminal proceedings (the presumption is not in favor of the application of the measure of ensuring criminal proceedings, presumption not in favor to continue measures to ensure criminal proceedings and presumption of minimal limitations of rights and freedoms in connection with enforcement measures of restraint).

The properties of the evidence, which justify the necessity of enforcement measures of ensuring criminal proceedings are characterized. The relevance of the evidence in consideration and adoption of the applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings by investigating judge is determined by the content of the circumstances constituting the local subject of proof. General admissibility criteria defined in Art. 87 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine as a whole are acceptable in the context of the appropriate judicial control proceedings. The incompatibility of the normative procedure of consideration of applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings with legal procedures related to the verification of the admissibility of evidence in the appropriate judicial control proceedings is stated. Proposals on the extension the investigating judge's power for verifying the admissibility of evidence are formulated.

The procedural status of the investigating judge, parties and other subjects of criminal proceedings as subjects of proving in consideration and adoption of application to enforce measures of ensuring of criminal proceedings is determined.

The investigating judge has been identified as a subject who has the duty to prove in the judicial control of enforcement measures of ensuring criminal proceedings, which proceeds from the general aims of judicial control and the

obligation to adopt a legitimate, substantiated and motivated decision. The parties of criminal proceedings have the burden of proof the circumstances, which justify their positions in the competitive consideration by the investigating judge of the application to enforce measures of ensuring criminal proceedings. The role in proving other subjects of criminal proceedings which are fragmentarily involved in the consideration of the relevant applications is considered.

The peculiarities of proving in the consideration of applications to enforce measures of ensuring criminal proceedings in preparatory proceedings, court proceedings and criminal proceedings for the review of court decisions are determined.

Scientifically substantiated proposals on improvement of the criminal procedural legislation of Ukraine in the aspect of the regulation of proving in the consideration and adoption of applications to enforce measures of ensuring criminal proceeding by investigating judge and court are formulated.

Key words: criminal procedural proving, measures of ensuring criminal proceedings, measures of restraint, investigating judge, court.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи вдосконалення. *Вісник прокуратури*. 2015. №12. С. 87-95.

2. Завтур В.А. Прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №6. С. 163-169.

3. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С. 105-111.

4. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №3. С. 140-146.

5. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. №41. Т. 2. С. 148-151.

6. Завтур В.А. Коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Eurasian academic research journal*. – 2017. – №4 (10). – С. 72-81.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Завтур В.А. Спростування стороною захисту обґрунтованості підозри під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 210-212.

8. Завтур В.А. Деякі питання визнання доказів недопустимими при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 411-414.

9. Завтур В.А. Предмет доказування при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матер. IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Івано-Франківськ, 04 груд. 2015 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-

видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 100-104.

10. Завтур В.А. Потерпілий як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 127-128.

11. Завтур В.А. Деякі питання розгляду слідчим суддею та судом клопотань про здійснення приводу. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 56-58.

12. Завтур В.А. Співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження*: матер. круглого столу (21 квіт. 2016 р.). Запоріжжя: КПУ, 2016. С. 69-72.

13. Завтур В.А. Щодо системи заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р.). В 3-х томах. Т. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 130-131.

14. Завтур В.А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р., м. Одеса). У 2 т. Т. 2. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 330-332.

15. Завтур В.А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез

доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 78-80.

16. Завтур В.А. Деякі питання доказів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 251-254.

17. Завтур В.А. Належність доказів при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теорія та практика правоохоронної діяльності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11 листоп. 2016 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 118-121.

18. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 230-231. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6289>. (дата звернення: 23.02.2017).

19. Завтур В.А. Збирання доказів слідчим суддею під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: вдосконалення нормативної регламентації. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 187-189.

20. Завтур В.А. Розгляд та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., проф. Ю. П. Аленіна (21 квіт. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 191-193.

21. Завтур В.А. Деякі питання доказування під час розгляду клопотань в порядку статті 331 Кримінального процесуального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 527-530.

22. Завтур В.А. Поручитель як суб'єкт доказування: визначення процесуальних можливостей. *Теорія та практика кримінального процесуального доказування*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет- конф., (м. Івано-Франківськ, 24 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 58-60.

23. Завтур В.А. Деякі питання вирішення клопотань про продовження запобіжного заходу судом апеляційної інстанції. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 402-404.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТИВ.	16
1.1. Загальна характеристика правової природи заходів забезпечення кримінального провадження та порядку їх застосування за КПК України 2012 р.....	16
1.2. Механізм прийняття слідчим суддею та судом рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.....	29
1.3. Гарантії законності та обґрунтованості рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.	39
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	50
2.1. Предмет доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні.....	50
2.2. Презумпції в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження.	74
2.3. Межі доказування при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження	88

2.4. Докази та їх властивості при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні.....	101
2.5. Суб'єкти доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. Тягар та обов'язок доказування.	120
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	147
3.1. Проблемні аспекти вирішення питань про заходи забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні.	147
3.2. Розгляд та вирішення клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час судового розгляду кримінального провадження.	158
3.3. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у провадженнях з перегляду судових рішень.	169
ВИСНОВКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	185
ДОДАТКИ.....	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВССУ – Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ

ЄСПЛ, Суд – Європейський Суд з прав людини

ЗЗКП, заходи забезпечення – заходи забезпечення кримінального провадження

ЗУ – Закон України

Конвенція – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року

КПК 1960 р. – Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс (залежно від контексту)

ООН – Організація Об'єднаних Націй

п. – пункт

ПЗВХ – примусові заходи виховного характеру

ПЗМХ - примусові заходи медичного характеру

РФ – Російська Федерація

с. – сторінка

СНД – Співдружність Незалежних Держав

ст.- стаття

США – Сполучені Штати Америки

ФРН - Федеративна Республіка Німеччина

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Набуття чинності КПК України 2012 року перетворило судовий контроль на комплексний та системоутворюючий інститут сучасного кримінального провадження. Прийняття рішень про застосування ЗЗКП є одним із найоб'ємніших та найскладніших напрямків діяльності суду у кримінальному провадженні, що зумовлено їх юридичною природою та функціональною диференціацією. Втім, практика реалізації чинного кримінального процесуального закону, доктринальні напрацювання, численні законопроектні пропозиції вказують на недостатню ефективність судового контролю обмеження прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві та формалізацію процесу прийняття відповідних процесуальних рішень. Це свідчить про те, що процес реформування інституту судового контролю триває, і пошук шляхів його вдосконалення залишається пріоритетним напрямком вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини. Створення доступної та ефективної системи судочинства, що відповідає європейським цінностям та стандартам захисту прав людини, продовжує бути стратегічною метою Української держави відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року [182].

Закріплення у ч. 5 ст. 132 КПК України положення, відповідно до якого під час розгляду питань про застосування ЗЗКП сторони повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються, фактично вказує на активний процес доказування під час розгляду відповідних клопотань, що відбувається в межах змагальної судової процедури. Внаслідок цього у кримінально-процесуальній доктрині набув актуальності цілий комплекс питань, пов'язаний із: визначенням кола фактичних обставин, що складають предмет доказування при розгляді таких клопотань; прийнятністю загальної системи властивостей доказів стосовно судово-контрольного

провадження із розгляду клопотань про застосування ЗЗКП; суперечливим визначенням повноважень слідчого судді та суду щодо самостійного збирання доказів у положеннях Розділу 2 КПК України; формулюванням правил про розподіл обов'язку та тягаря доказування під час розгляду та вирішення питань про ЗЗКП; проблематикою визначення ролі в доказуванні окремих суб'єктів, які фрагментарно залучаються до розгляду відповідних клопотань; окресленням кола доказових презумпцій необхідності застосування ЗЗКП.

Водночас, відзначається особливістю нормативна регламентація порядку застосування ЗЗКП у судовому провадженні, пов'язана з можливістю самостійного ініціювання судом розгляду даного питання, специфікою розгляду відповідних клопотань у суді присяжних, вирішенням питання про заходи забезпечення сумісно з іншими процесуальними рішеннями, що приймаються в ході судового розгляду.

Різні аспекти застосування заходів забезпечення розглядалися у працях таких українських учених, як: О.Н. Агакерімов, Л.М. Бабіч, К.К. Білецька, Р.М. Білокінь, О.В. Білоус, Р.І. Благута, О.В. Верхогляд-Герасименко, К.Д. Волков, І.В. Гловюк, К.Г. Горелкіна, М.І. Дерев'янка (Зеленська), О.М. Дроздов, Ю.М. Дьомін, О.В. Єні, С.В. Завада, А.В. Захарко, Т.Г. Ільєва, О.Б. Комарницька, О.М. Коріняк, О.І. Коровайко, Г.М. Куцкір, М.В. Лепей, К.Є. Лисенкова, Л.М. Лобойко, Т.В. Лукашкіна, А.М. Мартинців, М.А. Макаров, О.І. Марочкін, Ю.Д. Москалюк, О.В. Музиченко, А.В. Мурзановська, А.І. Палюх, А.О. Побережник, В.О. Попелюшко, В.В. Рожнова, А.Е. Руденко, Д.О. Савицький, О.В. Сівак, С.М. Смоков, О.Ю. Татаров, О.І. Тищенко, А.Р. Туманянц, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, О.Ю. Хабло, А.Я. Хитра, А.В. Чуб, Д.А. Чухраєв, О.Г. Шило, С.Л. Шаренко, О.В. Шульга та ін., у яких досліджувалися питання правової природи заходів забезпечення, їх класифікації, порядку розгляду слідчим суддею та судом відповідних клопотань, особливості нормативної регламентації порядку застосування окремих ЗЗКП. Питання доказування під час розгляду та

вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП висвітлювалися лише фрагментарно у дослідженнях В.В. Вапнярчука, І.В. Гловюк, Т.В. Лукашкіної, М.А. Макарова, А.І. Палюха, Х.Р. Слюсарчук, М.М. Стоянова, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило.

Однак комплексні дослідження особливостей кримінального процесуального доказування під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП на основі положень КПК України 2012 р., у яких всебічно розкривається проблематика реалізації його ключових елементів під час прийняття таких рішень у різних стадіях кримінального провадження, донині не проводилися.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (ДРН 0116U0184).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у розробці науково обгрунтованої концепції доказування під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП, а також у формулюванні пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі завдання:

з'ясувати місце рішень слідчого судді та суду про застосування заходів забезпечення в системі кримінально-процесуальних актів;

розкрити структуру предмета доказування та зміст обставин, що його складають, під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП;

визначити коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування ЗЗКП;

охарактеризувати межі доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП;

розглянути властивості доказів, якими обґрунтовується необхідність застосування ЗЗКП та їх заперечення;

з'ясувати межі активності слідчого судді в доказуванні під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП;

розкрити особливості участі в доказуванні окремих суб'єктів кримінального провадження, що беруть участь у розгляді клопотань про застосування ЗЗКП;

охарактеризувати особливості доказування при застосуванні ЗЗКП у судовому провадженні;

сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення нормативної регламентації кримінального процесуального доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у досудовому та судовому провадженні у зв'язку із розглядом та вирішенням клопотань про застосування ЗЗКП.

Предметом дослідження є особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Метод історизму дозволив порівняти відповідні положення КПК 1960 року та КПК 2012 року (підрозділи 1.1, 1.3). Використання методу системного аналізу дозволило розглянути ЗЗКП як міжстадійний кримінальний процесуальний інститут (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). За допомогою функціонального методу було розкрито роль окремих суб'єктів кримінального провадження в

доказуванні під час розгляду та вирішення клопотань про застосування заходів забезпечення (підрозділ 2.5). Формально-юридичний метод використовувався під час дослідження відповідних положень Конституції України, міжнародно-правових актів, кримінального процесуального законодавства України, підзаконних нормативно-правових актів, рішень Європейського суду з прав людини (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2, 3.3). Використання порівняльно-правового методу дало змогу проаналізувати положення кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн, виявити переваги та недоліки правового регулювання застосування ЗЗКП у КПК України (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.5, 3.2, 3.3.). За допомогою логіко-нормативного методу було сформульовано конкретні пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального доказування під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників з теорії права, кримінального, кримінального процесуального права.

Нормативну основу наукового дослідження становлять Конституція України, акти кримінального процесуального законодавства України та деяких інших держав (Азербайджанської Республіки, Грузії, Киргизької Республіки, Республіки Білорусь, Естонської Республіки, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Російської Федерації, Туркменістану, Чеської Республіки, Федеративної Республіки Німеччина), рішення Європейського суду з прав людини.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також судові рішення, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2013-2017 роки.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням кримінально-процесуального доказування під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП на основі положень КПК України 2012 р.

За результатами здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

доведено існування у КПК України презумпцій: мінімального обмеження прав та свобод у зв'язку із застосуванням ЗЗКП, яка полягає в тому, що слідчий суддя має розглянути можливість застосувати запобіжний захід, що найменше обмежує права та свободи підозрюваного, якщо дійде висновку про неможливість досягнення дієвості кримінального провадження без застосування відповідного заходу забезпечення, спростовної презумпції не на користь продовження заходу забезпечення кримінального провадження, презумпції правомірності раніше прийнятого рішення про застосування ЗЗКП при вирішенні питання про його зміну або скасування;

обґрунтовано необхідність розширити повноваження слідчого судді щодо визначення допустимості доказів під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП, задля чого запропоновано наділити його повноваженням щодо відкладення судового розгляду відповідного клопотання з цією метою;

запропоновано нормативно закріпити право сторони захисту подати письмове заперечення на клопотання прокурора, слідчого, погодженого із прокурором, про застосування ЗЗКП задля спростування доводів, що викладені у ньому з метою оптимізації порядку подання відповідних доказів та реалізації засади змагальності;

обґрунтовано необхідність враховувати наявність осіб, які можуть виступити поручителями або заставодавцями під час розгляду клопотань про застосування будь-якого запобіжного заходу;

запропоновано доповнити КПК України ст. 315¹, що відображала б порядок розгляду та особливості предмету доказування під час вирішення питань про застосування ЗЗКП у підготовчому судовому провадженні, що зумовлені: можливістю врахувати фактичні обставини ретроспективного характеру під час прийняття відповідного рішення у даній стадії, наявністю сформованого обвинувачення, відносною самостійністю судово-контрольного провадження із розгляду питання про застосування ЗЗКП стосовно основного питання, яке вирішується у підготовчому провадженні – можливості призначити судовий розгляд кримінального провадження;

обґрунтовано необхідність уточнення предмету доказування, правила про розподіл тягара доказування та доказової презумпції під час вирішення клопотань про надання тимчасового доступу до речей і документів у судовому провадженні, а саме передбачити у ч. 2 ст. 333 КПК України можливість застосування даного ЗЗКП виключно у разі, якщо сторона кримінального провадження доведе, що відповідні підстави виникли безпосередньо під час судового розгляду або існували під час досудового розслідування, проте сторона не знала чи не могла знати про їх існування;

запропоновано нормативно закріпити вирішення всіх питань, що пов'язані із застосуванням ЗЗКП, виключно суддями, у разі здійснення судового розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції судом присяжних;

розкрито особливості доказування при застосуванні ЗЗКП у судовому провадженні з перегляду судових рішень, що полягають у: деактуалізації більшості підстав їх застосування, передбачених Розділом 2 КПК України; зв'язаності нормативними межами апеляційного та касаційного провадження; наявністю вирішеного по суті кримінально-правового спору, формалізованого у підсумковому рішенні суду першої (апеляційної) інстанції;

вдосконалено:

наукові положення щодо співвідношення понять «обґрунтована підозра», «розумна підозра» та «достатні підстави» в контексті доказування підстав прийняття рішень про застосування ЗЗКП. Доведено, що стандарт доказування у вигляді «розумної підозри» не передбачає подання конкретних доказів на підтвердження наявності або відсутності фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення клопотань про застосування заходів забезпечення, а ґрунтується на загальній ситуативній характеристиці кримінального провадження. Обґрунтовано доцільність використання стандарту доказування у вигляді «достатніх підстав» при вирішенні клопотань про застосування ЗЗКП під час здійснення особливих порядків кримінального провадження, в яких особа не набуває статусу підозрюваного;

визначення правової природи самостійного ініціювання судом питання про доцільність подальшого тримання обвинуваченого під вартою у судовому провадженні як прояву подальшого судового контролю, при цьому тягар доказування обставин, які мають значення для його вирішення покладається на сторони, а межі активності суду є тотожними межам активності слідчого судді під час розгляду відповідних клопотань у досудовому провадженні;

дістали подальшого розвитку:

визначення факторів, що ускладнюють механізм прийняття рішень про застосування ЗЗКП, до яких віднесено: нормативне закріплення переліку фактичних обставин, що підлягають встановленню на кількох рівнях; формулювання цих обставин через оцінні поняття, що потребують конкретизації, зокрема шляхом визначення супутніх критеріїв їх тлумачення; постійну зміну фактичних обставин кримінального провадження і необхідність систематичного перегляду попередніх рішень про застосування ЗЗКП, з урахуванням цих змін; наявність колізій між окремими нормативно-правовими актами, що регулюють порядок розгляду та вирішення клопотань про застосування даних заходів;

доктринальна система гарантій законності та обґрунтованості рішень слідчого судді та суду про застосування ЗЗКП, до складових якої віднесено: визначені законом загальні правила застосування ЗЗКП (ст. 132 КПК України); чітке нормативно окреслене коло підстав та умов застосування ЗЗКП (загалом та певного виду); вимогу щодо погодження прокурором клопотань слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; право слідчого, у разі відмови прокурора у погодженні клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідністю ініціює розгляд питань, порушених у ньому перед прокурором вищого рівня; можливість застосування ЗЗКП виключно на підставі рішення слідчого судді та суду, прийнятого за результатами змагального розгляду відповідного питання; можливість оскарження рішень слідчого судді про застосування ЗЗКП;

аргументація на користь віднесення слідчого судді та суду до суб'єктів доказування в контексті збирання, перевірки та оцінки доказів під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП;

пропозиції щодо розширення активності слідчого судді із самостійного збирання доказів під час розгляду клопотання про застосування ЗЗКП, зокрема, обґрунтовано доцільність надання слідчому судді повноважень допитувати будь-якого учасника кримінального провадження, а також досліджувати будь-які речі або документи;

аргументація на користь нормативного закріплення автоматичного скасування заходів забезпечення у підготовчому судовому провадженні, у разі якщо сторони кримінального провадження не подають клопотання про їх продовження.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження проблем доказування при застосуванні ЗЗКП;

правотворчій діяльності – для удосконалення правової регламентації кримінально-процесуального доказування при застосуванні ЗЗКП;

практичній діяльності – для формування послідовної практики розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП;

навчальному процесі – при викладанні нормативної дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Судовий контроль в кримінальному судочинстві», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Теорія доказів в кримінальному провадженні», «Повноваження слідчого судді», «Заходи забезпечення кримінального провадження», «Використання практики ЄСПЛ в кримінальному провадженні» (Акт впровадження у навчальну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 05.09.2017 р.; Акт впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 08.09.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні кафедри кримінального процесу та міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу та криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження оприлюднені на: V Міжнародній науковій конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса 14 листопада 2015 р.); IV Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)» (м. Львів, 29 січня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 14 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та

інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми: теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика правоохоронної діяльності» (м. Львів, 11 листопада 2016 р.); VI Міжнародній науковій конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія та практика кримінального процесуального доказування» (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 23 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, 1 публікації, в якій додатково висвітлено результати дисертації, та 17 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (352 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, із них основний текст – 225 сторінок, додатки – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1. РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТИВ.

1.1. Загальна характеристика правової природи заходів забезпечення кримінального провадження та порядку їх застосування за КПК України 2012 р.

Чинний КПК України встановив концептуально нові підходи до нормативного врегулювання правових процедур, що пов'язані із застосуванням примусових заходів, спрямованих на досягнення ефективності кримінального провадження. Вказане знаходить свій прояв, зокрема, у: виключному характері їх застосування, законодавчому окресленні підстав та умов обрання, зміни та скасування цих заходів, а також достатньо чіткій правовій регламентації порядку розгляду та вирішення відповідних питань.

Посиленню механізмів захисту прав та свобод учасників кримінального провадження від незаконного та необґрунтованого обмеження передувало тривале й поступове розширення повноважень суду у прийнятті відповідних рішень не лише у судовому провадженні, але й під час досудового розслідування.

Незважаючи на суттєве розширення меж судового контролю після численних змін до КПК України 1960 р., його місце у кримінальному провадженні мало надзвичайно обмежену роль, зокрема, до повноважень суду було віднесено надання дозволів на проведення обшуку, арештів на кореспонденцію, оскарження окремих рішень органів досудового розслідування. Надаючи оцінку тогочасній новелізації інституту судового контролю М.І. Сірий охарактеризував її як таку, «що втілюється у формі фрагментарних, усічених повноважень суду, повноважень «стороннього спостереження» за процесом розслідування справи та за процесом

доказування» [213, с.5]. На її недосконалість вказував і ЄСПЛ, зокрема, у рішенні у справі «Меріт проти України» у п.56 було зазначено, що самої лише наявності інституту судового контролю у законодавстві замало, наголосивши на тому, що він має бути ефективним та доступним [197].

Після прийняття КПК 2012 року, судова діяльність у кримінальному провадженні набула нових форм та напрямків. Одним із них є судовий контроль застосування заходів, що обмежують конституційні права та свободи осіб у кримінальному провадженні, та визначені законом як заходи забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до КПК України заходами забезпечення є: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи (ч. 2 ст. 131 КПК України). Крім цього, під час здійснення особливих порядків кримінального провадження можуть бути застосовані спеціальні види ЗЗКП: поміщення в приймальник-розподільник для дітей осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 4 ст. 499 КПК України); передання на піклування опікунам, близьким родичам і членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом (п.1 ч. 1 ст. 508 КПК України); поміщення осіб, стосовно яких передбачається застосування ПЗМХ до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну поведінку (п.2 ч. 1 ст. 508 КПК України).

В українській мові слово «забезпечити» означає: 1) створювати надійні умови для чогось, гарантувати щось; 2) захищати, охороняти кого-небудь, що-небудь від небезпеки [116, с. 274].

Застосування вперше у КПК України такого поняття як «заходи забезпечення кримінального провадження» та відсутність його законодавчого

визначення зумовило стрімку активізацію наукових досліджень в напрямку з'ясування їх юридичної природи, сутності та співвідношення з уже традиційними категоріями процесуальної доктрини.

Загалом, у літературі практично одностайно наголошують на примусовому характері ЗЗКП та розглядають їх як певну модифікацію вже традиційного для вітчизняної науки поняття «заходи кримінального процесуального примусу». Р.І. Благута зазначає, що частина заходів поіменованих у КПК України 2012 року ЗЗКП мають відверто примусовий характер та наполягає на закріпленні у положеннях Розділу 2 КПК України саме поняття «заходи кримінально-процесуального примусу» для їх позначення [13, с.6].

Така доктринальна позиція щодо співвідношення цих понять знайшла відображення у законодавстві деяких зарубіжних країн. Новітні кримінально-процесуальні кодекси країн СНД містять розділи під назвою «заходи процесуального примусу», що включають у себе норми, які регулюють порядок затримання особи, застосування запобіжних заходів, а також т.зв. «інших заходів примусу». Остання категорія зазвичай включає в себе такі заходи як: обов'язок з'явитись на вимогу суду, органу, що веде кримінальне провадження, привід, тимчасове відсторонення від посади, грошове стягнення, арешт майна тощо). Така система має місце у КПК Республіки Казахстан [251]. При цьому «забезпечення» належного порядку досудового розслідування, судового слідства є метою лише «інших заходів», що прямо зазначено у ст. 155 КПК Республіки Казахстан.

Дійсно, примусовий характер заходів, що віднесені вітчизняним законодавцем до переліку ЗЗКП, важко заперечити. Втім, чи є він для них визначальною ознакою? Для відповіді на це питання, передусім, слід звернутись до наявних у доктрині дефініцій ЗЗКП.

Л.Д. Удалова та В.В. Рожнова розглядають заходи забезпечення як передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби

державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, з метою досягнення дієвості кримінального провадження (для запобігання та припинення неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів тощо) [109, с. 164].

В.І. Фаринник визначає їх як передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства [330, с. 135].

О.Г. Шило на підставі системного тлумачення статей КПК України дійшла висновку, що ЗЗКП - це передбачені КПК заходи примусового характеру, які застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою запобігання і подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості [110, с. 367].

На думку Н.А. Сотник, ЗЗКП є сукупністю дій або засобів для створення надійних умов для здійснення кримінального провадження, що застосовуються з метою досягнення здатності кримінального провадження активно діяти [224, с. 185].

Як бачимо, формулювання авторських дефініцій ЗЗКП, відбувається шляхом переліку їх найбільш типових та беззаперечних ознак: примусового характеру, можливості застосування лише уповноваженими на те особами, спеціальний порядок прийняття відповідного рішення, спеціальної мети (з різним ступенем конкретизації). Доцільність виокремлення розглянутих ознак не викликає сумніву, втім їх система не дозволяє достатньо чітко

віддиференціювати їх від суміжних процесуальних заходів примусового характеру. Цей аспект має істотне значення, адже наразі у літературі висловлюються пропозиції щодо розширення чинної системи ЗЗКП за рахунок включення до неї інших заходів, застосування яких передбачає КПК України [142, с. 83].

О.В. Авраменко, Р.І. Благута та А.Я. Хитра зазначають, що конкретні фактичні дані, які виступають підставами застосування заходів забезпечення, можуть вказувати не лише на можливість правопорушення, але і на необхідність його запобігання для забезпечення нормального розвитку процесу [2, с. 7]. На попередження можливих та усунення наявних перешкод як мету застосування ЗЗКП вказує й О.В. Фірман [332]. Дійсно, відповідно до КПК 2012 р., ЗЗКП як примусовий захід можуть бути застосовані як у ретроспективному контексті (коли вже існують фактичні дані, що вказують на реальну протидію кримінальному провадженню), так і в перспективному (коли така протидія є потенційною) і загалом системний аналіз положень КПК України дозволяє стверджувати, що можливість застосування ЗЗКП здебільшого розрахована на останній випадок. Встановлення рівня потенційної загрози перешкоджанню кримінальному провадженню є найскладнішим у розробці несуперечливої і прийнятної доктринальної моделі доказування необхідності застосування ЗЗКП, що здатна забезпечити дотримання принципу пропорційності та правової визначеності.

Отже, у КПК 2012 р. законодавець зосередив у Розділі 2 норми, що регулюють порядок застосування усіх заходів, що в тому чи іншому аспекті забезпечують проведення безперешкодного кримінального провадження. Кожен з них має свою власну мету, яка впливає із їх сутності: створення належних умов для збирання доказів у кримінальному провадженні (тимчасовий доступ до речей і документів), забезпечення цивільного позову (арешт майна), забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;

накладення грошового стягнення; відсторонення від посади; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, запобіжні заходи) тощо. Такий підхід є логічним і більш досконалим, ніж у КПК 1960 р., в якому норми, що регулювали порядок застосування цих заходів містилися у різних розділах нормативно-правового акту (крім запобіжних заходів), але все одно викликає певні зауваження.

Встановлений законом перелік ЗЗКП доволі часто позначається у літературі як система [45, с. 231; 75; 157, с. 54], що в свою чергу передбачає наявність зв'язку між її елементами.

У ст. 132 КПК України встановлено загальні для всіх ЗЗКП правила застосування і саме ці положення закону забезпечують їх єдність як правового інституту. Разом із тим, окремі види заходів забезпечення, визначені КПК України мають таку сутність та механізм реалізації, що робить їх дещо відмінними від загальної моделі ЗЗКП.

Визначення заходом забезпечення виклику особи фактично прирівняло його до заходів примусового характеру. Окремі дослідники також характеризують його саме як такий захід [14, с. 67], однак, на нашу думку, цілком очевидно, що прибуття до органу досудового розслідування, суду чи до слідчого судді за викликом не є суттєвим обмеженням, а тим більше втручанням у права та свободи особи. О.М. Сіверський не погоджується із приєднанням виклику до заходів примусу і пропонує внести зміни у до ст. 131 КПК України, визначивши виклик заходом забезпечення, а інші ЗЗКП – заходами кримінального процесуального примусу [212, с.175]. Відзначимо, що КПК України в цілому визначає ЗЗКП як заходи екстраординарного характеру, тобто такі, які застосовуються у крайніх випадках, коли без них не можна безперешкодно здійснювати кримінальне провадження і досягти його ефективних результатів, зокрема, про це свідчать положення ч. 3 ст. 132 КПК України, відповідно до яких застосування ЗЗКП не допускається, якщо слідчий та прокурор не доведуть, що потреби досудового розслідування виправдовують

такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора. Натомість, виклик особи є стандартним способом інформування особи про її обов'язкову участь у слідчій (розшуковій) дії, в основі якого лежить розрахунок на її добровільне прибуття. Однак, привід особи в разі нез'явлення за викликом є класичним заходом забезпечення в контексті оновленого кримінального процесуального законодавства, оскільки спрямований на досягнення певного результату – наприклад, недопустимості втрати доказів, які можуть міститись у показаннях особи, через її відмову у співпраці із органом досудового розслідування. Відтак, якщо особа не з'явилася добровільно і не надала показання, це не дає можливість їх отримати та врахувати при вирішенні кримінального провадження по суті та прийнятті проміжних рішень, а її примусове супроводження до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду матиме на меті допит цієї особи та забезпечить отримання відповідних показань.

Таким чином, на нашу думку, ст. 133-139 КПК України доцільніше розмістити у Главі 6 КПК України «Повідомлення», перейменувавши її на «Виклики та повідомлення», що оптимізує архітектоніку кримінального процесуального закону.

Практично не розглядається в процесуальній доктрині в якості сутнісної ознаки заходів забезпечення спеціальний механізм їхньої дії – встановлення правових перепон (перешкод) для вчинення протиправних дій, створення умов, які максимально унеможливають протидію кримінальному провадженню, що власне і є засобом досягнення мети, визначеної ст. 131 КПК України. Вид та характер таких перешкод має бути визначений слідчим суддею або судом із урахуванням фактичних обставин конкретного кримінального провадження. Вони можуть мати достатньо багатоаспектний та диверсифікований характер та виражатися у таких формах як:

- унеможливлення вчинення певної дії (розпоряджатися майном при арешті майна, прийняти незаконне рішення через відсторонення від посади,

продовжити протиправну діяльність при тимчасовому обмеженні у користуванні спеціальним правом);

- зобов'язання вчинити певну дію (надати доступ до речей і документів, з'явитися до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду за викликом);
- створення загрози застосування фінансової санкції (застава);
- психологічний вплив (особиста порука) тощо.

Власне їх створення дозволяє «забезпечити» кримінальне провадження в прямому сенсі цього слова – уникнути та попередити негативні дії учасників кримінального провадження, чії інтереси не співпадають із його завданнями.

В.В. Рожнова, ґрунтуючись на положеннях КПК 1960 р. зазначила, що мета застосування заходів примусу (забезпечення) полягає у тому, що ними забезпечуються умови здійснення кримінального судочинства, а отже й попередження і припинення правопорушень у кримінальному процесі, на відміну від відповідальності і санкцій, метою яких є покарання і перевиховання осіб, які вчинили порушення кримінально-процесуального закону, та відновлення порушеного правового стану [204, с. 10-11].

Відсутність у КПК України нормативного визначення не лише заходів забезпечення, але й таких традиційних та усталених для сучасної науки понять як кримінальне процесуальне правопорушення та кримінальна процесуальна відповідальність, сприяло необґрунтованому об'єднанню в одне поняття різних за своєю природою заходів, про що можна зробити висновок, аналізуючи положення Розділу 2 КПК України. Мова, зокрема, йде про накладення грошового стягнення, яке чинним законодавством віднесено до ЗЗКП. Л.М. Лобойко та О.А. Банчук справедливо відзначають, що ЗЗКП не мають характеру правових санкцій і застосовуються з метою гарантування виконання учасниками провадження своїх обов'язків [126, с. 131]. Розвиваючи цю тезу, ще раз наголосимо на тому, що ЗЗКП відповідно до загальної моделі, сформульованої законодавцем у ст. 132 КПК України мають превентивний характер, та мають на меті створити такі умови, що унеможливлюють

перешкоджання здійсненню кримінального провадження з боку учасника цього провадження або спонукати його до певних дій.

Аналіз визначених КПК України підстав застосування грошового стягнення дозволяє констатувати його особливу мету та спрямованість – дещо відмінну від інших ЗЗКП. У літературі воно розглядається здебільшого як ЗЗКП, що спрямований на забезпечення належної поведінки учасника кримінального провадження [332], або обмеження майнових прав особи [219], але співвіднесення норм Розділу 2 КПК України дає змогу стверджувати, що на відміну від інших ЗЗКП, воно має інший механізм реалізації. Стягнення коштів з особи в порядку застосування грошового стягнення не стимулює її до належної правомірної поведінки в майбутньому, оскільки відповідне стягнення здійснюється безповоротно, що принципово відрізняє його, наприклад, від запобіжного заходу у вигляді застави, коли у випадку позитивної поведінки підозрюваного або обвинуваченого вона може бути повернута заставодавцю. Не здатне грошове стягнення і забезпечити належну поведінку особи, оскільки за своєю сутністю не створює перепони для можливих порушень з боку учасника кримінального провадження.

На думку М.В. Лиманської, грошове стягнення має двояку природу: є одночасно і заходом примусу, і видом кримінально-процесуальної відповідальності [122, с. 107]. Але разом із цим, його примусовий характер не дає змоги однозначно віднести грошове стягнення до ЗЗКП, оскільки воно не забезпечує кримінальне провадження в контексті ст. 131 КПК України.

І.В. Гловюк стверджує, що грошове стягнення слід розглядати як кримінально-процесуальну санкцію, яка може бути застосована за наявності кримінально-процесуального правопорушення, формалізованого у КПК України, об'єктивна сторона якого становить невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин [93, с. 339]. На санкційну природу грошового стягнення вказують й інші дослідники [153; 114, с.11; 223, с.109].

В цих аспектах доцільно підтримати твердження відомої радянської вченої-процесуаліста З.П. Ковриги, яка вказувала, що санкція існує як можливий наслідок невиконання правової вимоги, а відповідальність є дійсним наслідком вчинення правопорушення, реалізацією санкції, коли правопорушення має місце в дійсності [97, с. 38]. Саме така модель співвідношення відповідальності і санкцій практично і реалізована у чинному КПК України: окремі положення кодексу вказують на можливість накладення грошового стягнення (санкція), а норми Глави 12 КПК України регламентують вже сам порядок його застосування, коли процесуальне правопорушення вже фактично вчинено (відповідальність).

КПК України 2012 р. взагалі не оперує поняттям кримінально-процесуальна відповідальність, відтак його дослідження у сучасному дискурсі полягає суто в науковій площині. А.В. Мурзановська на підставі оновленого законодавства досить вдало визначає кримінально-процесуальну відповідальність як існуюче у формі кримінально-процесуального правовідношення застосування у встановленому законом порядку до особи, яка вчинила кримінально-процесуальне правопорушення, заходів кримінально-процесуального примусу, що передбачені санкцією кримінально-процесуальної норми, які полягають в накладенні на правопорушника додаткового обов'язку або позбавлення (звуження обсягу) його суб'єктивних прав [154, с. 425]. Таким чином,, серед основних ознак кримінально-процесуальної відповідальності можна виділити: існування в межах кримінально-процесуальних правовідносин, настання за вчинення кримінально-процесуального правопорушення, встановлення у санкціях норм кримінально-процесуального права.

Проблемним в цьому аспекті є й поняття кримінально-процесуального правопорушення, оскільки в КПК України така правова категорія не згадується. А.М. Мартинців вважає, що під ним можна розуміти закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального

провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства [140, с. 304]. Позиція законодавця з цього питання побічно висловлена у ч. 3 ст. 146 КПК України в якій зазначено, що слідчий суддя або суд накладають грошове стягнення, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин. Так чи інакше, фактично, мова йде про відповідальність ретроспективного характеру, тобто за фактично вчинене порушення вимог кримінального процесуального закону, в той час як застосування ЗЗКП може бути рішенням перспективного характеру, спрямованим на попередження реальних загроз проведенню швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду.

Відтак, застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні містить усі ознаки заходу кримінально-процесуальної відповідальності: може бути накладено виключно на учасника кримінального провадження (особи, яка перебуває у кримінально-процесуальних відносинах), накладається лише у випадках, коли це передбачає санкція кримінально-процесуальної норми та звужує суб'єктивні права особи (переважно майнові), проте не має принципової ознаки ЗЗКП, а саме - не створює перешкоди протидії кримінальному провадженню.

Звертаючись до питання про порядок розгляду слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП слід передусім, відзначити його деуніфікований характер. Для кожного конкретного виду таких заходів, КПК України встановлює різні нормативні засади ініціювання питання про його розгляд; строків такого розгляду; переліку процесуальних дій, що необхідні для його повного та неупередженого здійснення; вимог до змісту судового рішення за результатами такого розгляду.

Безумовно, такий підхід є цілком виправданим враховуючи їх сутнісну диференціацію, втім, така нормативна модель потягла за собою виникнення окремих суперечностей у правовому регулюванні.

У положеннях Розділу 2, 6 КПК України суб'єктами ініціювання розгляду питання про застосування окремих ЗЗКП можуть бути слідчий, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором, сторона захисту, цивільний позивач, слідчий суддя із власної ініціативи. В основі врегулювання цього аспекту закладена ідея процесуального інтересу, втім, часом підходи законодавця викликають деякі зауваження.

Тлумачення положень ч. 2 ст. 140 КПК України дозволяє дійти висновку, що слідчий наділений правом подавати клопотання про застосування приводу до підозрюваного або свідка без погодження із прокурором. Натомість, передання неповнолітнього підозрюваного під нагляд може бути застосовано виключно за клопотанням прокурора (ч. 6 ст. 493 КПК України). Наразі існує практика, за якої слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань про застосування цього запобіжного заходу у випадку їх подання слідчим [321], яку важко визнати безпідставною. Однак, слід наголосити, що в даному випадку законодавець допустився певної непослідовності, визначивши саме такий порядок, адже, відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх, проте закон не наділяє його одним із ключових прав, визначених ч. 2 ст. 40 КПК України - звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування ЗЗКП, у випадку коли мова йде про ЗЗКП особливого типу, що спонукає до висновку про необхідність корегування положень ч. 6 ст. 493 КПК України в цьому аспекті.

Загальним правилом застосування ЗЗКП відповідно КПК України 2012 р. є прийняття відповідного рішення слідчим суддею або судом. Слідчий суддя та суд не є суб'єктами прийняття рішення про застосування ЗЗКП лише у випадках, коли доцільнішим є контроль за цим напрямком кримінально-процесуальної діяльності з боку інших суб'єктів (у випадках, передбачених ч. 3

ст. 154 КПК України), коли це впливає із сутності самого заходу забезпечення (виклик слідчим, прокурором; тимчасове вилучення майна; затримання особи в порядку ст. 207-208 КПК України), а також у виняткових обставинах (ст. 615 КПК України).

Слід звернути увагу на те, що у ч. 1,2 ст. 508 КПК України вказано, що запобіжні заходи у вигляді передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом та поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку може застосувати суд. Втім, відповідно до юридичної техніки чинного КПК України, у випадках, коли законодавець визначає, що прийняття певного процесуального рішення є прерогативою суду, застосовується позначення «слідчий суддя, суд», наголошуючи, що таке рішення може бути прийняте як у досудовому так і в судовому провадженні. Відтак, при логічному тлумаченні цієї норми, можна дійти висновку, що слідчий суддя не може застосовувати ЗЗКП у досудовому провадженні в кримінальних провадженнях щодо застосування ПЗМХ. Правозастосовна практика таким шляхом не пішла, і слідчі судді розглядають клопотання в порядку ст. 508 КПК України [320], що є цілком правильним, оскільки будь-яких логічних підстав для такого обмеження нема.

Схоже упущення має місце і в правовому регулюванні порядку застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗВХ. У ч. 4 ст. 493 КПК України суб'єктом збирання відомостей про особу батьків, опікунів або піклувальників, їх стосунки з неповнолітнім визначено лише суд, втім у п.6 Інформаційному листі ВССУ №223-1134/0/4-13 від 18.07.2013 р «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» таким суб'єктом визначений також і слідчий суддя.

Визначальним для оновленого кримінального процесуального законодавства є закріплення у ч. 5 ст. 132 КПК України 2012 р. положення, відповідно до якого під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються. Попереднє законодавство такої чіткої вимоги не містило, як і не містило загальних положень застосування ЗЗКП взагалі. Лише окремі норми КПК України 1960 р. вказували на необхідність мотивування рішення про їх застосування, зокрема у ч. 2 ст. 148 зазначалося, що запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Встановлення нормативної вимоги подання доказів на підтвердження своїх позицій під час застосування ЗЗКП фактично впровадило новий порядок застосування заходів забезпечення, що ґрунтується на змагальній судовій процедурі розгляду відповідного клопотання та підтвердження сторонами своїх доводів за правилами кримінального процесуального доказування.

1.2. Механізм прийняття слідчим суддею та судом рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Посилення ролі суду у вирішенні правових питань, пов'язаних із обмеженням конституційних прав та свобод осіб в кримінальному судочинстві цілком природно поживало науковий інтерес до загальнотеоретичних аспектів прийняття відповідних рішень.

Втім, практика майже п'ятирічного застосування положень чинного КПК України показує, що впровадження суцільного судового контролю не виправдовує в повній мірі покладених на нього сподівань.

Моніторинг застосування кримінального процесуального законодавства, що проводиться Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, неурядовими організаціями, юридичною громадськістю вказує на системні порушення чинного законодавства під час вирішення клопотань про застосування запобіжних заходів, зокрема, формалізацію процесу прийняття відповідних рішень (не наведення конкретних доказів обґрунтованості підозри, посилення на наявність ризиків лише зі слів прокурора) [225, с. 76-77; 76] та відверту диспропорцію у визначенні міри необхідного примусу (наприклад, в частині визначення розмірів застави [225, с. 79]).

Формування послідовної судової практики, що передбачено Національної стратегією у сфері прав людини [182], неодмінно пов'язане із забезпеченням єдиного розуміння категоріального апарату, що використовується в межах правового інституту, виробленням чітких позицій щодо вирішення проблемних питань правозастосування, врахуванням особливостей рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в системі інших правозастосовних актів та кримінально-процесуальних рішень зокрема.

З огляду на це, сьогодні виникає нагальна необхідність наукового осмислення механізму прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, крізь призму розуміння його як правозастосовної діяльності, що ускладнена низкою факторів різного характеру.

Сьогодні, у загальнотеоретичній та кримінально-процесуальній доктрині не має усталених підходів до визначення механізму прийняття судом рішень як у контексті його сутності, так і методологічних засад досягнення.

На думку Н.А. Чертової та І.С. Юринської, механізм прийняття судового рішення можна визначити як сукупність засобів, що спрямовують та впорядковують інтелектуально-вольову діяльність судді. При цьому, узагальнюючи наявні доктринальні позиції, вчені пропонують розглядати відповідне поняття з двох позицій: статичної, що передбачає дослідження

структури та організації прийняття рішення та динамічної, в межах якої основна увага приділяється процесу еволюції пізнавальної діяльності судді [336, с. 122].

Другий напрямок знайшов доволі широку репрезентативність у галузевих кримінальних процесуальних дослідженнях. Так, зокрема, Ю.М. Грошевой вбачав сутність механізму прийняття судового рішення у результаті пізнання і оцінки суддями певних фактів у їх правовому та моральному розумінні [43, с 6].

М.О. Барова, визначаючи кримінально-процесуальний механізм прийняття рішень судом у досудовому провадженні, спирається на структуру механізму правового регулювання, і на підставі цього робить висновок, що він визначається: кримінально-процесуальними та пов'язаними з ними нормами, які регулюють досудове провадження; юридичними фактами, що породжуються судом та учасниками досудового провадження; правовідносинами за участю суду у досудовому провадженні; судових актах правореалізації [9, с. 70].

П.А. Лупинська свого часу зазначала, що процес прийняття рішень у кримінальному судочинстві з логічної сторони може бути виражений у вигляді певного алгоритму або програми, а саме рішення як висновок, у якому конкретні факти підбиваються під норми права фактична та юридична основа справи співвідносяться та підбивається певний підсумок [132, с. 37]. Збирання та оцінку інформації, на підставі якої можна зробити висновок про наявність або відсутність певних обставин та прийняття рішення на підставі зібраної інформації дослідниця розглядала як самостійні етапи прийняття рішення, хоча й визнавала їх умовність.

Прихильником етапності у визначенні механізму прийняття кримінально-процесуального рішення є В.Г. Пожар, який виділяє відповідно три таких етапи: встановлення фактичних обставин справи; встановлення нормативної основи справи; вибір і формулювання процесуального рішення [169]. Схожий

підхід до характеристики процесу прийняття кримінально-процесуальних рішень пропонує й Н.В. Глинська [21, с. 35]. В цьому аспекті слід зазначити, що в загальній теорії права вирізняють аналогічні стадії правозастосовної діяльності в цілому, при цьому такий підхід є достатньо сталим та уніфікованим [214, с.565-567; 335, с.249]. Таке ототожнення є доволі виправданим, адже кожне кримінальне процесуальне рішення, і рішення про застосування ЗЗКП в тому числі, є актом правозастосування, процес прийняття якого проходить низку стадій, кожна з яких ускладнена факторами різного роду.

На нашу думку, окреслення кола цих факторів на кожному етапі прийняття рішення про застосування заходів забезпечення є актуальним напрямком дослідження механізму прийняття відповідного рішення, який дозволяє комплексно підійти до вивчення цього питання, діагностувати концептуальні недоліки нормативної моделі даного правового інституту та визначити ключові напрямки його вдосконалення.

У сучасній юридичній доктрині висловлюються різні погляди стосовно поняття правозастосування, його ознак, природи та співвідношення із суміжними категоріями загальнотеоретичної юриспруденції.

Не вдаючись до аналізу всіх підходів до відповідної проблеми, що не є можливим в межах цього дослідження та, власне, не є його метою, зупинимось на найбільш загальноприйнятих визначеннях та ознаках правозастосування, які є прийнятними з огляду на можливість прикладного галузевого дослідження на його основі.

Розглядаючи метою правозастосування прийняття індивідуально-правових актів, у літературі пропонується його визначення як управлінської, державно-владної, організуючої діяльності компетентних суб'єктів права, метою якої є реалізація правових норм, шляхом прийняття індивідуально-конкретизованих приписів і відповідно виділяють такі його ознаки як: управлінський характер; здійснення виключно суб'єктами, наділеними

владними повноваженнями; спрямування на розвиток відносин між людьми та їх розвиток в межах закону; діяльності, що забезпечує прийняття конкретизованих і індивідуальних владних приписів; здійснення у відповідній процесуальній формі [164, с. 62].

М.Д. Гнатюк влучно зауважує, що іноді правозастосовна діяльність створює складний багаторівневий процес, на кожному рівні якого відбуваються відносно завершені правозастосовні дії [34, с. 14].

Кримінально-процесуальна діяльність є різновидом правозастосовної діяльності, яка ускладнена специфічною метою, тісним переплетінням приватних та публічних інтересів, функціональною спрямованістю суб'єктів кримінального провадження, а також неможливістю її здійснення без прийняття проміжних рішень, які визначатимуть рух конкретного провадження. Таким чином, в ході кримінального провадження, окрім кінцевих рішень, приймається певні індивідуальні владні приписи, що не спрямовані на його вирішення по суті, а розв'язують лише конкретне завдання, що виникло на певній стадії. В межах кожного кримінального провадження виникають окремі, відносно самостійні провадження (судово-контрольні, дозвільні, щодо застосування ЗЗКП тощо) і механізм прийняття рішень за їх результатом має певні відмінності порівняно з підсумковими рішеннями.

Застосування ЗЗКП не є обов'язковим, але багаторічна судово-слідча практика показує, що реально виконати завдання кримінального провадження не вдаючись до цих заходів зазвичай практично неможливо. Аналіз Розділу 2 КПК України, дозволяє констатувати, що механізм прийняття рішень про їх застосування має специфічні особливості порівняно як із підсумковими, так і з іншими проміжними рішеннями.

Встановлення фактичних обставин є не лише першим, але і багато в чому вирішальним етапом правозастосовної діяльності, оскільки ефективність подальших стадій прямо залежить від його результативності. На думку Т.В. Лукашкіної, для забезпечення процесу застосування норм матеріального та

процесуального права чинним законодавством мають бути врегульовані такі питання як: обставини, що становлять підставу для прийняття тих чи інших рішень; визначення суб'єктів, на яких покладається тягар доказування цих обставин або їх заперечення; засоби, за допомогою яких на різних етапах кримінального провадження можуть (або мають) бути встановлені такі обставини [129, с. 32].

Формулюючи підстави та порядок обрання заходів ЗЗКП, законодавець ці питання визначив, залишивши при цьому низку проблемних питань, що підлягають вирішенню у доктринальній та практичній площині.

Достатньо чітке коло фактичних обставин, які необхідно встановити для прийняття кожного виду кримінально-процесуального рішень, в тому числі і проміжних є суттєвим досягненням КПК України 2012 р.. Але якщо для окремих рішень (наприклад, зупинення досудового розслідування, вирішення питання про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи) КПК України встановлює лише один перелік фактичних обставин, що підлягають встановленню за допомогою кримінально-процесуального доказування, то для ухвалення рішень про застосування заходів забезпечення таких переліків у КПК України декілька і вони встановлені на окремих рівнях, що пов'язані між собою. Якщо мова йде про застосування більшості заходів забезпечення то доцільно вести мову щонайменше про два рівня фактичних обставин: загальний, тобто фактичні обставини, що підлягають встановленню при вирішенні клопотань про застосування всіх заходів забезпечення (ч. 3 ст. 132 КПК України) та спеціальний, що залежить від того про застосування якого заходу забезпечення вирішуються питання. При застосуванні ж запобіжних заходів окрім цих двох, додається ще один рівень – наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити спробу протидії кримінальному провадженню у формах, що передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Конструюючи правові норми щодо порядку та підстав застосування заходів забезпечення і запобіжних заходів зокрема, законодавець вдався до використання чималої кількості оцінних понять, серед яких «обґрунтована підозра», «особа, яка заслуговує на довіру / особливу довіру», «репутація підозрюваного, обвинуваченого», «перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином», «вагомість наявних доказів» тощо, яким нормативного тлумачення, на жаль, не надав. За таких умов, вони набувають правового змісту лише безпосередньо в рішенні слідчого судді або суду, в той час як попереднє з'ясування їх змісту має здебільшого філологічний характер. Розглядаючи передумови прийняття доброякісних кримінально-процесуальних рішень, Н.В. Глинська справедливо зазначає, що необхідним є такий ступінь нормативної конкретизації питань, що стосуються ухвалення рішень, що забезпечував би прозорість процесу їх прийняття і певну передбачуваність його результатів, а отже й правову визначеність, але водночас залишаючи виправдану зону для реалізації правозастосувачем наданих йому законом дискреційних повноважень [22, с. 649]. В контексті законодавчо визначеного переліку обставин, що враховуються при застосуванні заходів забезпечення, такий ступінь їх конкретизації може проявитись у визначенні та закріпленні певних критеріїв тлумачення невичерпного характеру, які дозволяють зрозуміти їх сутність. Так, визначаючи обставиною, що враховується при обранні запобіжного заходу міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого у місці його постійного проживання (п.4 ч.1 ст.178 КПК України), КПК України вказує на один із критерії її визначення – наявність в нього родини та утриманців. Це надасть змогу слідчому судді та суду мати певний керівний критерій при визначенні та тлумаченні відповідного поняття, а вже інші обставини, що ним охоплюються, можуть бути встановлені з урахуванням особливостей конкретного кримінального провадження. Але що стосується багатьох інших понять, позиція законодавця щодо їх змісту є незрозумілою, що дає занадто широкі можливості для суддівського розсуду і

має наслідком ухвалення різних за змістом рішень про застосування заходів забезпечення, коли фактичні обставини кримінального провадження є подібними.

Ще одним фактором, що ускладнює правозастосовну діяльність при обранні заходів забезпечення є швидка зміна фактичних обставин, що мають бути враховані, інакше кажучи, в ході кримінального провадження проходить безперервна зміна одних обставин і поява інших. Це стосується обставин всіх рівнів, але здебільшого мова йде про деактуалізацію окремих ризиків протидії кримінальному провадженню у судових стадіях; порушення підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, покладених у зв'язку із обранням заходу забезпечення; відшкодування шкоди потерпілому; захворювання підозрюваного, обвинуваченого тощо. Зважаючи на це, КПК України має містити чіткі механізми реагування на ці зміни. На жаль, в окремих стадіях кримінального провадження вони не є досконалими, зокрема, при вирішенні клопотань про застосування ЗЗКП у підготовчому провадженні КПК України передбачає автоматичне продовження застосовування ЗЗКП, обраних під час досудового розслідування у випадку відсутності клопотань про їх зміну чи скасування (ч. 3 ст. 315 КПК України).

Діяльність слідчого судді та суду щодо встановлення юридичної основи провадження шляхом підбору та аналізу юридичних норм, полягає також і у вирішенні колізій цих норм при виявленні протиріч або розбіжностей їх змісту у чинних актах [214, с. 566].

Враховуючи, що порядок застосування заходів забезпечення регулюється не лише КПК України, але й низкою роз'яснень вищих судових органів, чималою кількістю рішень Європейського суду з прав людини, які є джерелом права відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», наявність колізій між цими правовими актами є цілком передбачуваною, але разом із тим залишається суттєвою перепорою у забезпеченні законності та обґрунтованості

відповідних рішень слідчого судді та суду, що потребує вироблення підходів до її подолання. Зокрема, наприклад, у Листі ВССУ №511-550/0/4-13 від 04.04.2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» у п.9 зазначається, що перелік ризиків, яких встановлено п. 1 - 5 ч. 1 ст. 177 КПК не підлягає розширеному тлумаченню, однак ризик, вказаний у п.4 ст. 177 КПК, перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином, вже свідчить про те, що цей перелік не є вичерпним. Більш правильним, на нашу думку було б розтлумачити у відповідному акті п.4 ст. 177 КПК України, навівши певні приклади перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином».

Визначення складних підстав та умов застосування заходів забезпечення зумовили проблемний характер вирішення відповідних клопотань по суті. Крім того, що ця діяльність пов'язана із наявністю широких дискреційних повноважень, існує проблема реалізації деяких окремих положень КПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 176 КПК України слідчий суддя та суд вирішуючи питання про запобіжний захід мають переконатися, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним ризикам. Проте, досить часто виникають випадки, коли фактичні обставини кримінального провадження вказують на те, що більш м'який запобіжний захід міг би запобігти протиправним діям підозрюваного або обвинуваченого, але конкретні умови, що склалися (відсутнє постійне місце проживання для обрання домашнього арешту, достатньої кількості коштів для внесення застави, жодна особа не надала згоду бути поручителем тощо), не дають змогу його обрати і слідчий суддя або суд вдаються до застосування суворішого запобіжного заходу. В мотивувальних частинах окремих ухвал слідчих суддів цими обставинами частково обґрунтовувалося рішення [301].

Деякі дослідники виокремлюють четвертий етап правозастосовного процесу – виконання процесуального рішення [127, с. 40], а також перевірку виконання та контроль за правильністю дій та досягнутим результатом [334, с. 12]. Варто зазначити, що в контексті застосування ЗЗКП його існування може бути цілком актуальним. Наприклад, після обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, працівники органу Національної поліції мають право з'являтися в житло підозрюваного, обвинуваченого, вимагати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням покладених зобов'язань (ч. 5 ст. 181 КПК України), активних дій потребує виконання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України тощо. Справа в тому, що за результатами діяльності щодо виконання та контролю за виконанням ЗЗКП можуть стати відомі інші фактичні обставини, що стануть підставою для його зміни або скасування, а також для ухвалення інших кримінально-процесуальних рішень, зокрема, ч. 1 ст. 166 КПК України передбачена можливість постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Таким чином, результати здійснення контролю є засобом встановлення нових фактичних обставин і рушійною силою кримінального провадження в цілому.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження є правозастосовною діяльністю, що ускладнена низкою факторів, серед яких:

- нормативне встановлення переліку фактичних обставин, що підлягають встановленню на кількох рівнях;
- формулювання цих обставин через оцінні поняття, що потребують конкретизації, зокрема шляхом визначення супутніх критеріїв їх тлумачення;
- постійна зміна фактичних обставин кримінального провадження і необхідність вдосконалення механізмів перегляду попередніх рішень про застосування ЗЗКП, що є реакцією на ці зміни;

- наявність колізій між окремими нормативно-правовими актами, що потребують подолання у межах правозастосування, а також усунення в процесі гармонізації національного законодавства із практикою ЄСПЛ [69, с. 168].

1.3. Гарантії законності та обґрунтованості рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Загальновизнані міжнародно-правові стандарти в галузі захисту прав людини, практика ЄСПЛ, багаторічні наукові пошуки шляхів вдосконалення порядку здійснення кримінального судочинства суттєво вплинули на нормативне регулювання порядку застосування ЗЗКП як примусових заходів. КПК України чітко встановлює порядок ініціювання питання про їх застосування, визначає кримінальну процесуальну форму розгляду відповідних клопотань та перелік фактичних обставин, які підлягають встановленню, висуває вимоги до форми та змісту судового рішення, яким застосовується певний ЗЗКП або відмовляється у його застосуванні. Неухильне дотримання цих вимог, поєднане із пропорційним застосуванням судового розсуду, на практиці має призвести до прийняття слідчим суддею або судом законного та обґрунтованого рішення.

Загалом, у літературі не заперечується віднесення законності та обґрунтованості до ключових властивостей судового рішення, до того ж, КПК України вирішує це питання нормативно (ст. 370 КПК України). Однак, незважаючи на це, В.С. Зеленецький та Н.В. Глинська мають рацію, стверджуючи, що навіть незаконне, невмотивоване, необґрунтоване та несправедливе кримінальне процесуальне рішення все одно залишається кримінальним процесуальним рішенням і не може не визнаватися таким [79, с. 11].

Вказане настановляє на думку, що процесуальний закон має містити ефективні та системні гарантії, реалізація яких максимально унеможливить

прийняття низькоякісних рішень, що не спрямовані на досягнення окреслених законом завдань кримінального провадження.

У літературі немає єдності у розумінні як дефініції кримінальних процесуальних гарантій, так і їх системи. Втім, більшість наукових позицій зводяться до двох ключових ідей – розуміння їх як певної цілісної системи або виокремлення у ній певних елементів.

В.М. Тertiшник наполягає на цілісності системи процесуальних гарантій, розуміючи під ними закладену в процесуальній формі систему правових принципів, приписів, заборон, вимог, санкцій та інших засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної істини, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізувати свої права й свободи, а в цілому забезпечують справедливість правосуддя [236, с. 31].

У підручнику за редакцією М.М. Михеєнка, кримінально-процесуальні гарантії визначені як передбачені кримінально-процесуальним законом засоби забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства й охорони прав законних інтересів осіб, що беруть у ньому участь [148, с. 32]. У наданій дефініції доволі чітко простежується диференціація усіх процесуальних гарантій на два великі блоки – гарантії досягнення завдань кримінального судочинства та гарантії охорони прав та законних інтересів його учасників. Здавалось, місце інституту ЗЗКП у контексті цього розмежування є доволі очевидним, з огляду на їх нормативно окреслену мету – забезпечення дієвості кримінального провадження. Втім, так позиція була б доволі однобічною з огляду на їх чинну нормативну модель.

В системі кримінальних процесуальних гарантій ЗЗКП відіграють системоутворюючу роль – вони самі є процесуальною гарантією, і водночас можливість їх застосування забезпечуються цілою низкою гарантій. Отже, вважаємо, що саме такий діалектичний зв'язок потенційно може стати вихідної позицією для вдосконалення як нормативної, так і доктринальної систем

гарантій законності та обґрунтованості рішень слідчого судді та суду при застосуванні ЗЗКП на засадах правової визначеності та пропорційності.

Аналіз Розділу 2 КПК України дає змогу стверджувати, що *систему гарантій законності та обґрунтованості* рішень про застосування ЗЗКП складають: 1) визначені законом загальні правила застосування ЗЗКП (ст. 132 КПК України); 2) чітке нормативно окреслене коло підстав та умов застосування ЗЗКП (в цілому та певного виду); 3) вимога щодо погодження прокурором клопотань слідчого про застосування ЗЗКП; 4) повноваження слідчого, у разі відмови прокурора у погодженні клопотання про застосування ЗЗКП, звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідністю ініціює розгляд питань, порушених у ньому перед прокурором вищого рівня; 5) можливість застосування ЗЗКП виключно на підставі рішення слідчого судді та суду, прийнятого на підставі змагального розгляду відповідного питання; 6) можливість оскарження рішень слідчого судді про застосування ЗЗКП.

Системність визначеного законом переліку ЗЗКП забезпечується встановленими законом загальними правилами їх застосування. Як уже зазначалось вище, формулюючи порядки застосування окремих видів ЗЗКП, законодавець повсякчас відступає практично від усіх положень ст. 132 КПК України в тому чи іншому випадку. На цьому ж наголошується і в літературі [25, с. 177-178]. У зв'язку із цим цілком справедливо було б поставити питання про доцільність нормативного закріплення відповідних правоположень.

Крім загального концептуального та системоутворюючого значення, вважаємо, що загальні правила застосування ЗЗКП можуть мати реальне значення в доказуванні під час вирішення відповідних клопотань.

Для ЗЗКП конкретного виду законодавець встановлює окремий перелік обставин, що мають бути встановлені під час розгляду клопотання¹, ч. 3 ст. 132

¹Це питання буде детально розглянуте у підрозділі 2.1.

КПК України містить перелік обставин, встановлення яких є необхідними при застосуванні будь-якого ЗЗКП: 1) існування обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) виправдовуваність такого ступеня втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора потребам досудового розслідування; 3) можливість виконання завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Видається актуальним можливість використання положень ч. 3 ст. 132 КПК України у випадках, коли окремі положення Розділу 2 КПК України неоднозначно регулюють питання, пов'язані із визначенням кола обставин, що підлягають встановленню.

З.Д. Єнікєєв свого часу стверджував, що законність та обґрунтованість застосування запобіжних заходів, захист громадян від невинуватеного обмеження їх прав та свобод залежать від правильного розуміння підстав їх застосування [54, с. 28]. Досягненням чинного КПК України в цьому ключі є не стільки нормативне визначення підстав застосування кожного конкретного ЗЗКП, скільки відсутність формальних підстав такого застосування. Так, наприклад, КПК Киргизької Республіки [248] передбачає можливість обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у разі, якщо підозрюваний не має постійно місця проживання, коли його особа не встановлена. КПК Туркменістану [254] також визнає підставою для тримання особи під вартою порушення раніше обраного щодо неї запобіжного заходу.

Підстави, сформульовані у КПК України забезпечують гнучкість їх тлумачення у кожному конкретному випадку, що залишає простір для слідчо-судової дискреції та забезпечує індивідуалізацію рішення слідчого судді та суду.

У ч. 2 ст. 36 КПК України закріплене лише загальне повноваження прокурора погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до

слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання, при цьому жодних конкретних повноважень щодо нагляду за додержанням законності при застосуванні ЗЗКП вказана стаття не містить.

Разом із тим, Наказом Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [185] від 19 грудня 2012 року закріплено значно ширший перелік повноважень прокурора щодо забезпечення законності при застосуванні ЗЗКП, зокрема на керівників органів прокуратури та галузевих підрозділів апаратів прокуратур усіх рівнів покладено обов'язок: здійснювати контроль за законністю застосування ЗЗКП (п.8); забезпечувати неухильне дотримання прав підозрюваного, у тому числі припинення обмежень, яких він зазнав у зв'язку із застосуванням указаного запобіжного заходу, після закінчення дії відповідної ухвали суду або її скасування (п.8.3); проводити перевірки, результати яких розглядати на оперативних нарадах у кожному випадку погодження клопотань про продовження строків тримання підозрюваних під вартою, якщо це пов'язано з неналежним виконанням службових обов'язків (п. 8.4); зберігати в матеріалах наглядового провадження матеріали, пов'язані із застосуванням ЗЗКП (п. 8.5); за наявності передбачених законом підстав порушувати перед судом питання про тимчасовий доступ до речей і документів з їх вилученням, арешт тимчасово вилученого майна (п. 9).

Навіть поверхневий аналіз положень нормативно-правового акту дозволяє дійти висновку про декларативність його окремих положень. Так, наприклад, ані КПК України, ані іншими законами України не передбачені форми припинення обмежень, які підозрюваний зазнав у зв'язку із застосуванням запобіжного заходу, крім цього, частково ці повноваження вже покладені на слідчого суддю (ст. 206 КПК України). Проте, незважаючи на суперечливість окремих обов'язків, покладених на прокурора відомчим

наказом, на підставі цих положень можна констатувати, що процесуальне керівництво в механізмі застосування ЗЗКП є систематичною, багатоаспектною правозахисною та правовідновлювальною діяльністю.

Визначальною гарантією забезпечення законності при застосуванні ЗЗКП в контексті чинного КПК України, яка доволі часто визнається одним із його найбільших досягнень є інститут судового контролю. В юридичній літературі різних часів існували різні погляди стосовно сутності судової діяльності при застосуванні примусових заходів (в різних модифікаціях), зокрема її визнавали складовою функції правосуддя [165; 145, с. 14-15], судового контролю [213, с. 5-7; 244, с. 4; 177, с. 43], самостійним напрямком діяльності суду [32, с. 190-191; 172] тощо. КПК 2012 року певною мірою поклав край багаторічним суперечкам з цього приводу, визначивши у п.18 ч. 1 ст. 3, що слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Велика кількість доктринальних пропозицій щодо оптимізації судового контролю при застосуванні ЗЗКП спонукають до необхідності виокремлення сутнісних ознак відповідного напрямку судової діяльності за КПК України 2012 та умов, за яких слідчий суддя може бути реальним гарантом дотримання прав та свобод осіб. В.Я. Марчак стверджує, що навіть сам факт існування судового контролю справляє позитивний вплив на роботу правоохоронних органів [141, с. 145]. Втім, погодитись із такою думкою можна лише за умови наявності високого рівня правосвідомості суб'єктів правозастосовної діяльності, що, нажаль, не завжди є таким. За таких обставин виникає потреба у створенні ефективної моделі судового контролю, що має реальні механізми захисту прав та інтересів учасників кримінального провадження.

Визначальною ознакою судового контролю при застосуванні ЗЗКП відповідно до положень КПК 2012 р. є його суцільний характер, адже слідчий суддя та суд є суб'єктами прийняття усіх відповідних рішень. Така нормативна модель стала у літературі предметом жвавої дискусії. Висловлювалися думки

щодо недоцільності прийняття слідчим суддею рішення про застосування таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання та особиста порука, оскільки така складна правова процедура негативно впливає на оперативність застосування ЗЗКП та здійснення кримінального провадження в цілому [12, с. 123-124; 221, с. 115; 241, с. 117; 94, с. 74; 161, с. 98; 232, с. 119-120; 331, с. 155]. Одразу слід наголосити на певну невідповідність таких тверджень філософії чинного кримінального процесуального закону. Адже слідчий суддя та суд приймають рішення не про застосування конкретного запобіжного заходу, про який йде мова в клопотанні слідчого, погодженого із прокурором, а про застосування найбільш оптимального запобіжного заходу, виходячи із фактичних обставин кримінального провадження, досліджених у судовому засіданні. Про це свідчать положення ч. 4 ст. 194 КПК України, згідно з якими слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, у випадку якщо прокурор не доведе недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Іншою принциповою ознакою судового контролю при застосуванні ЗЗКП є його оперативність. КПК України встановлює формально визначені і доволі стислі строки розгляду та вирішення відповідних клопотань слідчого, прокурора. Крім цього, законодавець відмовився від надання суду права продовжити затримання до десяти діб у разі, якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, яке було передбачено КПК України 1960 р.

Судовий контроль за КПК 2012 р. має міжстадійний характер. Вирішуючи питання, пов'язані із ЗЗКП у судовому провадженні, суд реалізує функцію судового контролю. При цьому, така діяльність за своєю формою не є повністю тотожною діяльності слідчого судді у досудовому провадженні.

С.М. Смоков влучно зауважує, що інститут запобіжних заходів діє в усіх стадіях кримінального процесу, відповідно, його положення мають загальне значення для всієї кримінально-процесуальної форми. А відтак і процесуальні гарантії, що містяться в механізмі його дії, запрограмовані на застосування в різних стадіях процесу [220, с. 72].

Системний аналіз норм КПК України дає підстави стверджувати, що судові рішення про застосування ЗЗКП може набувати різних видів та форм: ухвали про застосуванні заходів забезпечення, ухвали про забезпечення цивільного позову, ухвали суду за результатами підготовчого судового засідання, вироку, ухвали апеляційного суду. Відповідна форма залежить від того, на якій стадії приймається рішення, який конкретний захід забезпечення обирається, і від того яким чином вирішується відповідне клопотання – окремо або разом із іншими питаннями, що виникають в ході кримінального провадження і тісно пов'язані із рішенням про застосування ЗЗКП (призначення судового розгляду і продовження запобіжного заходу; арешту майна; ухвалення вироку і вирішення питання про запобіжний захід на період до набрання ним законної сили тощо).

Проте, навіть вибірковий аналіз судової практики показує, що форма рішення, яким вирішується питання про певний ЗЗКП впливає на мотивування та конкретизацію підстав його прийняття. Зокрема, у підготовчому судовому провадженні суд часто взагалі не обґрунтовує своє рішення про залишення в силі запобіжного заходу, коли наявні клопотання захисника обвинуваченого про його заміну на більш м'який [328], використовує в якості підстав для залишення в силі попереднього запобіжного заходу лише загальні формулювання [290], вдається до його обґрунтування мотивами, які взагалі не мають правового значення в контексті застосування ЗЗКП, наприклад тим, що попереднє рішення про застосування запобіжного заходу не оскаржувалося [277] тощо. Отже, в тих випадках коли клопотання про обрання, зміну чи скасування ЗЗКП вирішується разом із іншими питаннями, що виникають в

ході кримінального провадження стандарти обґрунтування відповідного рішення не є надто високими, а передбачені КПК України обставини, що підлягають встановленню для прийняття рішень про застосування ЗЗКП мають лише фрагментарне відображення в інших кримінальних процесуальних рішеннях, в яких вирішується аналогічне питання.

Диспропорції у процесуальних гарантіях під час застосування ЗЗКП у досудовому та судовому провадженнях помітні також і в контексті можливості оскарження відповідних рішень слідчого судді та суду. А.Р. Туманянц ще у перспективному аспекті зауважила, що нормативне забезпечення автономності функціонування слідчого судді та його процесуальної незалежності повинно бути пов'язано зі створенням ефективної системи перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді [243]. КПК встановлює вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню (ст. 309 КПК України). У кримінальній процесуальній доктрині, сформованій на основі КПК 2012 року постійно обговорюється необхідність розширення цього переліку тими чи іншими рішеннями, в залежності від предмету наукового пошуку дослідників [24, с. 617-618; 82, с. 137].

Жодне рішення про застосування ЗЗКП, що ухвалюється під час судового провадження, в тому числі продовження строку тримання під вартою в порядку ст. 331 КПК України не підлягає апеляційному оскарженню. Наявність даної проблеми вже констатували як у науці, так і в практичній сфері, та наразі вже існують певні пропозиції щодо можливих шляхів її вирішення. Наприклад, Т.В. Круценко пропонує розповсюдити інститут слідчого судді і на судове провадження. Таким чином, клопотання про зміну, продовження або скасування ЗЗКП під час судового провадження розглядатиме інший суддя цього суду, з можливістю подальшого апеляційного оскарження відповідного рішення за результатами такого розгляду [113, с. 299]. Аналогічні пропозиції висувуються і у зарубіжній доктрині [145, с. 20-21]. Загалом, така ідея дещо суперечить нормативним засадам інституту слідчого судді, закладених у

положеннях КПК України, втім, вона може бути слушною в контексті розмежування функцій судового контролю та вирішення кримінального провадження по суті.

Натомість, ВССУ висловив іншу позицію з цього питання. Її сутність полягає в тому, що перегляд судом рішення про тримання обвинуваченого під вартою вже сама по собі є інструментом оскарження, відтак апеляційна перевірка відповідних рішень є недоцільною. У Листі «Про судову практику застосування судами першої та апеляційної інстанції процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою», від 01.02.2015 р зазначено, що періодичний судовий контроль (у порядку ст. 331 КПК) забезпечує дотримання прав обвинуваченого згідно із ст. 5 Конвенції (в частині реалізації права на забезпечення періодичного контролю за законністю застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) в судовому провадженні [188]. Виходячи з наведеного, ухвали про обрання, продовження, зміну або скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому провадженні не підлягають оскарженню в апеляційному порядку.

Не зважаючи на суперечливість такої позиції суду, її все ж слід підтримати. Справа в тому, що розгляд клопотання чи то іншим суддею відповідного суду, чи апеляційне оскарження неодмінно буде пов'язане із передачею матеріалів кримінального провадження, що в свою чергу сприятиме затягуванню його розгляду по суті.

Отже, кримінально-процесуальні гарантії застосування ЗЗКП, що встановлені чинним КПК України, у судовому провадженні реалізуються лише частково. Відтак, задля забезпечення обґрунтованості відповідних рішень ухвалених у підготовчому провадженні, під час судового розгляду та перегляді судових рішень необхідно більш деталізовано визначити у КПК України порядок та підстави застосування ЗЗКП на цих стадіях кримінального провадження та фактичні обставини, що мають при цьому враховуватись. Це в

свою чергу підвищить ефективність подальшого судового контролю в порядку ст. 315, 331 КПК України без створення додаткових механізмів оскарження рішень, ухвалених в такому порядку.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

2.1. Предмет доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні.

Формування чіткої та несуперечливої системи підстав та умов застосування заходів, що обмежують конституційні права підозрюваного та здатні забезпечити прийняття оптимального рішення про обрання, зміну або скасування ЗЗКП за результатами змагального судового розгляду клопотання із дотриманням балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні є необхідною передумовою реалізації проголошеного у ст. 2 КПК України завдання щодо запобігання необґрунтованому примусу, а також є складовою принципу юридичної визначеності.

Із набранням чинності КПК України 2012 р., теза про розповсюдження процесу доказування не лише на процес прийняття остаточних рішень, які вирішують кримінальне провадження по суті, але й проміжних, що визначають його рух, зазнала не тільки остаточного доктринального закріплення, але й набула якісно нових нормативних засад, адже закон чітко указує на фактичні обставини, що мають бути встановлені для прийняття рішення в порядку судового контролю, зокрема і про застосування ЗЗКП. Попри це, доцільність встановлення тих або інших обставин, питання тлумачення їх змісту, реальна практика застосування відповідних норм КПК України не дають змоги даній проблемі зникнути з поля наукової уваги.

Для позначення сукупності фактичних обставин, які підлягають встановленню під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП слід використовувати категорію «локальний

предмет доказування» [28, с. 98], що повністю відповідає його ознакам, які виокремлені у доктрині, зокрема: визначення гіпотезою кримінально-процесуальної норми [216, с. 382]; встановлення на першому етапі правозастосовної діяльності, а саме при здійсненні судом контрольних повноважень [5, с. 224]; підлягає доказуванню під час прийняття окремих процесуальних рішень на всіх стадіях кримінального судочинства, але не пов'язаний із вирішенням справи по суті [229, с. 405].

Аналіз нормативного регулювання порядку розгляду клопотань про застосування окремих ЗЗКП, визначеного у Розділі 2 КПК України дозволяє вести мову про наявність трьох елементів локального предмету доказування під час розгляду відповідних клопотань, серед яких можна виокремити обов'язкові, а саме: підстави та умови (загальні та спеціальні) застосування ЗЗКП, а також факультативний елемент у вигляді додаткових обставин, що підлягають встановленню та врахуванню під час прийняття рішення слідчим суддею. Факультативний характер цих обставин зумовлений тим, що вони спрямовані на повне та всебічне з'ясування обставин, що складають локальний предмет доказування і поза межами відповідного судово-контрольного провадження можуть не мати самостійного правового значення для кримінального провадження, втім, їх врахування – обов'язок слідчого судді, про що прямо указано в ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 157, ч. 1 ст. 178 КПК України.

При цьому, як слушно зауважує І.В. Глов'юк, визначальними для формування загальної моделі локального предмету доказування є положення ч. 3 ст. 132 КПК України [28, с.98]. Відповідно, спільним для усіх ЗЗКП є локальний предмет доказування, який включає у себе такі обставини як: обґрунтованість підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; виправданість ступеня втручання у права і свободи особи потребами досудового розслідування; можливість

виконання завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Структура локального предмету доказування та зміст обставин, що його складають під час застосування конкретного ЗЗКП зумовлені його метою та функціональною характеристикою.

У літературі на підставі положень КПК України 2012 р. доволі детально розглянуто коло фактичних обставин, що складають локальний предмет доказування при застосуванні тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом [27; 135], тимчасового доступу до речей та документів [33; 133], грошового стягнення [140] а також арешту майна [31].

Інші ЗЗКП в цьому аспекті досліджені менш ґрунтовно, що підвищує науковий інтерес до з'ясування змісту локального предмету доказування при розгляді та вирішенні клопотань про їх застосування.

Так, зокрема, підставою застосування до підозрюваного (обвинуваченого), свідка приводу є встановлення факту того, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, була викликана у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття.

Системний аналіз ст. 140-142 КПК України вказує на те, що умовами застосування приводу є: наявність у особи процесуального статусу підозрюваного (обвинуваченого), свідка; наявність відомостей про місце проживання або знаходження особи; попереднє здійснення виклику особи в порядку, визначеному КПК України; підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом; те, що особа не відноситься до категорій осіб, визначених ч. 3 ст. 140 КПК України (у випадку приводу свідка); відсутність поважних причин неприбуття або неповідомлення про причини свого неприбуття за викликом.

Наявність відомостей про місце проживання або місце знаходження особи прямо не закріплено КПК України як умова застосування приводу як заходу забезпечення, проте впливає із його суті. Застосувати привід можна лише до підозрюваного, обвинуваченого, якого було викликано у порядку, визначеному КПК України, а отже у повістці про виклик має бути зазначена адреса особи, яка викликається (п.3 ч. 1 ст. 137 КПК України). У разі якщо місце проживання або знаходження особи невідоме, слід приймати рішення про оголошення особи у розшук. Власне саме так і вирішуються відповідні клопотання слідчих, прокурорів у досудовому провадженні, у яких не вказано місце знаходження особи (навіть тоді, коли місце реєстрації відоме, але особа не перебуває і не з'являється там, а також не виходить на зв'язок [299]). У судовому провадженні, в аналогічних випадках, суд приймає рішення про розшук особи та про її подальший привід у разі, якщо місце знаходження буде встановлено [282].

Слідчий суддя не є суб'єктом прийняття рішення про розшук особи (ч. 2 ст. 281 КПК України), на відміну від суду під час судового провадження (ч. 1 ст. 335 КПК України), однак це не позбавляє його права прийняти рішення лише про привід у разі якщо підозрюваний, свідок з'явиться або стане відомо про місце його перебування.

Достатньо розповсюдженими є випадки, коли слідчі звертаються із клопотанням про здійснення приводу повторно, коли слідчий суддя задовольнив попереднє клопотання, але привід виконано не було. Судді у даному випадку вирішували надавали дозвіл на привід повторно [293], вирішували питання про відповідальність осіб, які виконували ухвалу [285], проте не розглядали питання щодо причин невиконання попереднього рішення, хоча відповідно до ч. 4 ст. 143 КПК України у разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує відповідне рішення, повертає його до суду з письмовим поясненням причин невиконання (ч. 4 ст. 143 КПК України).

Вважаємо, що у таких випадках слідчий суддя має дослідити причини невиконання ухвали про привід (в тому числі з'ясувати чи було направлено до суду письмове пояснення) і прийняти такі рішення: про відмову у задоволенні клопотання, якщо привід не було виконано без поважних причин; про задоволення клопотання, якщо причини невиконання були поважними або про оголошення особи у розшук та здійснення її приводу. Відтак, це дозволить оптимізувати процес прийняття рішень про розшук і привід таким чином, щоб обидва приймалися одним суб'єктом і в межах судового контролю. Задля цього необхідно внести відповідні доповнення ст. 142 КПК України.

Центральним елементом локального предмету доказування під час розгляду клопотання про здійснення приводу є фактичні обставини, що вказують на отримання особою повістки про виклик або ознайомлення із її змістом іншим шляхом. Непоодинокими є випадки, коли слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань саме через відсутність підтвердження того, що було здійснено виклик і особа отримала відповідну повістку [302; 303].

Попри доволі детальну нормативну регламентацію порядку здійснення виклику, отримання доказу надання або ознайомлення особи із повісткою про виклик на практиці виявляється вельми складним. Відповідно до ч. 1 ст. 136 КПК України належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. Проте, у випадку, якщо повістку було направлено лише поштою, доволі часто трапляються ситуації, коли особа не забирає її із поштового відділення, не розписується на поштовому повідомленні, а також відмовляється отримати її у разі особистого вручення. Обидва випадки мають місце на практиці, але так чи інакше, доказ того, що особа отримувала або навіть того, що її намагалися повідомити про виклик отримати та надати практично неможливо, що призводить до подання

слідчими непередготовлених клопотань і відповідно, подальших відмов у їх задоволенні [292; 283].

Серед усіх способів здійснення і підтвердження отримання особою повістки про виклик найбільш надійним в цьому контексті є особисте вручення із здійсненням відеозапису або в присутності понятих, оскільки факт ознайомлення та можливої відмови особи в отриманні матиме фіксацію на носії інформації або буде підтверджений підписом понятих. На нашу думку, слідчий суддя, розглядаючи клопотання про здійснення приводу має врахувати чи було застосовано альтернативні способи виклику особи, у зв'язку із чим слід доповнити ч. 3 ст. 142 КПК України нормою такого змісту: «...була викликана у встановленому цим Кодексом порядку усіма можливими способами....»

Трапляються поодинокі випадки відмови у задоволенні клопотань про здійснення приводу у разі, якщо особа була викликана, є підтвердження отримання нею повістки, але не має доказів того, що вона ознайомила із її змістом [322]. Такі відмови, на нашу думку, слід вважати необґрунтованими, оскільки, по-перше, вони не відповідають положенням КПК України, зокрема ч. 3 ст. 142 КПК України, в якій вказується на необхідність у наявності *або* підтвердження отримання особою повістки *або* ознайомлення із її змістом, по-друге, запроваджують занадто високий стандарт як доказування, так і порядку здійснення виклику особи, по-третє, є нелогічним, оскільки якщо повістка про виклик містить усі відомості, передбачені ст. 137 КПК України, необхідності у детальному роз'ясненні її змісту, як видається, немає.

Аналіз положень КПК України дозволяє дійти висновку, що неприбуття особи є самостійним елементом предмету доказування під час розгляду клопотання про здійснення приводу, відтак потребує самостійного встановлення. Саме тому, слід підтримати думку Д.О. Савицького, який вважає, що факт неприбуття особи без поважної причини має знайти своє відображення у матеріалах кримінального провадження, і вважає, що його слід оформлювати протоколом [206, с. 161].

Застосування ЗЗКП у вигляді відсторонення від посади можливо лише за наявності двоєдиної підстави: обґрунтованої підозри у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину (у випадку, якщо підозрюваний є співробітником правоохоронного органу – незалежно від тяжкості злочину) та наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для його припинення, або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, що впливає із положень ч. 1,2 ст. 157 КПК України. Саме тому, навряд чи можна погодитись із твердженням С.В. Завади про те, що законодавець відмовився від формального закріплення підстав застосування процесуального примусу у вигляді відсторонення від посади [57, с. 37]. Слід звернути увагу, що розповсюдженими є випадки, коли сторона захисту, намагаючись спростувати твердження, викладені в клопотанні слідчого та прокурора, посилається на те, що слідчим усі документи були вилучені, а свідки вже допитані [306; 259]. Видається, що такі посилання є безпідставними, особливо у досудовому розслідуванні триваючих злочинів, коли злочинна діяльність підозрюваного має систематичний характер, а відтак лише відсторонення здатне її припинити.

Що стосується можливості незаконно впливати на свідків, необхідно зробити деякі зауваження. Власне поняття «незаконний вплив на свідка» є оцінним, адже конкретні можливості впливу залежать від посади підозрюваного, відносин свідка із підозрюваним, особи підозрюваного, і можуть набувати різноманітних форм (підкупу, погроз, вмовлянь). Існує практика, за якої слідчі судді, вирішуючи це питання, беруть до уваги можливість лише безпосереднього контактування підозрюваного із свідком [267], або якщо розглядати цей аспект ширше – можливість реального

систематичного спілкування і перебування в певних ustalених соціальних відносинах.

В кримінальній процесуальній доктрині склалися різні підходи до визначення спеціальних умов застосування заходу забезпечення у вигляді відсторонення від посади. Ю.М. Дьомін називає спеціальними умовами застосування відсторонення від посади наявність в особи процесуального статусу підозрюваного; перебування на посаді; обрання запобіжного заходу не пов'язаного із триманням під вартою [52]. Що стосується останньої умови, КПК України не дає остаточної відповіді на питання стосовно можливості одночасного застосування тримання під вартою та відсторонення від посади, однак логічно, що застосування ізоляційного запобіжного заходу (в тому числі, наприклад, цілодобового домашнього арешту) унеможлиблює в більшості випадків здійснення особою професійних обов'язків і, відповідно, прийняття рішення про відсторонення від посади в цьому разі не є доцільним. В.І. Фаринник до спеціальних умов відсторонення від посади відносить також співрозмірність застосування відсторонення від посади з тими негативними наслідками для особи (третіх осіб), які можуть настати [329]. Дійсно, відповідно до п.3 ч. 2 ст. 157 КПК України при вирішенні клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя має врахувати наслідки відсторонення від посади для інших осіб. У Листі ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування ЗЗКП», вказується, що слідчий суддя, суд мають звернути особливу увагу як на «позитивні» наслідки (зокрема, унеможливлення впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження), так і негативні (зупинка підприємства, простій, не виплата заробітної плати). При врахуванні цієї обставини необхідно враховувати баланс приватних та публічних інтересів і переконатися у перевазі останніх. Однак, враховуючи короткочасність відсторонення, доцільність вести мову про можливі значні негативні наслідки для самого підозрюваного, членів його сім'ї,

установи (підприємства, організації) в якій він працює викликає великі сумніви. Це підтверджує і судова практика, зокрема, апеляційним судом було визнано законною та вмотивованою ухвалу слідчого судді, який приймаючи рішення про відсторонення від посади ці обставин не врахував [259].

На нашу думку, до спеціальних умов застосування відсторонення від посади слід відносити й наявність зв'язку між професійною діяльністю підозрюваного, обвинуваченого та інкримінованим йому злочином. Зокрема, наразі існує практика, відповідно до якої слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань про застосування відсторонення від посади у випадках, коли злочин, в кому підозрюється особа, не має відношення до займаної нею посади [318].

Непоодинокими є випадки, коли після відкриття кримінального провадження і повідомлення про підозру підозрюваний іде у відпустку. Питання про те, яким чином має вирішуватися питання про відсторонення від посади за таких обставин не знайшло належного відображення в роз'ясненнях вищих судових органів та узагальненнях практики. Вважаємо правильною практику слідчих суддів, які не зважають на цю обставину та задовольняють клопотання про відсторонення від посади [306; 269]. Не дивлячись на те, що під час перебування у відпустці особа не здійснює професійної діяльності, вона фактично зберігає повноваження, передбачені її посадовою інструкцією, а відтак і важелі впливу, може бути відкликана з відпустки, що не дає змоги вважати, що вона здатна підмінити відсторонення від посади.

Окремої уваги заслуговує дослідження локального предмету доказування при застосуванні запобіжних заходів. У літературі немає єдності щодо його змісту та структури. Зокрема, окремі дослідники вдаються до ототожнення підстав та умов застосування запобіжного заходу [238, с. 13]; виокремлюють підстави, умови та приводи [49, с. 10]; формальні та фактичні підстави [337, с. 53]. Вказане свідчить про необхідність чіткого розмежування понять підстав та умов в контексті застосування запобіжних заходів.

Під умовами застосування запобіжних заходів у доктрині визначають обставини, які дозволяють поставити та вирішити питання про застосування запобіжного заходу взагалі, а також запобіжного заходу певного виду [131, с. 685]. Відповідно, загальними умовами застосування запобіжних заходів слідчим суддею є наявність початого і не закінченого досудового розслідування; наявність в особи, до якої передбачається застосування запобіжних заходів, процесуального статусу підозрюваного; кримінальну процесуальну компетенцію суб'єкта, що звертається із клопотанням до слідчого судді [28, с. 99]. Крім цього, у доктрині розрізняють спеціальні умови із наявністю яких закон пов'язує можливість застосування того чи іншого заходу [144, с. 92]. Актуальність їх виділення зумовлена здебільшого специфікою реалізації конкретного запобіжного заходу, оскільки наявність чи відсутність певних обставин унеможливить його виконання чи знівелює прогнозовану мету. Так, для обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки необхідна наявність осіб, що готові виступити поручителями, обрання застави пов'язане із наявністю у підозрюваного відповідних коштів, або осіб, що готові їх внести, а також відсутністю обставин, визначених ч. 5 ст. 183 КПК України, домашній арешт може бути застосовано лише за умови наявності житла, а також обґрунтованої підозри у злочині, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, цілу низку спеціальних умов матеріально- та процесуально-правового характеру закон висуває для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Під підставами застосування запобіжного заходу слід розуміти сукупність фактичних обставин, існування яких надає право слідчому, прокурору звернутись із відповідним клопотанням про слідчого судді. Двоєдиною підставою застосування запобіжних заходів є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК

України. Якщо ж мова йде про застосування запобіжного заходу певного виду, ще однією складовою підстав є наявність відомостей про те, що іншими запобіжними заходами виконання завдання кримінального провадження є неможливим [42, с. 223].

До ризиків, що можуть стати підставою обрання до підозрюваного запобіжного заходу закон відносить його можливість: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ч. 1 ст. 177 КПК України).

В цьому зв'язку одразу привертає до себе увагу позначення у п.4 ч. 1 ст. 177 КПК України серед підстав застосування запобіжного заходу ризик перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином», що фактично вказує на їх невичерпний перелік.

ЄСПЛ визнає також ризиком, що може стати підставою для застосування запобіжного заходу (в даному випадку мається на увазі тримання під вартою) небезпеку громадського порядку та небезпеку для особи, щодо якої ведеться розслідування. Про неї, зокрема, згадується у справі «Олександр Макаров проти РФ» в якій Суд зазначив, що деякі злочини внаслідок їхньої особливої тяжкості й суспільної реакції на них, можуть стати причиною таких порушень громадського порядку, яка може виправдовувати досудове тримання під вартою, принаймні протягом певного часу. Водночас, Суд зазначає що таке міркування може бути враховане у виняткових обставинах і лише тією мірою, якою внутрішнє право визнає поняття порушення громадського порядку, спричиненого злочином. Враховуючи, що такий ризик не визначено КПК

України, обґрунтовувати ним підстави тримання під вартою не можна. Підставою, визначеною п.4 ч. 1 ст. 177 КПК України, на нашу думку, такий ризик охоплюватися теж не може, оскільки сам концепт ризику, відповідно до чинного законодавства, пов'язаний із негативними спробами перешкоджання кримінальному провадженню саме з боку підозрюваного або обвинуваченого.

Певні спроби розтлумачити положення п.4 ч. 1 ст. 177 КПК України здійснювалися у кримінально-процесуальній доктрині. О.В. Фірман вважає, що доказами того, що особа перешкоджає кримінальному провадженню іншим чином є дані, які свідчать про погрозу чи підкуп органів, які здійснюють правосуддя, а також посягання на їх життя [333, с. 125]. Дійсно, такі дії не охоплюються іншими ризиками, визначеними ст. 177 КПК України, а у випадку, якщо вони мають місце, необхідна відповідна реакція з метою запобігання таким спробам. Хоча для цього, доцільніше було б доповнити п.3 ч. 1 ст. 177 КПК України, виклавши її у редакції: «незаконно впливати на орган досудового розслідування, слідчого суддю, суд, свідка.....», що більше відповідало б логіці групування основних ризиків, які є підставами для застосування запобіжного заходу за їх сутністю та спрямованістю, яке доволі чітко прослідковується в положеннях ст. 177 КПК України.

Зважаючи на це, слід підтримати думку А.І. Палюха, який вказує, що положення п.4 ч. 1 ст. 177 КПК України сформульоване із порушенням логічного формування структури норми, а невизначення його змістовного наповнення дає змогу необґрунтовано розширити межі тлумачення та відкрити можливості зловживань в слідчо-судовій практиці, внаслідок чого, доходить висновку про необхідність його виключення [163, с. 332].

Під час вирішення клопотань про застосування запобіжних заходів, обов'язковим елементом предмету доказування є визначене законом коло обставин, що мають бути враховані для прийняття такого рішення. Однак щодо їх юридичної природи в науці існують різні думки. Аналізуючи аналогічний перелік обставин у КПК РФ, А.С. Барабаш доходить висновку, що під ними

маються на увазі не ті обставини, що підлягають доказуванню, а ті, що підлягають врахуванню після їх встановлення [8, с. 185], із чим погодитись доволі важко, адже, зміст відомостей про ці обставини слідчий суддя отримує із процесуальних джерел доказів, до того ж, їх встановлення може суттєво вплинути на остаточне рішення про доцільність застосування того чи іншого запобіжного заходу (на підставі знову ж таки оцінки доказів).

Водночас, критичний аналіз ст. 178 КПК України дозволяє висловити певні зауваження щодо оптимальності законодавчо визначеного переліку обставин, що враховуються при застосуванні запобіжного заходу.

Логічна неузгодженість із іншими нормами КПК України прослідковується у положенні п.1 ч. 1 ст. 178 щодо оцінки «вагомості наявних доказів про вчинення підозрюваним кримінального правопорушення». Наявність доказів вчинення підозрюваним кримінального правопорушення охоплюється поняттям обґрунтована підозра, що є підставою застосування запобіжного заходу, а відтак мова йде про встановлення тотожних обставин. Не погоджується із нормативним формулюванням такої обставини і Т.В. Лукашкіна, обґрунтовуючи це тим, що докази необхідні для встановлення всіх обставин, що складають предмет доказування, а також відсутністю вказівки на необхідність здійснення оцінки доказів на предмет «вагомості» у ст. 94 КПК України [131, с. 685].

У п.2 ч. 1 ст. 178 КПК України до враховуваних обставин законодавець відносить також «тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні...». Зазначимо, що законодавство окремих зарубіжних країн теж містить посилення на можливість обґрунтування запобіжного заходу ймовірністю майбутнього покарання. Втім, призначення покарання є доволі складним правозастосовним процесом, що здійснюється судом при вирішенні кримінального провадження по суті з урахуванням широкого кола обставин, що визначені матеріальним законом і які співпадають з локальним предметом

доказування у судово-контрольному провадженні щодо застосування запобіжного заходу лише частково. По суті, слідчий суддя може дійти висновку про тяжкість можливого покарання виключно із санкції статті закону України про кримінальну відповідальність, яка встановлює караність діяння у вчиненні якого підозрюється особа. Відтак, вважаємо доцільним викласти п.2 ч. 1 ст. 178 України в такій редакції: «тяжкість злочину, в якому підозрюється, обвинувачується особа».

Неоднозначному тлумаченню у доктрині та судових актах піддається також і зміст поняття «репутація підозрюваного». У тлумачному словнику української мови репутацію визначають як загальну думку, що склалась про когось або про щось [106, с. 247]. У Листі ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» зазначається, що при врахуванні відповідної обставини слідчий суддя, суд зобов'язаний проаналізувати матеріали сторін кримінального провадження, об'єктивно оцінити надані характеристики підозрюваному, обвинуваченому з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про перебування підозрюваного, обвинуваченого на обліку у наркологічному, психоневрологічному диспансері, тощо. У науково-практичному коментарі до КПК України вказується, що факторами, які формують репутацію підозрюваного є події із його біографії, наприклад, участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, участь у бойових діях при виконанні інтернаціонального обов'язку або в складі миротворчих сил ООН, наявність поранень при виконанні службового або громадського обов'язку, державних нагород, почесних звань тощо [110, с. 457]. Втім, жоден із наведених переліків відомостей не охоплюється поняттям репутація, оскільки в обох випадках мова йде про характеристику об'єктивних персонографічних даних. В деяких законодавчих актах, зокрема, наприклад, КПК Республіки Казахстан [251], КПК Киргизької Республіки [248], КПК Республіки Білорусь [250] коло таких відомостей іменовано як «особистість підозрюваного,

обвинуваченого». КПК України загалом більш ґрунтовно підходить до цього питання, про що свідчить значно ширший перелік обставин, ніж у вищезгаданих зарубіжних нормативно-правових актах, однак використання такої категорії як «репутація» в кримінальному процесуальному дискурсі не є вдалим кроком на шляху до забезпечення обґрунтованості рішень слідчого судді про застосування запобіжних заходів. Репутація особи може мати різну характеристику залежно від сфери життєдіяльності (особистісна, ділова²), а відтак не зрозуміло яка із них матиме вирішальне значення для вирішення правових питань у кримінальному судочинстві. З метою оптимізації кола фактичних обставин, що підлягають врахуванню при застосуванні запобіжного заходу, пропонуємо вилучити із КПК України положення п.6 ч. 1 ст. 178 КПК України, натомість викласти п.3 ч. 1 ст. 178 у такій редакції; «відомості, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого, його вік та стан здоров'я».

Наявність спеціальних умов застосування окремих запобіжних заходів зумовлює розширення локального предмету доказування при розгляді відповідних клопотань та ускладнення його додатковими елементами.

Відповідно до ч. 1 ст. 180 КПК України, особиста порука полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК України і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. Навіть поверхневий аналіз цих положень дозволяє зробити висновок про наявність широких дискреційних повноважень суду при визначенні того, чи може особа бути

² Так, наприклад, Д. Б. Кастарнов, спираючись на міждисциплінарні дослідження, вважає прийнятним для кримінально-процесуальної доктрини виокремлення локальної (професійні, особисті якості, способи комунікації, роль особи у малих групах), соціальної (комплексна характеристика особи представниками різних груп) та глобальної (сукупність соціальних уявлень про особу великої кількості людей з різних груп суспільства) репутації [90, с. 172].

поручителем. У зв'язку із цим, доречно звернутися до доктринальних тлумачень такого поняття як «особа, яка заслуговує на довіру». Так, С.М. Смоков вважає, що такими, які заслуговують довіри є особи, які мають високі моральні цінності, такі як чесне ставлення до праці, громадського обов'язку, добропорядна поведінка, принциповість, а також високий статус у суспільстві, проте зазначає, що в основі поручительства лежить довіра підозрюваного до поручителя, прагнення підозрюваного, обвинуваченого зберегти свою честь і не порушувати слово, дане перед поручителем [218, с. 244-245]. Г.М. Гапотченко стверджує, що на виконання вимог ч. 1 ст. 180 КПК України, у матеріалах кримінального провадження мають бути відображені зокрема такі відомості до поручителя як: вік та стан здоров'я (зокрема відсутність психічних, алкогольних та наркологічних хвороб); наявності у поручителя постійного місця роботи та проживання; відсутності судимостей; характеристик з місця роботи та проживання; майнового стану поручителя; інших даних, які мають значення для визначення особи поручителем [19, с. 201-202].

У літературі наявні й інші погляди щодо вимог до особи потенційного поручителя [11; 193, с. 241; 339].

Не зважаючи на те, що вживання у законі такого нечіткого формулювання не піддавалося суттєвій критиці у літературі, а також зустрічається у законодавстві деяких інших країн СНД та ЄС, зокрема у КПК РФ, КПК Республіки Молдова, КПК Грузії, КПК Естонської Республіки, вважаємо за доцільне його дещо конкретизувати. Справа в тому, що особою, яка заслуговує на довіру, в загальносоціальному сенсі, є будь-яка особа, що має постійне місце роботи, не притягалася до адміністративної чи кримінальної відповідальності тощо.

Однак, на нашу думку, при обранні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, визначення того, чи може особа заслуговувати на довіру в контексті забезпечення дієвості кримінального провадження має залежати від

таких обставин як: наявність у поручителя ustalених соціальних зв'язків із підозрюваним, обвинуваченим; наявність авторитету в очах підозрюваного, обвинуваченого, а також важелів впливу на нього, аби стримати підозрюваного від вчинення дій, що спрямовані на перешкоджання кримінальному провадженню. Приклади схожого врегулювання умов застосування особистої поруки наявні у законодавстві деяких зарубіжних країн, зокрема КПК Чеської Республіки висуває до потенційного поручителя лише одну вимогу – можливість позитивного впливу на обвинуваченого [245, с.53]. Відтак, вважаємо за доцільне викласти ч. 1 ст. 180 КПК України у такій редакції: «особиста порука полягає у наданні особами, які мають ustalені соціальні зв'язки з підозрюваним, обвинуваченим, здатні здійснити на них виховний вплив і яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру....»

У ч. 2 ст. 180 КПК України зазначено, що кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід і наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру. Тлумачення поняття «особлива довіра» дещо різняться у доктринальних джерелах та роз'ясненнях вищих судових органів. Так, автори науково-практичного коментаря до КПК України вважають, що під особливою довірою до особи слід розуміти те, що вона користується авторитетом у суспільстві, раніше виконувала роль поручителя тощо [110, с. 461]. Натомість, у Листі ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» наведено конкретні приклади категорій осіб, які потенційно можуть

заслужувати на особливу довіру: народний депутат України, депутат місцевої ради, особа, яка відзначена державними нагородами тощо [180]³.

Слідчими суддями та судами по-різному застосовуються положення ч. 2 ст. 180 КПК України. Зокрема, поручителями, які заслуговують на особливу довіру були визнані батько, що є заслуженим тренером України [323], директор школи [324], депутат міської ради [326]. Деякі питання обґрунтованості рішень про обрання поручителем лише однієї особи виникають у випадках, коли мова йде про визнання поручителем матері підозрюваного, обвинуваченого. В деяких кримінальних провадженнях судді відмовляли у затвердженні поручителем лише матері, спираючись на відсутність доказів, які свідчать про особливу довіру до неї [281], а в інших задовольняли, хоча фактичні обставини, на яких ґрунтується рішення, не дають змоги однозначно погодитись із тим, що особа заслуговує на особливу довіру (жінка є матір'ю п'ятьох дітей [309]). В деяких випадках відповідне рішення взагалі не обґрунтовувалося [278]. Суперечливість та оцінність поняття «особлива довіра» викликає труднощі в процесі доказування, тому вважаємо більш оптимальним викласти ч. 2 ст. 180 КПК України, у такій редакції: «Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід».

Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України застава може бути застосована і як самостійний запобіжний захід, і як альтернатива триманню під вартою (ч. 3 ст. 183 КПК України). Однак, в будь-якому разі, вирішуючи питання про її застосування і визначаючи її розмір, слідчий суддя або суд мають врахувати перелік фактичних обставин, зазначених у ч. 4 ст. 182 КПК України, а саме: обставин кримінального правопорушення; майнового та сімейного стану підозрюваного,

³ Цікаво, що кримінально-процесуальне законодавство окремих держав по-різному регулює питання обрання поручителями осіб, що перебувають на державній службі. Наприклад, КПК Киргизької Республіки містить пряму заборону виступати поручителями у кримінальному провадженні особам, що займають політичні, муніципальні політичні посади, а також є членами Ради з відбору суддів Киргизької Республіки (ч. 1 ст. 106 КПК Киргизької Республіки).

обвинуваченого; інших даних про його особу; наявності ризиків, що передбачені ст. 177 КПК України.

Звернемо увагу на те, що майновий та сімейний стан підозрюваного враховується при обранні всіх запобіжних заходів (ст. 178 КПК України), однак формулюючи підстави застосування застави, законодавець наголошує на необхідності їх з'ясування окремо. Застосування такого прийому юридичної техніки є не випадковим, зважаючи на особливу мету застави як запобіжного заходу – попередження можливої протиправної поведінки особи або перешкодження її виникненню за допомогою загрози застосування фінансової санкції [6, с. 52]. Однак, в контексті вирішення питання про обрання саме застави, ці фактичні обставини мають відзначатися більшою конкретизацією. Відсутність останньої у положеннях ч. 4 ст. 182 КПК України на практиці призводить до неповного з'ясування та формального врахування майнового або сімейного стану особи при застосуванні застави. Наприклад, Апеляційний суд Львівської області за результатами розгляду апеляційної скарги зазначив, що з огляду на встановлені обставини, вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним злочину, тяжкість покарання що загрожує у разі визнання винним у вчиненні цього злочину, виключно позитивну характеристику підозрюваного, наявність на утриманні неповнолітньої дитини, хворої матері, відсутність будь-яких доказів розслідування інших епізодів вчинення підозрюваним злочинів, встановлений слідчим суддею розмір застави в сумі 1 500 000 грн. (1231 розмір мінімальної заробітної плати) є завідомо непомірним для підозрюваного та призводить до неможливості виконання застави [265].

Цивільне законодавство України не дає чіткого визначення поняттю «майновий стан». Про це, зокрема, зазначено у Наказі Міністерства юстиції від 23.03.2009 №525/5 «Про затвердження Методичних рекомендацій стосовно суб'єктів, які мають право на отримання інформації з Реєстру прав власності на нерухоме майно». Однак, у нормативно-правовому акті вказується, що здійснивши аналіз юридичної природи цього поняття, можна зробити висновок,

що під поняттям «майновий стан» слід розуміти сукупність належних особі майнових прав та обов'язків [181]. Враховуючи, що встановлення майнового стану особи безпосередньо пов'язано із оцінкою вартості майна, слід звернутися до положень Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» в якому вказується, що майном, яке може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності, а майновими правами визначено будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги [186].

Проте, в окремих випадках, прокурорами під час розгляду клопотання про застосування застави взагалі не надавалися слідчому судді та суду будь-які докази, які свідчили про наявність у особи нерухомого чи рухомого майна, що унеможливлювало встановити відповідні обставини і як наслідок, розмір застави апеляційним судом було зменшено [265].

Поверхнєве встановлення обставин, які характеризують майновий стан підозрюваного, обвинуваченого, на нашу думку, зумовлено тим, що ч. 1 ст. 182 КПК України передбачає внесення застави лише у вигляді коштів у грошовій одиниці України, а про можливість її внесення у формі іншого майна в законі, на жаль, мова не ведеться, що є суттєвим недоліком. Наприклад, у КПК Грузії визначено дві форми внесення застави: у вигляді грошових коштів і у вигляді нерухомого майна (ст. 200), а Модельний КПК для держав-учасниць СНД передбачає можливість внесення застави у вигляді грошей, цінних паперів та інших цінностей (ст. 176). Таким чином, у випадку обрання запобіжного заходу

у вигляді застави, її можна забезпечити певним майном без його попередньої примусової реалізації.

У ч. 5 ст. 182 КПК України зазначено, що у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно. Наразі, практично відсутні офіційні та доктринальні тлумачення цієї норми, що призводить до суттєвих розбіжностей в процесі її практичного застосування. Деякі автори вказують, що такі випадки визначаються з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та можливості настання ризиків, пов'язаних із перешкоджанням здійсненню кримінального провадження у будь-яких формах, завданій матеріальній шкоді кримінальним правопорушенням [110, с. 467]. Однак погодитися із такою позицією достатньо складно, оскільки, як видається, наведені обставини не відповідають критеріям виключності.

Слідчі судді та суди часто вдавалися до застосування цього положення КПК України при застосуванні застави, належного обґрунтування якому не було. В майбутньому це ставало підставою для скасування таких ухвал судами апеляційної інстанції.

Достатньо часто, слідчі судді призначали той розмір застави, який було запропоновано у клопотанні слідчого, погодженого із прокурором, однак слід пам'ятати, що суб'єктом прийняття рішення про застосування запобіжних заходів є виключно слідчий суддя або суд. На підставі цього, доцільно вести мову про те, що пропозиція прокурора про призначення певного розміру запобіжного заходу має лише рекомендаційний характер. Крім цього, в узагальненнях практики вищих судових органів вказується і на необхідності

з'ясування думки сторони захисту щодо визначення конкретного розміру застави [256].

Поширеною є практика, за якої слідчі судді призначають заставу суттєво вище за межі, визначені у ч. 5 ст. 182 КПК України, не вдаючись до обґрунтування виключності випадків. Зокрема, апеляційним судом було зменшено розмір застави з чотирьохсот мінімальних заробітних плат до трьохсот тисяч гривень, вказавши, що слідчий суддя не лише не обґрунтував виключність обставин кримінального провадження, але й не взяв до уваги те, що підозрюваний має постійне місце роботи та невеликий посадовий оклад [270].

Слід також констатувати неправильне тлумачення п.3 ч. 5 ст. 182 КПК, України в ухвалях слідчих суддів, яке полягає в тому, що часто не враховується положення, відповідно до якого, застава може призначатися з перевищенням межі *або* вісімдесяти *або* трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб⁴. Це означає, що, якщо особа підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, слідчий суддя, у виключних випадках, може визначити розмір застави з перевищенням межі у вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, проте, все одно буде обмежений межею у триста розмірів прожиткового мінімуму. В окремих ухвалях відповідне положення було проігнороване. Так, слідчим суддею Берегівського районного суду Закарпатської області було застосовано запобіжний захід у вигляді застави щодо особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, у розмірі, що перевищує чотириста мінімальних заробітних плат. До того ж, було відсутнє будь-яке обґрунтування виключності обставин, які переконали слідчого суддю у необхідності вийти за межі, що встановлені у ч. 5 ст. 182 КПК України. Апеляційний суд зацентрував увагу на цих недоліках, постановивши нову ухвалу [263].

⁴ У ч. 5 ст. 182 КПК України слова «мінімальних заробітних плат» було замінене на «прожиткових мінімумів для працездатних осіб» відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» від 06.12.2016 р.

Підстави, за наявності яких суд може призначити розмір застави вище меж, вказаних у законі, були достатньо детально сформульовані у КПК 1960 р., в якому у ст. 154¹ було вказано, що у виключних випадках, якщо суддя, суд установить, що застава у визначених ч. 3 ст. 154¹ межах не забезпечить виконання зобов'язань особою, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні особливо тяжкого злочину, застава може бути застосована у розмірі, який перевищує сімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У всіх випадках розмір застави не може бути меншим від розміру цивільного позову, розміру майнової шкоди, завданої злочином, або розміру отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, обґрунтованих достатніми доказами. Переконані, що дане правоположення має бути відновлене у ст. 182 чинного КПК України.

Стосовно кореляції розміру застави із розміром шкоди, що завдана кримінальним правопорушенням слід висловити певні зауваження. ЄСПЛ у справі «Ноймайстер проти Австрії» визнав порушенням ст. 5 Конвенції призначення розміру застави виключно на підставі розміру шкоди, завданої злочином, у вчиненні якого підозрювався заявник [176]. Водночас, це не означає, що такий зв'язок є абсолютно неприйнятним, адже коли мова йде про визначення розміру застави, що є ефективним для забезпечення дієвості кримінального провадження, відповідне рішення слідчого судді потребує комплексного обґрунтування, і такий критерій як перспективне відшкодування шкоди видається доволі актуальним. Однак, слід відмітити, що застава може бути спрямована на виконання майбутнього вироку в частині майнових зобов'язань лише у випадку, якщо вона не була звернена в дохід держави і за умови, якщо заставодавець дасть на це згоду (ч. 11 ст. 182 КПК України), а у випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений таки порушить зобов'язання, покладені на нього слідчим суддею або судом, і заставу буде звернено в порядку ч. 8,9 ст. 182 КПК України, із реалізацією такого відшкодування

потерпелому можуть виникнути проблеми, особливо у випадку, якщо підозрюваний або обвинувачений не має іншого майна.

На нашу думку, і у попередньому і в чинному КПК України було упущено важливу фактичну обставину, що має значення для об'єктивного визначення суми застави – можливість продовження вчинення кримінального правопорушення. Це має надзвичайно важливе значення для забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого та забезпечення дієвості кримінального провадження, зокрема щодо злочинів проти основ національної безпеки України, злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів у сфері обігу наркотичних речовин тощо. Правильність цієї тези підтверджує і судова практика: апеляційним судом було збільшено розмір застави не лише враховуючи майновий стан особи, а й те, що вона підозрюється у вчиненні збуту наркотичних засобів групою осіб, особливо тяжкого злочину, який вона в змозі продовжувати [271]. Тому, саме в таких випадках, на нашу думку, слід надати можливість слідчому судді та суду призначити заставу вище меж, що визначені КПК України та надати дискреційне повноваження взагалі не визначати розмір застави та застосовувати виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Існують й інші проблеми при визначенні предмета доказування під час розгляду слідчим суддею питання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави [65].

Вищевикладене дозволяє нам сформулювати висновки щодо вдосконалення порядку та переліку фактичних обставин, які враховуються при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави.

1. З метою оптимізації виконання запобіжного заходу у вигляді застави, необхідно передбачити у ч. 1 ст. 182 КПК України можливість внесення застави у вигляді нерухомого майна.

2. Викласти ч. 4 ст. 182 КПК України у такій редакції: «Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального

правопорушення, сукупного середньомісячного доходу підозрюваного або обвинуваченого, наявності у власності нерухомого та рухомого майна, наявності на утриманні неповнолітніх дітей та непрацездатних членів сім'ї...».

3. Виключити із ч. 5 ст. 182 КПК України положення про можливість призначати заставу вище визначених законом меж у випадку, якщо особа підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, натомість визначити, що розмір застави не може бути менше, ніж розмір цивільного позову, шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, доходу, який особа отримала внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

4. Доповнити ч. 4 ст. 183 КПК України п.4 у такій редакції: «щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні особливо тяжкого злочину, якщо існує ризик, що вона зможе вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується».

2.2. Презумпції в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Системне оновлення кримінально-процесуальної регламентації порядку та підстав застосування ЗЗКП поставило перед доктриною низку питань, пов'язаних із розподілом тягаря доказування, визначенням початкової правової позиції при розгляді та вирішенні відповідних клопотань, а також дослідженню особливостей юридичної техніки при конструюванні норм цього правового інституту. Шлях до пізнання та розв'язання зазначених проблем пролягає через розуміння значення, кола та безпосередньо змісту правових презумпцій у судовому контролі під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування ЗЗКП.

У загальній теорії права під презумпцією прийнято вважати офіційно визнані припущення про наявність або відсутність тих чи інших юридичних фактів [108, с. 108]. У літературі існують різні думки щодо сутності дефініції

кримінально-процесуальна презумпція, що різняться залежно від предмету наукового пошуку. Не вдаючись до їх критичного аналізу, зазначимо, що в контексті нормативної регламентації ЗЗКП видається прийнятним надане В.А. Морквіним визначення кримінальної процесуальної презумпції як прямо чи побічно закріплених у кримінально-процесуальних нормах вірогідних припущеннях про існування певних юридичних фактів, необхідних для досягнення призначення кримінального судочинства [151, с. 7-8].

С.О. Ковальчук поділяє презумпції, що реалізуються у кримінальному провадженні з сферою дії на: загальноправові (що поширюють дію на всі галузі права), міжгалузеві (які діють у декількох галузях права) та галузеві (які притаманні лише одній галузі права) [95, с. 181], таким чином залишаючи поза увагою ті презумпції, що знаходять відображення в окремих інститутах кримінального процесу. У вітчизняній та зарубіжній кримінальній процесуальній науці традиційно виокремлюють певне коло специфічних презумпцій у судовому контролі [29, с. 185; 119; 345, с. 6]. Водночас, окремі загальноправові та міжгалузеві презумпції, що реалізуються у кримінальному процесі, в контексті застосування ЗЗКП набувають дещо особливого змісту, стаючи запорукою дотримання прав, свобод та інтересів осіб в кримінальному провадженні, а також ефективності судового контролю.

Так, зокрема, в межах загальнотеоретичної юриспруденції презумпцію добропорядності розуміють так: особа, що вступає у правові відносини з іншими суб'єктами права вважається добропорядною. Розглядаючи особливості її змісту та реалізації в кримінальному судочинстві, О.М. Гаргат-Українчук характеризує її як основу взаємовідносин посадових осіб державних органів та учасників кримінального процесу при розслідуванні і судовому розгляді кримінальних справ [20, с. 10]. Фактично, презумпція добропорядності має системоутворююче значення в доказуванні необхідності застосування ЗЗКП, адже положеннями Розділу 2 КПК України законодавець презюмує, що учасники кримінального провадження сприятимуть його належному руху, або,

принаймні, не перешкоджатимуть, і лише у випадку, якщо слідчий, прокурор доведуть зворотне - можливе їх застосування.

Ґрунтуючись на положенні ч. 3 ст. 132 КПК України, відповідно до якого застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням, та правилі про розподіл тягаря доказування І.В. Гловюк виокремила спростовну презумпцію не на користь застосування ЗЗКП, яка пов'язана із припущенням можливості досягненні їх мети – дієвості кримінального провадження – без застосування цих заходів [29, с. 85]. Своє логічне відображення вона знаходить у положенні ч. 2 ст. 176 КПК України, в якому указується, що слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. Хоча вести мову про те, що до підозрюваного не застосовується жодних обмежень та не покладається жодних зобов'язань у випадку недоведення ризиків та неможливості обрати менш суворий запобіжний захід не можна, адже ч. 3 ст. 193 КПК України надає слідчому судді та суду право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення. З огляду на необхідність

досягнення завдань досудового розслідування встановлення певних мінімальних обмежень та зобов'язань у зв'язку із проведенням процесуальних дій є цілком прийнятними і не мають розглядатися як порушення прав підозрюваного. Наприклад, КПК Республіки Молдови додатково передбачає зобов'язання повідомляти про зміну місця проживання у випадку якщо підстави для обрання запобіжного заходу відсутні (ч. 4 ст. 176) [252].

Реалізацію засади презумпції невинуватості під час вирішення питань про ЗЗКП у літературі здебільшого розглядають у зв'язку із належною обґрунтованістю відповідних рішень [349, с. 12; 92, с.31]. Втім, слід зазначити, що окреслена проблематика не вичерпується цим аспектом.

Застосування ЗЗКП відбувається в умовах, коли особа ще не визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення у встановленому законом порядку, у зв'язку із чим актуалізуються питання, пов'язані із реалізацією презумпції невинуватості в доказуванні під час розгляду та вирішення відповідних клопотань. ЄСПЛ у рішенні по справі «Аллен де Рібемон проти Франції» (*Allenet de Ribemont v. France*) визнав неприпустимими будь-які заяви посадових осіб про винуватість особи, доки її вину не буде встановлено остаточним рішенням суду [37, с. 46]. На жаль, наразі досить розповсюдженими є випадки, коли слідчі судді в мотивувальних частинах ухвал про обрання запобіжного заходу вказують на те, що «вина особи повністю підтверджується зібраними у кримінальному провадженні доказами» [300], що є грубим порушенням п. 2 ст. 6 Конвенції.

О.І. Тищенко контекстуально вбачає реалізацію презумпції невинуватості в тому, що підставою для застосування запобіжного заходу не може бути сам лише факт тяжкості злочину [239, с. 136]. Продовжуючи цю тезу, доцільно звернутись до положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», згідно із яким ст. 176 КПК України було

доповнено ч. 5 такого змісту: «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 КК України».

У конституційній скарзі адвоката Постернака О.Г. про визнання неконституційними положень ч. 5 ст. 176 КПК України, ч. 1 ст. 183 КПК України в редакції вищевказаного закону зазначено, що відповідними нормами певна категорія осіб ставиться у нерівні умови, порушується презумпція невинуватості, яка включає право не доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Далі заявник пише, що сама ч. 5 ст. 176 КПК України фактично запроваджує обов'язковість тримання особи під вартою [102]. Втім, беззаперечно погодитись із цими тезами не можна, адже в будь-якому разі зберігається загальне правило про розподіл тягаря доказування: сторона обвинувачення має довести наявність обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, при тому як сторона захисту не повинна доводити протилежне. Тому у даному випадку слід констатувати лише звуження предмету доказування при розгляді клопотань про застосування запобіжного заходу у кримінальному провадженні щодо певних категорій злочинів.

У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що тяжкість покарання та суворість можливого вироку не виправдовують довготривале тримання під вартою та не можуть служити єдиним обґрунтуванням ризиків перешкодження кримінальному провадженню з боку підозрюваного (рішення у справах «Белевицький проти РФ», «Ілійков проти Болгарії», «Томазі проти Франції»). Втім, зважаючи на підвищену суспільну небезпеку окремих категорій злочинів, законодавець деяких держав відмовляється від системного обґрунтування підстав застосування запобіжного заходу на користь підтримання суспільного порядку та забезпечення безпеки її громадян. Зокрема, абз. 3 §112 КПК ФРН передбачає можливість прийняти постанову про попереднє ув'язнення особи, що підозрюється у вчиненні окремих злочинів,

відповідно до Міжнародного кримінального кодексу та Кримінального кодексу ФРН за відсутності підстав для тримання особи під вартою. У ч. 2 ст. 136 КПК Республіки Казахстан також міститься положення, відповідно до якого до осіб, які підозрюються у вчиненні низки злочинів, що передбачені Кримінальним кодексом республіки може бути застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою лише з мотивів тяжкості вчиненого злочину. Як бачимо, в обох випадках законодавець не виключив можливість обрання іншого запобіжного заходу, змістивши акцент на особливості обґрунтування рішень про застосування ЗЗКП у кримінальних провадженнях щодо певної категорії злочинів замість встановлення заборон на обрання певних запобіжних заходів, що є правильним підходом до вирішення проблеми, адже залишає простір для дискреції під час вирішення відповідних клопотань, не порушуючи презумпцію свободи особи.

Таким чином, пропонуємо викласти ч. 5 ст. 176 КПК України у такій редакції: «До осіб, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 КК України може бути обрано запобіжний захід лише з мотивів тяжкості кримінального правопорушення».

Звертаючись до проблематики презумпції свободи, слід більш детально зупинитися на питаннях, пов'язаних із її реалізацією у нормах чинного кримінального процесуального закону, адже її сутність та зміст дедалі частіше стають предметом наукової уваги у літературі [105; 101, с. 128; 96].

Загалом, її фундаментальна ідея була сформульована ЄСПЛ у рішеннях по справах «Вітольд Літва проти Польщі» «Амбрушкевич проти Польщі», «Гусинський проти РФ», і полягає в тому, що позбавлення свободи є настільки суворим заходом, що його застосування може бути виправданим лише в тому разі, якщо інші, менш суворі заходи, були розглянуті й визнані недостатніми для забезпечення особистих та державних інтересів.

У ст. 29 Конституції України міститься фундаментальне правоположення, відповідно до якого, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом, яке цілком кореспондується із приписом ст. 5 Конвенції, яке закріплює право кожного, кого заарештовано або затримано з метою допровадження до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню ним правопорушення чи втечі після його вчинення негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. На підставі цих положень В.П. Кононенко обґрунтовано доходить висновку про наявність презумпції свободи, суть якої полягає в тому, що особа може бути позбавлена свободи, тягар доведення яких покладається на тих, хто позбавив особу свободи - вони мають довести не тільки те, що повноваження на застосування цього заходу перебуває в межах контексту однієї з підстав, зазначених у ст. 5, а й те, що його застосування було правомірним з огляду на конкретні обставини позбавлення свободи [101, с. 128]. При цьому, слід розуміти, що вона має міжгалузевий характер, а не суто кримінально-процесуальну природу, адже Конвенція передбачає також випадки позбавлення особи свободи, що не пов'язані із здійсненням щодо неї кримінального переслідування.

КПК України зобов'язує слідчого суддю ініціювати судовий розгляд обставин позбавлення особи свободи у випадку отримання з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, яка її позбавлена за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави (ч. 2 ст. 206 КПК України). Під час такого розгляду на орган державної влади чи службову особу, під вартою яких трималася ця особа покладається

тягар доказування таких обставин як: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду. Таким чином, у випадку їх недоведення слідчий суддя має звільнити особу, незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу (ч. 5 ст. 206 КПК України).

Дотримання презумпції свободи під час застосування ЗЗКП неодмінно пов'язане із застосуванням неізоляційних запобіжних заходів. Ще до набрання чинності КПК 2012 р., А.В. Захарко виокремлював презумпцію застосування неізоляційного запобіжного заходу, яка полягає в тому, що в разі, коли у визначений в законі час прокурор не зможе довести в суді, що особу необхідно взяти під варту, до цієї особи має бути застосований неізоляційний запобіжний захід [77, с. 115]. Враховуючи положення Розділу 2 КПК України беззаперечно погодитись із її актуальністю важко, принаймні без певного уточнення та переосмислення.

Частина 4 ст. 194 КПК України передбачає право слідчого судді обрати більш м'який запобіжний захід (не обов'язково неізоляційний), ніж той, який зазначений у клопотанні у випадку якщо прокурор доведе наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення та достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, але не доведе недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання відповідним ризикам. Вважаємо, в даному випадку цілком можливо вести мову про поширювальне тлумачення норми кримінального процесуального закону, адже очевидно, що ґрунтуючись на цьому положенні слідчий суддя вправі обрати не лише інший запобіжний захід в цілому, а й покласти менший обсяг обов'язків, що передбачені тим запобіжним заходом, про застосування якого подає клопотання сторона обвинувачення (наприклад, постановити ухвалу про обрання

запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту з обов'язком не залишати місце проживання у певний період доби, а не цілодобово, визначити менший розмір застави, обрати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання із меншим колом обов'язків тощо). У попередньому розділі ми вже наголошували на тому, що слідчий суддя не завжди має можливість обрати альтернативний неізоляційний запобіжний захід, навіть якщо дійде висновку про те, що його застосування є достатнім для досягнення дієвості кримінального провадження, адже відповідне рішення в більшості випадків потребує наявності спеціальних умов, існування яких завчасно ніким не забезпечується, особливо у випадках, коли особа не користується кваліфікованою правовою допомогою.

З метою забезпечення можливості обрати запобіжний захід, не пов'язаний із обмеженням свободи, вважаємо можливим законодавчо унормувати необхідність докладати зусиль для пошуку умов застосування неізоляційних запобіжних заходів шляхом визнання їх обставинами, що враховуються при обранні будь-якого запобіжного заходу. Тому пропонуємо доповнити ст. 178 КПК України п.12 ч. 1 такого змісту: «наявність осіб, що можуть виступити поручителями або заставодавцями». Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства показує наявність у ньому достатньо механізмів для встановлення кола таких осіб, зокрема, відповідні відомості можуть бути отримані слідчим, прокурором під час допиту підозрюваного, слідчим суддею безпосередньо під час розгляду клопотання. Крім того, про право виступити поручителем або заставодавцем можуть бути проінформовані близькі родичі, члени сім'ї підозрюваного, яких закон зобов'язує повідомити його затримання та тримання під вартою (ч. 3 ст. 12 КПК України).

Вищевикладене дозволяє нам констатувати факт, що у нормах КПК України 2012 року презумпція свободи знайшла своє відображення у дещо модифікованому вигляді та, у зв'язку із цим, виокремити презумпцію мінімального обмеження прав і свобод підозрюваного у зв'язку із застосуванням до нього запобіжного заходу. Водночас, слід враховувати її

похідний характер від презумпції незастосування ЗЗКП: у випадку якщо слідчий суддя вже ж дійде висновку про неможливість досягнення завдань кримінального провадження без застосування запобіжного заходу, вони мають обрати такий захід, що найменше обтяжує права та свободи особи, зокрема розглянути можливість застосувати такий захід, що не пов'язаний із ізоляцією [64, с. 76-77].

Окремої уваги заслуговують проблеми визначення правової презумпції в доказуванні під час вирішення питань про зміну, продовження та скасування ЗЗКП.

КПК України передбачає можливість продовження строків тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 153 КПК України), відсторонення від посади (ст. 158 КПК України), запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту (ч. 6 ст. 181 КПК України) та тримання під вартою (ст. 199 КПК України).

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади якщо прокурор не доведе, що обставини, які стали підставою для їх застосування, продовжують існувати та сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було застосований відповідний ЗЗКП, іншими способами протягом дії попередньої ухвали. Таким чином законодавець встановлює спростовну презумпцію не на користь продовження ЗЗКП, що ґрунтується на припущенні, що протягом дії попередньої ухвали стороною обвинувачення вжито усіх заходів аби забезпечити дієвість кримінального провадження, а фактичні обставини, що стали підставою для прийняття первісного рішення не зазнали істотних змін.

Чи не найбільші складнощі в аспекті, що розглядається, виникають під час вирішення слідчим суддею клопотань про продовження строку тримання під вартою, що зумовлено необхідністю дотримання презумпції на користь звільнення особи, про існування якої прямо вказує ЄСПЛ у рішенні «Олександр

Макаров проти Російської Федерації», зазначаючи, що її значення полягає у необхідності забезпечити своєчасне звільнення особи щойно її тримання під вартою перестає бути розумним (п. 117). В світлі цих вимог, С.Л. Шаренко та О.Г. Шило правильно зауважують, що підстави, які підтверджують необхідність подальшого обмеження права підозрюваного, обвинуваченого на свободу та особисту недоторканність не можуть бути тотожними тим, що були враховані при застосуванні до цієї особи даного запобіжного заходу (вперше) [347, с. 55].

Згідно із приписами ст. 199 КПК України на слідчого, прокурора покладається тягар доказування наявності обставин які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою, а також обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Відповідно до ч. 5 ст. 199 КПК України, слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе вищевказані обставини, що свідчить про те, що чинний КПК в цілому сприйняв позицію ЄСПЛ та встановив спростовну презумпцію недоцільності продовження строку тримання під вартою та звільнення підозрюваного, коли його перебування під вартою перестало бути розумним.

На жаль, аналіз судової практики свідчить про недостатню реалізацію положень ст. 199 КПК України та певну формалізацію процесу прийняття рішення про продовження строку тримання під вартою. В ухвалях слідчих суддів вкрай рідко можна зустріти посилання на докази, які свідчать про появу нових ризиків або збереження раніше заявлених, а обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування в період дії попередньої ухвали формулюються занадто абстрактно. Так, в ухвалі Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області вказано наступне: «в ході розгляду даного клопотання при досудовому

розслідуванні кримінального провадження внаслідок особливої складності провадження і необхідності проведення процесуальних дій закінчити розслідування у двомісячний строк немає можливості, а також провести інші слідчі дії, що перешкоджає завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою підозрюваного» [308]. При цьому, в мотивувальній частині не зазначено, в чому саме виявляється особлива складність кримінального провадження, з огляду на критерії, визначені у ст. 28 КПК України, які саме слідчі дії необхідно провести, яке значення вони мають і як саме кореспондуються із необхідністю подальшого тримання особи під вартою. Така практика викликає істотні зауваження в контексті позицій ЄСПЛ щодо змісту презумпції на користь звільнення особи однією із складових якого є правило, що будь-які обставини, щодо доведеності або значення яких для вирішення питання про тримання під вартою або звільнення залишається сумнів, мають тлумачитись на користь звільнення⁵. Відповідно, слідчий суддя має відмовити у задоволенні клопотання сторони обвинувачення про продовження строку тримання під вартою, якщо надані нею докази опосередковано виправдовують необхідність подальшого застосування цього запобіжного заходу.

Із положень КПК України важко зробити однозначний висновок про те, чи може слідчий суддя вирішуючи клопотання в порядку ст. 199 КПК України обрати інший запобіжний захід. У п.80 рішення у справі «Харченко проти України» ЄСПЛ зазначив, що при розгляді клопотання про обрання *або ж продовження* застосування запобіжного заходу (виділено мною – В.З.) у вигляді тримання під вартою обов'язково має бути розглянута можливість застосувати інший (альтернативний) запобіжний захід [201].

Виходячи із логічних засад доказування можна припустити, що слідчий суддя, оцінюючи надані стороною обвинувачення докази може дійти висновку,

⁵ В.О. Попелюшко вбачає в цьому реалізацію засади презумпції невинуватості [171, с. 6].

що обставини, вказані у ч. 3 ст. 199 КПК України дійсно мають місце, але є не на стільки переконливими аби надалі тримати особу під вартою і дієвості кримінального провадження можна досягти, застосувавши менш суворий запобіжний захід. У ч. 4 ст. 199 КПК України вказується, що розгляд клопотання про продовження строку тримання під вартою здійснюється згідно із правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, а, отже, і з урахуванням положень ч. 1 ст. 194 КПК України, яка передбачає необхідність доказування прокурором недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання вказаним у клопотанні ризикам. Втім, із змісту ч. 5 ст. 199 КПК України випливає можливість слідчого судді прийняти рішення виключно про задоволення клопотання про продовження строку тримання під вартою або відмову в цьому, що суперечить загальним положенням про застосування запобіжного заходу.

Тому пропонуємо викласти ч. 5 ст. 199 КПК України у такій редакції:

«Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання продовження строку тримання під вартою може бути про:

- 1) задоволення клопотання про продовження строку тримання під вартою;
- 2) відмову у задоволенні клопотання про продовження строку тримання під вартою і звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти;
- 3) відмову у задоволенні клопотання про продовження строку тримання під вартою і застосування більш м'якого запобіжного заходу».

Що стосується можливості зміни запобіжного заходу за клопотанням сторони кримінального провадження, слід зауважити, що КПК України встановлює певні відмінності у нормативній регламентації порядку прийняття відповідного рішення, залежно від того якою стороною воно подається. Передусім, мова йде про встановлення локального предмету доказування у разі його подання слідчим, прокурором.

Клопотання сторони обвинувачення обов'язково має містити посилання на обставини, які виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, існували на час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий та прокурор на той час не знав і не міг знати. Ст. 201 КПК України не вимагає викладення цих обставин у клопотанні сторони захисту, хоча фактично, вони все одно мають бути у ньому зазначені. В іншому випадку, слідчий суддя має право залишити його без розгляду (у разі подання клопотання раніше 30 днів з дня постановлення останньої ухвали про застосування запобіжного заходу) або відмовити у його задоволенні за результатами розгляду.

Отже, із змісту даних ст. 200-201 КПК України можна дійти висновку про встановлення презумпції правомірності раніше прийнятого рішення про застосування ЗЗКП, яка впливає із загальноправової презумпції правомірності правових актів (процесуальне рішення вважається законним, поки інше не доведено у встановленому законом порядку [20, с. 11]). Таким чином, слідчий суддя приймає рішення про зміну запобіжного заходу, скасування чи зміну додаткових обов'язків, покладених на підозрюваного, зміну способу їх виконання лише за результатами змагального судового розгляду відповідного клопотання і відмовляє у його задоволенні, якщо сторони не нададуть належних та допустимих доказів, достатніх для встановлення обставин, на які вони посилаються.

Узагальнюючи вищевикладене можна дійти висновку про реалізацію в доказуванні необхідності застосування ЗЗКП загальноправових презумпцій (добропорядності громадян та правомірності правових актів), міжгалузевих (презумпції свободи), галузевих (презумпції невинуватості) та специфічних, що реалізуються у судово-контрольному провадженні із застосування ЗЗКП (презумпції не на користь застосування ЗЗКП, презумпції не на користь продовження ЗЗКП та презумпції мінімального обмеження прав та свобод підозрюваного у зв'язку із застосуванням до нього запобіжного заходу).

2.3. Межі доказування при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Незважаючи на те, що «межі доказування» є однією із фундаментальних категорій сучасної кримінальної процесуальної доктрини, у літературі немає єдності у визначенні її дефініції, сутності та змісту.

Так, зокрема, межі доказування визначаються як: обсяг доказового матеріалу (доказів та їх джерел), який забезпечить надійне, достовірне встановлення всіх обставин, що входять до предмета доказування, правильне вирішення справи та вжиття заходів для запобігання злочинам [147, с. 106]; обсяг доказів та їх процесуальних джерел, наявність яких забезпечить повне та неупереджене дослідження всіх обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [226]; обсяг, сукупність доказів, зібрання яких забезпечить з'ясування всіх обставин предмета доказування [158, с. 69]; об'єм доказів та необхідних для їх отримання слідчих та судових дій, що забезпечують повне, всебічне та об'єктивне встановлення всіх компонентів предмету доказування у кожній кримінальній справі [39, с. 94]; сукупність доказів, яка дозволяє повністю дослідити всі обставини, що підлягають доказуванню у кримінальній справі та прийняти законне рішення [41, с. 43]; число джерел доказів, необхідних для обґрунтування процесуальних рішень [80, с. 209].

Як бачимо, різниця у формулюванні дефініції меж доказування здебільшого залежить від авторського підходу до визначення кола засобів, за допомогою яких можливо досягнути встановлення всіх обставин, що складають предмет доказування у кримінальному провадженні.

Р.В. Костенко справедливо зауважує, що процес пізнання обставин кримінального провадження може закінчуватись або вірогідним або достовірним знанням. Відображаючи специфіку процесуального доказування, стан вірогідного або достовірного знання визначається і в той же час

знаходиться у прямій залежності від цілей, що досягаються пізнанням і тих засобів, що використовують суб'єкти пізнавальної діяльності [107, с. 93].

В світлі досліджуваної нами проблематики повстає низка логічних питань: який обсяг доказів є достатнім для прийняття рішення про застосування ЗЗКП та яка якість знання про обставини кримінального провадження може бути прийнятною для ухвалення слідчим суддею такого рішення. Формулювання локального предмета доказування через використання системи оцінних понять, пов'язаних із оцінкою перспектив перешкоджання кримінальному провадженню з боку її учасників унеможлиблює встановлення абсолютно достовірного знання про наявність тих чи інших обставин під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП, натомість передбачає формування у слідчого судді переконання про наявність або відсутність підстав та умов, що зумовлюють необхідність забезпечити дієвість кримінального провадження. В цьому контексті набуває актуальності питання співвідношення понять «межі» та «стандарт» доказування.

Як відомо, використання стандартів доказування, серед них: стандарт «поза розумним сумнівом», «ясні та переконливі докази», «достатні підстави», «обґрунтована підозра» є характерним для судових процесів країн англо-американської правової системи. Проте, в умовах конвергенції правових систем, у вітчизняній доктрині все частіше обґрунтовується можливість їх впровадження у національне законодавство.

Оскільки сфера застосування поняття «стандарт доказування» не обмежується цариною кримінального судочинства, воно активно досліджується в теорії права. Так, Б.П. Ратушна вважає, що під стандартом доказування слід розуміти певну умовну межу, за якою якісна характеристика знань, отриманих судом у процесі розгляду справи, переходить у таку їх якість, що дає підстави суду ухвалити, на його думку, правосудне рішення [190, с. 284]. Водночас, прийняття різних за своє юридичною природою процесуальних рішень вимагає встановлення знань різної якості. Як слушно зазначає І.В. Решетнікова,

досягнення стандарту доказування не ставить за мету встановлення істини, а є лише певною мірою того, чи змогли сторони успішно виконати покладений тягар доказування [191, с. 112]. Схожої точки зору дотримується і А.С. Степаненко, пов'язуючи концепцію стандарту доказування із необхідністю виконання стороною кримінального провадження покладений на неї тягар переконання до певного рівня, що визначений законом шляхом подання доказів та переконанні за їх допомогою судді чи присяжного в існуванні певного факту (фактів) [227, с. 8].

Якщо мова йде про прийняття рішення про застосування ЗЗКП у досудовому провадженні, слідчий суддя має виходячи із наданої йому сукупності доказів переконатися, що таке рішення сприятиме дієвості кримінального провадження, є адекватним його завданням і для його прийняття існують передбачені законом підстави.

Стандарт доказування у кримінальному провадженні – це певний рівень переконання, наявність якого необхідна для ухвалення обвинувального вироку або прийняття іншого поточного чи підсумкового рішення [217], натомість межі доказування у цьому контексті – це та ідеальна сукупність доказів, що є достатньою для встановлення усіх обставин, що складають локальний предмет доказування та формування переконання про необхідність прийняття такого рішення [72, с. 71].

Під час вирішення клопотань про застосування ЗЗКП можна констатувати наявність декількох стандартів доказування, що стосуються встановлення різних за значенням обставин, які в цілому зводяться до досягнення певного висновку щодо двох обставин – можливість вчинення підозрюваним кримінального правопорушення та можливість перешкоджання підозрюваним кримінальному провадженню. При цьому прийняття слідчим суддею оптимального остаточного рішення залежить від доведення переконаності в межах кожного із них.

На підставі положень КПК України 2012 року у початковій редакції у літературі констатували запровадження у ньому трьох основних стандартів доказування: «поза розумним сумнівом», «обґрунтованої підозри», «достатніх підстав» [155, с. 9]. У зв'язку із набуттям чинності ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та спеціальної конфіскації» від 18 лютого 2016 р., та, як наслідок, більш чітким визначенням підстав та мети арешту майна у ст. 173 КПК України, фактично було впроваджено ще один нормативний стандарт доказування – «розумні підозри».

В цьому ключі набуває актуальності вирішення проблеми розмежування цих стандартів та визначення сукупності доказів, що є достатньою для досягнення того рівня переконання, який вони передбачають.

На жаль, КПК України не дає законодавчого визначення обґрунтованості підозри. Коли мова заходить про тлумачення цього поняття, традиційно згадується позиція ЄСПЛ, викладена у справах «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства», «Нечипорук та Йонкало проти України» відповідно якої термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення.

Визначення обґрунтованої підозри міститься у законодавстві деяких зарубіжних країн. Зокрема, п. 40 Модельного КПК США визначає обґрунтовану підозру як наявність доказів та інформації такої якості та надійності, які вказують на те, що особа могла вчинити злочин [352].

Наразі, окремі дефініції та підходи до виділення ознак обґрунтованості підозри виробилися у вітчизняній доктрині. На думку В.В. Руденка, обґрунтованою підозрою слід вважати сукупність фактів або інформації щодо вчинення кримінального правопорушення саме підозрюваним, обвинуваченим,

які містяться в кримінальному провадженні в належним чином оформлених протоколах слідчих (розшукових) дій, протоколах допитів, висновках експертів та речових доказах [205, с. 77].

М.Є. Громова вважає, що підозра може бути визнана обґрунтованою виключно за наявності таких принципових обставин: врученого письмового повідомлення про підозру, з обов'язковим посиланням на докази вчинення особою кримінального правопорушення; наявності у матеріалах кримінального провадження доказів, що підтверджують вчинення особою кримінального правопорушення; доведення перед судом вагомості та достатності наявних доказів про вчинення особою кримінального правопорушення; оцінки судом доказів вчинення особою кримінального правопорушення [40, с. 43].

А.О. Побережник вказує на необхідність розуміння обґрунтованої підозри як добросовісного, заснованого на сукупності наявних на певному етапі кримінального провадження доказів припущення про вчинення цією особою кримінального правопорушення [166, с. 149].

Таким чином, і доктринальні і нормативні позиції співпадають щонайменше в двох аспектах: визначення сутності обґрунтованої підозри – певної сукупності доказів, та рівня переконання, який необхідно досягнути за їх допомогою – припущення про можливість вчинення особою кримінального правопорушення. Не заперечуючи їх актуальності, слід наголосити, що деякі із них потребують певного уточнення.

Системний аналіз норм КПК України не дає змоги погодитись із пов'язаністю обґрунтованості підозри при застосуванні ЗЗКП та доказів, що стали підставою для вручення особі повідомлення про підозру. Є випадки, коли слідчі судді встановлюють наявність обґрунтованої підозри через оцінку обґрунтованості повідомлення про підозру. Так, наприклад, в одній із ухвал про обрання запобіжного заходу зазначається наступне: «З витягу з кримінального провадження, письмового повідомлення про підозру, доданих до клопотання вбачається, що гр. ОСОБА_2 у встановленому законом порядку повідомлено

про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 309 ч. 2 КК України. Таким чином, під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу прокурором та слідчим доведено наявність обґрунтованої підозри у можливості вчинення підозрюваним вказаних кримінальних правопорушень» [312]. Крім того, що законодавець не встановлює судового контролю за законністю та обґрунтованістю повідомлення про підозру, із положень ч. 5 ст. 132 КПК України випливає можливість слідчого судді дійти висновку про наявність обґрунтованої підозри виключно на підставі тих доказів, що додані до відповідного клопотання стороною обвинувачення. До того ж, навіть якщо слідчий суддя за результатами розгляду клопотання зробить висновок про відсутність обґрунтованості підозри, це не матиме жодного юридичного значення для процесуального рішення слідчого, прокурора про повідомлення про підозру. Відповідно, межі доказування під час вирішення клопотань про ЗЗКП мають складати лише ті докази, що додані до клопотання в порядку ч. 5 ст. 132 КПК України, а також здобуті внаслідок реалізації слідчим суддею власних повноважень зі збирання доказів.

Як вже вказувалось нами вище, рівнем переконання який треба досягти в межах стандарту обґрунтована підозра є припущення про можливість вчинення особою кримінального правопорушення. Розглянемо детальніше ті вимоги до сукупності доказів, яка може бути достатньою для його встановлення.

ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що докази, якими обґрунтовується необхідність тримання особи під вартою не повинні бути настільки переконливими як ті, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи висунення обвинувачення (рішення у справах «Броуган та інші проти Сполученого Королівства», «Феррарі-Браво проти Італії», «Чеботарі проти Молдови», «Гусинський проти РФ»). В цьому контексті повстає закономірне питання – чи можливо довести обґрунтованість підозри за допомогою лише непрямих доказів?

Коли мова йде про обвинувачення, його обґрунтування за допомогою тільки непрямих доказів, як правило, є недостатнім, оскільки породжує сумнів у вчиненні особою кримінального правопорушення, який в свою чергу, відповідно до засади презумпції невинуватості має тлумачитись на користь обвинуваченого (ч. 4 ст. 17 КПК України). Втім, зважаючи на те, стандарт доказування обґрунтованої підозри передбачає досягнення лише припущення, про можливість вчинення кримінального правопорушення, непрямих доказів може бути достатньо. Водночас, слід зробити застереження, що їх система має бути узгодженою, та з їх сукупності можна зробити висновок про наявність чи відсутність обставин, що складають локальний предмет доказування при застосуванні того чи іншого ЗЗКП, який за своєю достовірністю є прийнятним визначеному КПК України стандарту доказування [73].

Прагнучи дотриматись вимог ст. 132, 196 КПК України щодо посилення на докази, які обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу, слідчі судді зазначають наступне: «Вина ОСОБА_2 підтверджується зібраними в кримінальному провадженні доказами: протоколом пред'явлення для впізнання за фотознімками за участі свідка ОСОБА_4, протоколом пред'явлення для впізнання за фотознімками за участі свідка ОСОБА_5, протокол допиту свідка ОСОБА_4, протокол допиту свідка ОСОБА_5» [319]; «згідно доданих до клопотання доказів, що підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення ОСОБА_2 є протокол огляду місця події та протоколи допиту свідків» [313]; «причетність до вчинення злочину підтверджується матеріалами досудового розслідування внесеними до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №12016060250000771, зокрема протоколом допиту підозрюваного» [316]. Наведені приклади дозволяють констатувати формування поширеної практики встановлення обґрунтованості підозри простим посиленням на джерела доказів, які були подані стороною обвинувачення, що слід визнати вкрай неприйнятним підходом. Ще у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про виконання судами України

законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від 29 червня 1990 року було зазначено, що «суду належить дати *аналіз* (курсив мій – В.З.) усіх зібраних у справі доказів, тобто всіх фактичних даних, які містяться в показаннях свідків, потерпілих, підсудних, у висновку експерта та інших джерелах доказів, які підтверджують чи спростовують обвинувачення, не обмежуючись лише зазначенням прізвища свідка, потерпілого або назви проведеної експертизи тощо» [179].

У доктрині і правозастосовній практиці виникли суттєві розбіжності у визначенні матеріально-правової складової обґрунтованості підозри, або, інакше кажучи, чи мають додані до клопотання про застосування ЗЗКП докази підтверджувати кваліфікацію саме того кримінального правопорушення, що у ньому заявлена. Науковці та представники юридичної громадськості послідовно відстоюють позицію необхідності здійснення оцінки доказів в цьому напрямку, в той час як суди апеляційної інстанції дедалі частіше зазначають в ухвалях за результатами розгляду скарг на рішення про застосування ЗЗКП, що перевірка правильності кваліфікації кримінального правопорушення не входить до повноважень слідчого судді.

Безумовно, нормативно обґрунтованою є виключно перша позиція. По-перше, тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється особа є спеціальною умовою застосування деяких ЗЗКП, відсутність якої унеможлиблює прийняття такого рішення. Не безпідставними в цьому контексті видаються побоювання деяких дослідників в тому, що сторона обвинувачення може свідомо обрати для повідомлення про підозру більш тяжкий склад злочину або кваліфікувати діяння за іншим складом злочину аби мати в подальшому можливість клопотати про обрання більш суворого запобіжного заходу [156; 346, с. 206-207]. Ще більшої гостроти проблема набула із доповненням ст. 176 КПК України частиною п'ятою, яка унеможлиблює обрання іншого запобіжного заходу щодо осіб, які підозрюються у злочинах певної категорії.

Про те, що матеріально-правова складова має значення під час вирішення питань про застосування ЗЗКП свідчить і практика ЄСПЛ. Зокрема, у справі «Луканов проти Болгарії» Суд визнав порушенням тримання особи під вартою у зв'язку із обвинуваченням у діянні, вчинення якого в принципі не могло потягнути за собою кримінальну відповідальність [196].

Вказане спонукає до висновку, що із сукупності доказів, яка подається стороною обвинувачення на обґрунтування обставин, що зумовлюють необхідність застосування ЗЗКП в будь-якому разі необхідно дійти переконання про наявність обґрунтованої підозри саме в тому кримінальному правопорушенні, кваліфікація якого зазначена у витягу з ЄРДР, доданому до клопотання. Відповідно, якщо слідчий суддя дійде висновку про відсутність такого логічного зв'язку, у задоволенні клопотання слід відмовити.

Можливість вчинення особою кримінального правопорушення підлягає встановленню і під час застосування інших ЗЗКП, однак відповідно до п.2 ч. 2 ст. 152, п.2 ч. 2 ст. 157 КПК України, під час розгляду та вирішення клопотань про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади слідчий суддя має врахувати «достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення», замість обґрунтованої підозри. Така розбіжність у категоріальному апараті Розділу 2 КПК України вимагає більш ретельного дослідження.

Кримінальному процесуальному законодавству ФРН відоме поняття «достатньої підозри» - твердження, що ґрунтується на наявних та очікуваних доказах вірогідності того, що обвинувачений буде засуджений є вищою, аніж те, що він буде виправданий. При цьому наявність такої підозри є достатньою аби направити до суду обвинувальний акт чи клопотання про сумарне провадження [36; 173]. Тобто, із цього можна зробити висновок, що мова йде про досить високий стандарт доказування.

У доктрині раніше зверталася увага на те, що формулювання «достатність доказів» в контексті застосування ЗЗКП є не доцільною, адже є завищеним

стандартом доказування, до того ж вимагає попереднього висновку про винність особи, що може вплинути на суд при розгляді справи по суті [27, с. 362]. При цьому, слід справедливо відзначити, що дане зауваження законодавцем було враховане: в оновленій редакції ст. 173 КПК України вказується на наявність обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення, замість достатності доказів при розгляді клопотань про арешт майна (п.3 ч. 2 ст. 173 КПК України). Тому, видається правильним внести відповідні зміни і у ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 157 КПК України.

Поряд із поняттям обґрунтована підозра, кримінальний процесуальний закон оперує ще одним терміном – «достатні підстави», який у літературі визнається стандартом доказування, і в свою чергу актуалізує дослідження проблем їх співвідношення та визначення сукупності доказів, що є достатньою для його досягнення.

Положення Розділу 2 КПК України дозволяють провести достатньо чітку паралель між двома стандартами – законодавець вказує на «обґрунтовану підозру» як стандарт доказування можливості вчинення особою кримінального правопорушення, натомість встановлення «достатніх підстав» є необхідним під час вирішення питань, пов'язаних із можливістю перешкоджанню кримінальному провадженню.

Саме тому, досить слушним є твердження О.В. Мироненка про те, що під «достатніми підставами» слід розуміти сукупність доказів, здобутих під час кримінального провадження, які вказують на необхідність прийняття слідчим суддею відповідного процесуального рішення [143, с. 74].

Проте, таке розмежування не є однозначним. Комплексний аналіз інституту ЗЗКП дозволяє схилитися на користь можливості використання даного стандарту доказування під час встановлення можливості вчинення кримінального правопорушення у дещо специфічному контексті – диференціації кримінально-процесуальної форми.

Як видається, використання стандарту доказування «достатні підстави» є цілком виправданим у розрізі визначення підстав застосування запобіжних заходів під час здійснення особливих порядків кримінального провадження щодо осіб, які не набувають статусу підозрюваного. Так, зокрема, законодавець визначив елементом локального предмету доказування під час розгляду клопотання про поміщення особи, щодо якої вирішується питання про застосування ПЗВХ до приймальника-розподільника для дітей наявність «достатніх підстав вважати, що особа, передбачена статтею 498 цього Кодексу, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України». Водночас, відповідний стандарт доказування не сформульований у ст. 508 КПК України, яка регулює питання обрання запобіжного заходу у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ. У ч. 3 цієї статті закон лише відсилає до загальних положень застосування запобіжних заходів, а отже і до необхідності встановлення наявності обґрунтованої підозри, що є хибним з огляду на відсутність такого суб'єкта як підозрюваний у відповідному кримінальному провадженні. Таким чином, вважаємо цілком логічним доповнити ст. 508 КПК України частиною 2¹ такого змісту: «Підставою застосування одного із запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті є наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності та одного із ризиків, передбаченого статтею 177 цього Кодексу», що цілком кореспондується із положенням ч. 3 ст. 503 КПК України щодо здійснення у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ кримінально-правової оцінки лише на підставі відомостей, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій.

Не зважаючи на те, що законодавець лише один раз згадує про такий стандарт доказування як «розумна підозра» (ч. 1 ст. 170 КПК України), у літературі дедалі частіше можна зустріти пропозиції щодо його розширення та

надання дефініції⁶. Аналіз судової практики показує, що навіть у тих випадках, коли закон вимагає від слідчого, прокурора доведення обґрунтованої підозри, слідчі судді вирішуючи клопотання про застосування ЗЗКП вказують у своїх рішеннях на встановлення розумної підозри. У доктрині теж висловлюються думки про можливість ототожнення цих понять [338, с. 109]. Вказане дає змогу впевнено стверджувати, що дослідження змісту цієї категорії та перспектив її розвитку у національному законодавстві відзначається своєчасністю, маючи вагоме теоретичне та практичне підґрунтя.

Розглядаючи структуру предмету доказування при застосування тимчасового доступу до речей і документів, І.В. Гловюк зазначає, що у положенні ч. 2 ст. 163 КПК України згідно з яким клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться у випадку, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність «достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів» закладено надто високий стандарт доказування як для такого клопотання і вважає за доцільне закріпити інший – «розумної підозри про можливість зміни або знищення речей і документів» [33], що дозволяло б приймати рішення про розгляд клопотання без виклику особи, у володінні якої знаходяться речі або документи, аналізуючи її статус у кримінальному провадженні або взаємовідносини із суб'єктами кримінального провадження і не зобов'язувало б суб'єкта подання клопотання, надавати достатню сукупність доказів про наявність реальної загрози. Цю точку зору поділяють М.А. Макаров [134, с. 105], Н.С. Карпов [89, с. 178-179], О.Б. Комарницька [100, с. 84] та Г.М. Куцкір [117, с. 74].

Фактично, суть проблеми, із якою стикаються суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності у зв'язку із практичним застосуванням ч. 2 ст. 163

⁶Наприкл.: [23].

КПК України полягає у неможливості визначити, зібрати і подати належні докази наявності загрози знищення речей і документів. Встановлення стандартів доказування «обгрунтованої підозри» або «достатніх підстав» в будь-якому разі передбачає подання конкретних доказів ймовірної або реальної протидії кримінальному провадженню. Натомість, розумна підозра дозволяє, вирішуючи відповідне питання, взяти до уваги загальну ситуативну характеристику кримінального провадження в цілому та логічні зв'язки між його окремими обставинами, що істотно оптимізує доказування необхідності надання тимчасового доступу до речей і документів.

Аналогічна проблема виникає і під час розгляду клопотань про застосування інших ЗЗКП. Зокрема, під час розгляду клопотань про дозвіл на затримання з метою приводу, ч. 4 ст. 189 КПК України передбачає встановлення достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування чи суду або одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК України. Як видається, вказаний стандарт є надто високим, надати докази існування таких обставин, з огляду на їх сутнісну характеристику є практично неможливим. При цьому наявності самої лише постанови про оголошення підозрюваного у розшук визнається слідчими суддями недостатнім для підтвердження факту переховування підозрюваного. Ще більш сумнівною видається можливість надати належні докази, що підозрюваний вчинить певні протиправні дії саме до моменту розгляду клопотання про тримання під вартою.

Таким чином, вважаємо необхідним ч. 4 ст. 189 КПК України після слова обвинуваченого доповнити нормою такого змісту: «а також розумної підозри в тому, що....»

Продовжуючи тезу полістандартності доказування у судово-контрольному провадженні із застосування ЗЗКП, вважаємо за доцільне розглянути питання визначення меж доказування при встановленні ризиків перешкоджання підозрюваним кримінальному провадженню під час застосування запобіжних заходів.

О.Г. Шило, звертаючи увагу на обумовлену прогностичним характером складність доказування необхідності застосування запобіжного заходу цілком вдало іменувала відповідний стандарт доказування – «обґрунтованою імовірністю» можливості здійснення підозрюваним дій, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України. Його ключова ідея, на думку вченої, полягає в тому, що законодавець не вимагає у даному випадку доказів того, що підозрюваний обов'язково здійснюватиме відповідні дії, однак вимагає доказів того, що він має реальну можливість їх здійснити у конкретному кримінальному провадженні [343, с. 271].

КПК України визначає підставою застосування запобіжного заходу один або декілька встановлених у ст. 177 ризиків. Таким чином, якщо слідчий, прокурор висувають у клопотанні тезу про наявність декілька, передбачених законом ризиків, межі доказування мають бути встановлені відносно кожного із них і досягнуті в межах окресленого стандарту.

2.4. Докази та їх властивості при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні.

Закріплення у ч. 5 ст. 132 КПК України положення, відповідно до якого, під час розгляду питання про застосування ЗЗКП сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються, актуалізувало у кримінальній процесуальній доктрині низку питань, пов'язаних із здійсненням доказування під час розгляду відповідних клопотань, визначенням властивостей доказів, якими обґрунтовується

необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження, їх класифікацією тощо.

Незважаючи на те, що поняття доказів у КПК 2012 року є формально-визначеним, питання визнання відомостей доказами у досудовому провадженні та їх правового статусу в межах цієї стадії залишаються достатньо дискусійними. Ґрунтуючись на положеннях ч. 1,2 ст. 23 КПК України, які передбачають неможливість визнання доказами відомостей, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, низка дослідників доходять висновку про відсутність доказів як таких у досудовому провадженні [126, с. 186; 178, с. 409].

Більш стриманою та обґрунтованою в цьому контексті є позиція М.А. Погорецького, який поділяє докази на процесуальні та судові, які на думку вченого співвідносяться між собою як частина та ціле. Відповідно, судові докази – це ті докази, якими оперують учасники кримінального процесу в судових стадіях, а також суд при прийнятті ним процесуальних рішень, а процесуальними доказами є ті докази, якими оперують всі учасники кримінального процесу на усіх його стадіях [168, с. 99].

М.Є. Шумило дотримується концепції поділу доказів на досудові та судові, зазначаючи при цьому, що процесуальна форма досудових доказів дає змогу використовувати їх лише для потреб досудового розслідування, проте для суду вони є лише вихідним матеріалом, що підлягає дослідженню судовим методом [348, с. 86].

Не має під собою правового підґрунтя позиція Л.В. Карабут відносно того, що формування доказів (як окремих, так і їхньої сукупності) має відбуватися представниками судової гілки влади: у суді – судом, а у досудовому провадженні – слідчим суддею [87], оскільки, по-перше, ст. 23 КПК України вказує на необхідність безпосереднього дослідження доказів судом, а не слідчим суддею, а по-друге, наявність саме доказів є підставою для прийняття деяких процесуальних рішень поза межами судового контролю

(зокрема, повідомлення про підозру у випадку, передбаченому п.3 ч. 1 ст. 276 КПК України).

Ми погоджуємося із твердженням тих учених, які при визначенні правової природи відомостей, якими обґрунтовується необхідність прийняття окремих кримінальних процесуальних рішень у досудовому провадженні керуються буквальною тлумаченням нормативного визначення доказів, закріпленим у КПК України. Так, Д.Б. Сергєєва наголошує на тому, що вказівка у законодавчому визначенні поняття доказу у ч. 1 ст. 84 КПК України на те, що на підставі отриманих фактичних даних, які становлять зміст доказу, не лише суд, але й слідчий, прокурор встановлюють наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, свідчить про можливість визнання слідчим, прокурором, слідчим суддею цих фактичних даних доказами вже на стадії досудового розслідування [208, с. 338].

Відтак, фактичні дані, якими слідчий, прокурор обґрунтовують клопотання про застосування ЗЗКП і які покладаються в основу подальшого рішення слідчого судді за результатами його розгляду є доказами. Це, в свою чергу, означає що загальні положення процесу доказування, визначення властивостей доказів поширюються на розгляд та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування ЗЗКП з урахуванням специфіки даного судово-контрольного провадження.

Враховуючи, що прийняття рішення про застосування ЗЗКП потребує встановлення наявності чи відсутності великого кола фактичних обставин, вважаємо за доцільне більш детально розглянути класифікацію доказів, якими вони встановлюються. Передусім, слід наголосити, що загальноприйняті критерії класифікації доказів: в залежності від особливостей носія інформації, механізму сприйняття, зберігання та відтворення інформації – на особисті та речові; в залежності від наявності чи відсутності проміжних носіїв інформації – на первинні та похідні; в залежності від того, підтверджують чи спростовують

вони певну версію про вчинення злочину – на обвинувальні та виправдовувальні; в залежності від особливості структури процесу доказування – на прямі та непрямі [112, с. 113-114] в цілому є прийнятними в контексті застосування заходів забезпечення. Окремі зауваження слід висловити з приводу коректності поділу доказів на обвинувальні та виправдовувальні, оскільки під час досудового провадження не вирішується питання про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, саме тому, в даному випадку мова може йти лише про докази, що підтверджують або спростовують підозру у вчиненні кримінального правопорушення. А.І. Палюх пропонує достатньо слушний та актуальний підхід до класифікації доказів під час розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів, поділяючи їх на докази, що встановлюють факт настання події, що відбулася в минулому періоді, і докази, які встановлюють можливість настання майбутньої події [163, с. 327]. Традиційно, серед особливостей кримінального процесуального доказування виділяють його ретроспективний характер, тобто спрямованість на встановлення обставин, що мали місце в минулому. Натомість, прийняття рішення про застосування ЗЗКП, потребує встановлення низки обставин, що мають прогностичний характер, тобто можливості перешкоджання особою здійсненню кримінального провадження. При цьому, мова йде не лише про ризики, наявність яких є підставою для обрання відносно особи одного із запобіжних заходів, передбачених КПК України, але й про застосування інших заходів забезпечення, зокрема норми КПК України вимагають встановлення наслідків тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади для інших осіб (п.3 ч. 2 ст. 152; п.3 ч. 2 ст. 157 КПК України), наслідків арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, третіх осіб (п.6 ч. 2 ст. 173 КПК України) при розгляді та вирішенні відповідних клопотань.

Відтак, залежно від спрямованості процесу доказування та структури локального предмету доказування, докази, якими обґрунтовується необхідність

застосування заходів забезпечення кримінального провадження слід поділяти на ті, що підтверджують або спростовують обґрунтованість підозри, і ті, що спрямовані на встановлення фактичних обставин, що мають суттєве значення для правильного вирішення відповідних клопотань. В контексті застосування запобіжних заходів додатково слід виокремити докази, якими обґрунтовується наявність або відсутність ризиків протидії кримінальному провадженню; докази, якими встановлюються обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу, визначені ст. 178 КПК України, а також докази, якими встановлюються обставини, зумовлені обранням запобіжного заходу певного виду (наприклад, чи заслуговує поручитель довіри при обранні особистої поруки; вирішення питання про доцільність визначення розміру застави при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 4 ст. 183 КПК України) тощо). У літературі наявні більш детальні класифікації доказів, зокрема, у контексті окремих ЗЗКП⁷.

Чинний КПК України не містить чіткої та послідовної позиції відносно моменту та порядку подання доказів, які обґрунтовують доводи клопотання про застосування ЗЗКП. Відповідно до ст. 141 КПК України, слідчий, прокурор подаючи клопотання про здійснення приводу особи, мають додати копії матеріалів, якими вони його обґрунтовують. Аналогічна вимога висувається до клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади і застосування запобіжних заходів. В той же час, про подання доказів нічого не сказано у ст. 160 КПК України, яка визначає зміст клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів.

Суперечливим є підхід законодавця до визначення порядку подання доказів на обґрунтування доводів клопотання про арешт майна. У ч. 2 ст. 171 КПК України вказується, що слідчий та прокурор повинні додати до клопотання про арешт майна копії або оригінали документів, якими вони

⁷ Наприклад, О. Н. Агакерімов наводить доволі розгалужену класифікацію матеріалів, якими може обґрунтовуватись необхідність застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [3, с. 116-117].

обґрунтовують його доводи (зазначимо, до клопотань про застосування інших ЗЗКП законодавець вимагає додати лише копії), натомість, у клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинні бути «зазначені» докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди (п.2 ч. 3 ст. 171 КПК України). Недосконалість юридичної техніки, передусім, в лексичному аспекті, в даному випадку є очевидною, оскільки у клопотанні можна лише посилатися на наявність доказів, а для його розгляду слідчим суддею докази необхідно подати, а це питання закон упускає.

Що стосується сторони захисту, то КПК України взагалі не містить жодної вказівки на момент коли підозрюваний, його захисник або законний представник можуть подати слідчому судді докази, які спростовують доводи клопотання слідчого, прокурора про застосування ЗЗКП. Вважаємо, що ці докази мають подаватися до початку розгляду слідчим суддею клопотання по суті, а якщо сторона захисту сама виступає ініціатором розгляду питання про зміну, скасування ЗЗКП, то вони мають долучатися до відповідного клопотання⁸.

Саме тому, вважаємо, що подолати розбіжності між різними положеннями КПК України та уніфікувати момент подання доказів на підтвердження доводів клопотання можливо шляхом внесення змін до загальних положень, що визначають порядок застосування ЗЗКП, а саме викласти ч. 5 ст. 132 КПК України у такій редакції: «До початку розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження по суті сторони, інші учасники кримінального провадження повинні подати слідчому судді, суду докази обставин, на які вони посилаються».

⁸ Це питання більш детально буде розглянуто у підрозділі 2.5.

Не викликає сумнівів той факт, що докази, якими обґрунтовується застосування певного заходу забезпечення мають бути отримані із належних джерел, перелік яких визначено у ч. 2 ст. 84 КПК України. Враховуючи деякі розбіжності у доктринальних розробках та особливості нормативної регламентації, вважаємо за доцільне більш детально розглянути особливості використання показань свідків для обґрунтування необхідності застосування ЗЗКП.

Так, С.М. Міщенко вважає, що допит свідків не має бути обов'язковим правилом під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів, оскільки це значно ускладнює відповідну процедуру [149, с. 91]. Натомість, О.П. Острійчук обґрунтовує необхідність прийняття рішення про застосування заходів запобіжних заходів, арешту майна лише на основі показань учасників кримінального провадження за умови їх достатності та взаємозв'язку для прийняття такого рішення [162, с. 6]. На необхідності якомога ширшої реалізації можливостей допиту свідків під час судового засідання із розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу наполягають також О. Дроздов, А. Стебелев та М. Гончаров [51, с. 57-58]. Звернемо увагу, що однією із вимог до клопотань про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відстороненні від посади законодавець визначає перелік свідків, яких слідчий та прокурор вважають за необхідне допитати під час розгляду такого клопотання (п. 7 ч. 2 ст. 150, п. 7 ч. 2 ст. 155 КПК України). Як показує судова практика, слідчі судді досить часто повертають слідчим, прокурорам клопотання, подані без дотримання цієї вимоги [314; 315]. Проте визнати справедливим і обґрунтованим посилення законодавця на необхідність подання доказів, отриманих із конкретного джерела, в даному випадку показань свідків, аж ніяк не можна. Наприклад, ЦПК України містить положення, що обставини, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись

іншими засобами доказування, втім, у Главі 4 КПК України такі приписи відсутні і в контексті ЗЗКП не здаються доречними.

Цілком логічним видається те, що під час досудового розслідування злочинів в сфері господарської діяльності, в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, свідків може взагалі не бути, натомість, слідчим та прокурором можуть бути зібрані докази, що містяться в інших процесуальних джерелах, наприклад, документах і їх сукупність може бути цілком достатньою для прийняття рішення про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом або відсторонення від посади, адже відповідно до ч. 2 ст. 94 КПК України жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Таким, чином, слід вилучити із ст. 150, 155, 184 КПК України положення про обов'язок зазначати у клопотанні про застосування ЗЗКП переліку свідків, яких слід допитати, забезпечивши таким чином єдність джерел доказів, якими слід обґрунтовувати доводи відповідного клопотання.

Окрему увагу слід приділити можливостям використання у доказуванні під час розгляду та вирішення клопотань про ЗЗКП фактичних обставин, отриманих внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Системний аналіз положень Розділу 2 та Глави 21 КПК України не дозволяє виокремити будь-яких перешкод для використання відповідних протоколів в контексті прийняття рішень про застосування ЗЗКП (з урахуванням особливостей, визначених ст. 256 КПК України), хоча цілком очевидно, що законодавець презюмує необхідність здійснення доказування при розгляді та вирішенні клопотань про ЗЗКП за допомогою фактичних даних, здобутих за результатами проведення гласних слідчих (розшукових) дій.

Доволі проблемною у цьому аспекті видається необхідність надати підозрюваному, обвинуваченому копії клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують. Відповідно до ч. 1 ст. 254 КПК України відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять,

а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України. Слід погодитись із А.Івановим, що підозрюваний та його захисник мають бути ознайомлені із протоколами негласних слідчих (розшукових) дій, якими обґрунтовується підозра, у загальному порядку, визначеному ч. 2 ст. 184 КПК України, за винятком матеріалів щодо застосування заходів безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, але в цьому разі слідчий, прокурор не повинні обґрунтовувати клопотання такими доказами [81, с. 9].

Особи, чиї конституційні права були обмежені у зв'язку із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, в будь-якому разі мають бути повідомлені про таке обмеження протягом дванадцяти місяців з дня їх припинення, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. Таким чином, у випадку, якщо відповідні слідчі дії завершені та існує можливість ознайомити із їх результатами сторону захисту без загроз для досягнення дієвості досудового розслідування, такі фактичні обставини цілком можуть бути покладені в основу обґрунтування клопотання про застосування ЗЗКП. Задля забезпечення нормативного підґрунтя використання таких відомостей вважаємо за необхідне доповнити ч. 1 ст. 254 КПК України після словосполучення «в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу» нормою такого змісту: «або у зв'язку із застосуванням заходу забезпечення кримінального провадження»

Закріплення широкого багаторівневого кола фактичних обставин, які необхідно встановити для вирішення відповідних клопотань, використання оцінних понять у формулюванні норм КПК України доволі часто дезорієнтують сторони кримінального провадження у визначенні належних доказів, якими вони матимуть змогу обґрунтувати свої доводи під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування ЗЗКП.

У кримінальній процесуальній літературі, належність доказів розглядається здебільшого в контексті досягнення кінцевої мети доказування (встановлення обставин, що складають предмет доказування у кримінальному провадженні)⁹, а не прийняття проміжних рішень (встановлення локального предмету доказування), втім, окремі дослідники цей аспект не оминули увагою.

Так, Т.В. Лукашкіна вказує, що належними є докази, за допомогою яких можна встановити обставини, які необхідні для вирішення справи або для прийняття певних процесуальних рішень [112, с. 107]. О.В.Литвин, досліджуючи особливості оцінки доказів при прийнятті проміжних рішень на стадії судового розгляду, серед однієї з її особливостей називає визначення належності доказів в контексті локального предмету доказування [124, с. 5].

Аналіз положення ч.1 ст.85 КПК України, відповідно до якого належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів дозволяє стверджувати, що воно в цілому є прийнятним в контексті застосування ЗЗКП: обставини, що складають локальний предмет доказування при розгляді слідчим суддею відповідних клопотань в даному випадку охоплюються формулюванням «інші докази, що мають значення для кримінального провадження».

Визначаючи належність доказів при застосуванні ЗЗКП в межах локального предмету доказування, слід наголосити, що і у КПК, і в роз'ясненнях ВССУ лише фрагментарно висвітлюється аспекти, пов'язані із визначенням належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин. Окремі положення Розділу 2 КПК України містять посилання на необхідність встановлення таких фактичних обставин, для підтвердження яких, в цілому

⁹Наприклад: [38, с. 13].

достатньо важко навести несуперечливий приклад належного доказу, зокрема: існування реальної загрози зміни або знищення речей і документів (ч. 2 ст. 163 КПК України), репутація підозрюваного, обвинуваченого (п.6 ч. 1 ст. 178 КПК України), виключні випадки, в яких слідчий суддя, суд встановить, що застава у межах, визначених КПК України не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків (ч. 5 ст. 182 КПК України) тощо.

У п.10 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» більш детально роз'яснено зміст обставин, що враховується при обранні запобіжного заходу, в окремих випадках наводячи конкретні приклади належних доказів на їх підтвердження. Натомість, відносно ризиків перешкоджання підозрюваним, обвинуваченим кримінальному провадженню аналогічних роз'яснень Суд не надає, що слід вважати недоліком, враховуючи їх оцінний зміст та кримінологічний характер.

Вказане, зумовило активізацію доктринальних досліджень в цьому напрямку. На підставі опитування прокурорів, О.В. Єні склала достатньо детальний перелік доказів, які є «більш ефективними та переконливими» при обґрунтуванні кожного ризику, передбаченого ст. 177 КПК України [56, с. 54-55].

До аналогічних спроб висловити авторський підхід до проблематики визначення доказів, що є належними для підтвердження або спростування необхідності застосування ЗЗКП вдавалися й інші дослідники (залежно від предмету наукового пошуку)¹⁰.

Окремі аспекти належності доказів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжних заходів знаходять відображення в рішеннях ЄСПЛ. У

¹⁰ А. Іванов склав орієнтовний перелік доказів, що є належними для підтвердження ризиків, визначених ст. 177 КПК України [8181, с. 10-11], а О. В. Сівак навела перелік матеріалів, що мають додаватися до клопотання і підтверджують наявність чи відсутність фактичних обставин, що мають значення для застосування запобіжного заходу до неповнолітнього [211, с. 140].

рішенні «Мамедова проти РФ» ЄСПЛ визнав неналежним доказом для обґрунтування ризику переховування від органів досудового розслідування втечу співучасника заявниці [136, с. 93]. Крім цього, неналежним доказом для підтвердження ризику переховування від органів досудового розслідування та суду ЄСПЛ визнав також наявність у особи кількох місць проживання у справі «Олександр Макаров проти РФ», зазначивши, що саме по собі непостійне місце проживання не створює небезпеки для правосуддя.

Відсутність у законі положень щодо належності доказів та чітких позицій вищих судових органів очікувано зумовили неправильне застосування судами положень ст. 177 КПК України. Є приклади, коли на обґрунтування ухвали про застосування запобіжного заходу слідчі вказують на існування необхідності у проведенні низки слідчих (розшукових) дій, експертиз, виконання вимог ст. 290 КПК України, складання обвинувального акту та реєстру матеріалів досудового розслідування [304], але необхідність здійснення окремих процесуальних дій не може бути підставою для застосування запобіжного заходу, якщо відсутні факти протидії здійсненню кримінального провадження з боку підозрюваного, обвинуваченого. В окремих випадках достатньо важко прослідкувати зв'язок між доказом та фактичною обставиною, яку він обґрунтовує, з позиції логіки аргументації, зокрема, наприклад, слідчим суддею було визнано підозру особи у вчиненні умисного корисливого злочину належним підтвердженням ризику переховування від органів досудового розслідування [311], хоча цілком очевидним видається те, що такий зв'язок є дещо опосередкованим.

Буквальне тлумачення положень чинного кримінального процесуального законодавства України дозволяє впевнено стверджувати, що докази, якими обґрунтовується необхідність застосування ЗЗКП мають бути допустимими: у ч. 3 ст. 17 КПК України зазначається, що не лише обвинувачення, але й підозра не можуть ґрунтуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом; відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК України недопустимий доказ не може бути використаний при

прийнятті процесуальних рішень, до яких закон відносить, в тому числі, всі рішення слідчого судді (ч. 1 ст. 110 КПК України).

Практично одностайно підтримується необхідність здійснення слідчим суддею оцінки доказів з точки зору належності та допустимості в доктрині [149, с. 92; 30; 230, с. 159].

У Висновку Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції Вищої ради юстиції №45/02-15 від 09 червня 2015 р. повсякчас наголошується на неприпустимості обґрунтування рішення про обрання запобіжного заходу вигляді тримання під вартою та підтвердження обґрунтованості підозри недопустимими доказами, на підставі чого, зокрема, врешті решт було зроблено висновок про порушення суддею присяги під час розгляду відповідних клопотань [17].

Попри це, судова практика визнання слідчим суддею доказів недопустимими залишається неусталеною та суперечливою. Цікавою з цього аспекту є позиція апеляційних судів, які у своїх рішеннях за результатами розгляду апеляційних скарг на ухвали слідчого судді про застосування ЗЗКП зазначають практично одне й те саме кліше: «слідчий суддя на даному етапі провадження не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати під час розгляду кримінальної справи по суті, зокрема оцінювати докази з точки зору їх достатності і допустимості» [272; 266]. Така позиція частково може бути пояснена усталеною практикою, яка склалася в період чинності КПК 1960 року. Зокрема, у п.10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року містилась суперечлива позиція, відповідно до якої, під час розгляду відповідного подання, суд має перевірити, чи є у справі докази, що вказують на вчинення злочину саме цією особою, але водночас, вказувалось на неможливість їх дослідження та оцінки [187]. Безумовно, визнати таку практику справедливою з огляду на положення ч. 1 ст. 94 чинного

КПК України, в якому слідчий суддя прямо вказаний суб'єктом оцінки доказів з точки зору належності, допустимості, а їх сукупності - з точки зору достатності та взаємозв'язку для відповідного процесуального рішення аж ніяк не можна.

Задля усунення суперечностей у правозастосовній практиці, до Верховної Ради України внесено проект закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо допустимості доказів, обрання запобіжного заходу та оскарження повідомлення про підозру».

Автори законопроекту пропонують визначити слідчого суддю суб'єктом визнання доказів недопустимими при обранні запобіжних заходів, а також внести уточнення до ст. 177 КПК України, зазначивши у ч. 2, що підставою застосування запобіжного заходу є наявність підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, яка ґрунтується на належних та допустимих доказах [189]. Відзначаючи певну актуальність положень законопроекту в контексті забезпечення правильного та однакового застосування норм права, слід звернути увагу, що низку аспектів концептуального характеру враховано не було. По-перше, в проекті наголошується на необхідності прийняття рішень про застосування запобіжних заходів на підставі допустимих доказів, при цьому чомусь нічого не згадується про інші ЗЗКП, а по-друге, у ст. 132 КПК України законодавець вже вказав на те, що сторони мають подати слідчому судді докази, відтак це означає на них розповсюджується загальні правила щодо їх властивостей, про що можна зробити логічний висновок виходячи із того, що КПК України є цілісним, термінологічно уніфікованим нормативно-правовим актом, тому щоразу наголошувати про це в тексті закону абсолютно недоцільно.

Кримінальний процесуальний закон нормативно встановлює, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, але водночас, містить і конкретні підстави для визнання доказів

недопустимими. Такий підхід законодавця неодноразово ставав предметом наукової критики, зокрема, О.В. Капліна вказує, що формуючи правило про недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, закон надає можливість слідчому, прокурору чи суду таким чином сподіватися, що не будь-яке порушення норм КПК України тягне за собою визнання доказів недопустимими [86, с. 107].

Не вдаючись до детального аналізу усіх підстав, зазначимо, що не кожна із них може в повній мірі знайти своє реальне відображення під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП.

Відповідно до ст. 88 КПК України недопустимими є докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом відповідного кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Попри це, обираючи запобіжний захід у досудовому провадженні, слідчий суддя відповідно до ст. 178 КПК України має врахувати, зокрема, такі обставини як: наявність судимостей у підозрюваного, наявність повідомлення про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення, а також репутацію підозрюваного. Відтак, по відношенню до обставин, що складають локальний предмет доказування при застосуванні запобіжних заходів, докази, передбачені ст. 88 КПК України набувають іншої властивості – належності¹¹.

Суттєві труднощі під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП можуть виникнути із визнанням доказів недопустимими із підстави їх отримання внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого

¹¹Д. Б. Сергєєва вважає, що положення ст. 88 КПК України відносяться до критерію належності і в контексті загального предмета доказування [207, с. 238].

поводження, адже встановлення фактів, що свідчать про наявність чи відсутність таких порушень прав та свобод людини потребує проведення окремих слідчих та судово-слідчих дій. Я.П. Зейкан наголошує на тому, що практична реалізація цієї норми є проблематичною, адже викликає необхідність кожен раз доводити наявність або відсутність факту жорстокого поведіння, і вважає, що більш вдалим в цьому контексті положення ст. 75 КПК РФ, в якому зазначено, що показання підозрюваного, обвинуваченого, надані під час досудового слідства за відсутності захисника, включаючи випадки відмови від захисника, і не підтверджені підозрюваним, обвинуваченим у суді, є недопустимими [78, с. 81].

І хоча такий підхід не позбавлений раціонального зерна, він не кореспондується ані з усталеною практикою ЄСПЛ, який відстоює позицію необхідності ретельного та ефективного розслідування фактів жорстокого поведіння, ані з окремими положеннями КПК України.

У рішеннях «Ярошовець та інші проти України» [203] та «Танрікулу проти Туреччини» [200] ЄСПЛ зазначив, що державні органи повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються цих подій, включаючи, серед іншого, показання свідків та висновки судово-медичних експертиз. До того ж, слід звернути увагу, що у п.1 ч. 6 ст. 206 КПК України вказується, що слідчий суддя зобов'язаний забезпечити *невідкладне* (курсив мій – В.З.) проведення судово-медичного обстеження особи, яка заявляє про застосування щодо неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади чи державній установі.

Окреслена проблема актуалізується з огляду на кілька причин, по-перше, необхідності забезпечення оперативності та своєчасності, яких конче вимагає мета прийняття рішень про застосування ЗЗКП, по-друге, відсутністю законодавчо визначеного правового обрамлення процесуальних дій, спрямованих на перевірку показань підозрюваного, адже ані КПК України, ані Інформаційний лист ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею

суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» не передбачають можливості відкладення судового засідання щодо розгляду клопотань про застосування ЗЗКП. Отже, виникає питання: як має вчинити слідчий суддя, отримавши відомості про отримання доказів шляхом катування, насильства, жорстокого та нелюдського поводження або погроз його застосування?

На думку С.Л. Шаренко, слідчий суддя має додержуватися засади безпосередності дослідження показань, речей та документів під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП [340, с.121-122], втім, беззаперечно із цим погодитись доволі складно, адже положення ст. 23, 95 КПК України висувають вимогу безпосереднього дослідження доказів лише до суду. У випадку якщо підозрюваний заявляє про здійснення щодо нього дій, передбачених п.2 ч. 2 ст.87 КПК України з метою отримання показань, проблема практично усувається, оскільки слідчий суддя в змозі взяти до уваги ті показання, які надані безпосередньо під час розгляду клопотання у судовому засіданні. Однак ситуація змінюється у випадках, коли слідчий суддя отримує відомості про отримання показань шляхом протиправних дій від осіб, що не є учасниками відповідного судово-контрольного провадження (потерпілий, свідки), а слідчий або прокурор надають лише протоколи їх допиту. Те саме стосується й доказів, отриманих із інших джерел []¹².

Із подібною проблемою стикнувся слідчий суддя Корольовського районного суду м. Житомира, розглядаючи клопотання про продовження строку тримання під вартою. Стороною захисту заявлено клопотання про

¹² У цьому контексті слід зазначити, що в літературі наявні позиції щодо розповсюдження засади усності та безпосередності дослідження доказів на розгляд клопотань у порядку судового контролю [344, с. 363; 257, с. 167]. У чинному КПК України цей аспект не знайшов належного нормативного забезпечення. Виходячи із системного аналізу норм Розділу 2 КПК України, можна стверджувати про необхідність безпосереднього дослідження лише показань учасників розгляду клопотань про застосування ЗЗКП та свідків. Щодо інших джерел доказів, закон не містить категоричної вимоги щодо їх безпосереднього дослідження у судовому розгляді відповідних клопотань.

визнання недопустимими доказів, поданих стороною обвинувачення на обґрунтування причетності підозрюваного ОСОБА_3 у вчиненні злочину, передбаченого п.12 ч. 2 ст. 115 КК України у зв'язку із поданням у судовому засіданні ОСОБА_3 заяви про відмову від своїх свідчень, наданих під час досудового розслідування, як таких, що отримані слідством внаслідок погрози йому фізичною розправою, психологічним тиском та нелюдського поводження. Вирішуючи питання допустимості доказів, слідчий суддя зазначив, що не бере до уваги додані до клопотання показання підозрюваного ОСОБА_3 та протокол слідчого експерименту від 26.09.2015 за участю підозрюваного ОСОБА_3 щодо його участі у вчиненні вбивства ОСОБА_6 на обґрунтування причетності підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого п.12 ч. 2 ст. 115 КК України [310]. Слід висловити певні зауваження щодо беззаперечного відкидання фактичних даних, що містяться у протоколі слідчого експерименту як доказів, адже у судовому засіданні не було перевірено чи дійсно до підозрюваного вчинявся примус під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, зокрема не вказано, чи допитувалися інші учасники слідчого експерименту, чи досліджувалися матеріали фіксування тощо.

Дискусійною видається реалізація слідчим, прокурором обов'язку ознайомлення сторони захисту із змістом клопотання про застосування ЗЗКП. Необхідність здійснення такої процесуальної дій передбачена ст. 150, 155, 184 КПК України. При цьому законодавець вказує на певні темпоральні межі для ознайомлення лише щодо матеріалів клопотання про застосування запобіжного заходу (не пізніше ніж за три години). Втім, закон не встановлює порядок його здійснення, а також правові наслідки не ознайомлення або, наприклад, ознайомлення не в межах підготовки клопотання про застосування ЗЗКП, а в порядку ст. 221 КПК України (із матеріалами кримінального провадження до завершення досудового розслідування). Вважаємо, що у вирішенні питань про ознайомлення підозрюваного із клопотанням на виконання вимог положень Розділу 2 КПК України слід застосувати аналогію ст. 290 КПК України в

частині порядку його здійснення, водночас, слід зауважити, що остання містить вказівку на зворотній обов'язок сторони захисту надати доступ до матеріалів, які вона має намір використати відомості, що містяться в них як докази в суді. В контексті ознайомлення із матеріалами клопотання про застосування ЗЗКП КПК України такої вимоги не висуває, що не слід розглядати як недолік, оскільки це запровадило б занадто високий стандарт підготовки клопотання до розгляду в межах судово-контрольного провадження. Втім, принциповою є позиція, щодо неможливості використання як доказів тих відомостей, про які сторона обвинувачення не ознайомлювала підозрюваного та не вказувала на намір використати їх як доказ під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування ЗЗКП, навіть якщо раніше було здійснене ознайомлення із ними в порядку ст. 221 КПК України.

Вищевикладене дозволяє дійти висновку про необхідність розширення процесуальних можливостей слідчого судді щодо перевірки доказів на предмет допустимості під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП. З метою реалізації положень п.2 ч. 2 ст. 87 КПК України та дотримання ст. 3 Конвенції пропонуємо доповнити ст. 193 частиною шостою, ст. 156 частиною четвертою такого змісту: «Слідчий суддя може відкласти розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу /відсторонення від посади не пізніше ніж на три дні з метою перевірки допустимості доказів, що створюють обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також здійснення дій, передбачених частиною шостою цього Кодексу. Відкладаючи судовий розгляд, слідчий суддя має право покласти на підозрюваного один або декілька обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 цього Кодексу» [61, с. 151]. Нормативного закріплення потребує й неможливість слідчого судді обґрунтовувати рішення про застосування ЗЗКП відомостями, що містяться в доказах, з якими сторона обвинуваченого не ознайомлювала підозрюваного, його захисника, законного представника, задля чого слід доповнити ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 157, ст. 194 КПК України нормою такого змісту:

«Слідчий суддя не може обґрунтовувати рішення про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом /відсторонення від посади/запобіжного заходу відомостями, із якими підозрюваний не був ознайомлений в порядку, передбаченому частиною другою статті 150 /частиною другою статті 155/частиною третьою ст. 184 цього Кодексу».

2.5. Суб'єкти доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. Тягар та обов'язок доказування.

До правовідносин, що складаються у зв'язку із обранням, зміною або скасуванням ЗЗКП потенційно може бути залучено широке коло осіб, зокрема і тих, на кого КПК України прямо не вказує (наприклад, власник житла, у якому передбачується перебування підозрюваного під час застосування до нього домашнього арешту). Їх участь пов'язана не лише із реалізацією власного процесуального інтересу, але й із сприянням всебічному, повному, неупередженому розгляду відповідного клопотання та прийняттю слідчим суддею законного, обґрунтованого рішення, а також для забезпечення його оптимального виконання.

Активна позиція цих осіб вимагає чіткого та несуперечливого визначення їх правового статусу як суб'єктів доказування в межах судово-контрольного провадження щодо застосування ЗЗКП, що, на жаль, не завжди знаходить належне законодавче забезпечення.

Положення чинного КПК України не відзначаються чіткістю та послідовністю у визначенні правосуб'єктності кожного учасника кримінального провадження в царині доказування. Ст. 92 КПК України нормативно встановлює фундаментальне положення, відповідно до якого, обов'язок доказування обставин, що передбачені ст. 91 КПК України покладається на слідчого або прокурора (у випадках передбачених КПК на потерпілого), а обов'язок доказування належності та допустимості доказів,

даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на *сторону, що їх подає* (курсив мій – В.З.). В той же час, ст. 93 КПК України надає право збирати докази у кримінальному провадженні лише сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Таким чином, можливість включення до складу суб'єктів доказування як традиційних так і нових суб'єктів кримінального судочинства, зокрема тих, що включаються до нього фрагментарно для прийняття окремих процесуальних рішень, що визначають його рух (поручитель; заставодавець; третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт) є дискусійною.

Суперечливою залишається також і можливість розглядати слідчого суддю як повноцінного суб'єкта доказування під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП відповідно до чинного КПК України.

Законодавець розглядає процес доказування як збирання, перевірку та оцінку доказів, на що прямо указує в ч. 2 ст. 91 КПК України. В цьому контексті беззаперечним є статус слідчого судді як суб'єкта оцінки доказів, адже КПК прямо закріпив за ним обов'язок за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

У ст. 93 КПК України слідчий суддя не вказаний як суб'єкт збирання доказів, що не кореспондується із положеннями Розділу 2 КПК України щодо його можливості заслухати свідка та дослідити будь-які матеріали за власною ініціативою.

Вищезазначене свідчить про те, що КПК України 2012 р. не розв'язав багаторічну наукову дискусію щодо змісту категорії «суб'єкт доказування», втім саме від її правильного розуміння багато в чому залежить вирішення

ключових питань доказування під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП.

Її активне дослідження як в національній, так і зарубіжній кримінальній процесуальній доктрині сприяло виробленню діаметрально протилежних підходів до визначення кола суб'єктів доказування. Так А.С. Барабаш відкидає можливість розглядати в якості суб'єктів доказування будь-яких учасників кримінального процесу, окрім органів держави [8, с. 253]. Менш категоричною в цьому аспекті є позиція В.О. Лазаревої, яка вважає, що до суб'єктів доказування слід відносити тих учасників, які відіграють у кримінальному провадженні постійну, тривалу роль та мають у ньому самостійний або представлюваний інтерес [118, с. 81].

Низка дослідників пропонують визначати поняття «суб'єкт доказування» ґрунтуючись на теорії кримінально-процесуальних функцій. Зокрема, В.В. Вапнярчук серед інших ознак суб'єктів доказування виокремлює виконання ними однієї із основних кримінально-процесуальних функцій [16].

В контексті прийняття рішень про застосування ЗЗКП безсумнівної підтримки заслуговує позиція тих вчених, які відносять до суб'єктів доказування будь-яких органів та осіб, що беруть участь в процесуальному доказуванні і наділені певними правами та обов'язками [234, с. 20].

У кримінальній процесуальній науці доказування розуміється не лише в нормативно визначеному аспекті як діяльність що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів, але й як обґрунтування певної тези. Кожна особа, що залучена у судово-контрольне провадження із застосування ЗЗКП і, реалізуючи свій процесуальний інтерес, висуває певну тезу, має надати слідчому судді докази наявності чи відсутності тих обставин, на які вона посилається. При цьому одразу слід зауважити, що процесуальний статус кожного учасника кримінального провадження в доказуванні під час розгляду різних ЗЗКП є непропорційним, а про участь деяких із них можна вести мову лише в контексті застосування певного ЗЗКП. Відтак, як правильно указує О.В. Литвин, навіть

фрагментарна участь особи у збиранні, перевірці доказів у будь-якій формі є підставою для віднесення її до суб'єктів доказування [125, с. 78].

Визначення місця кожного учасника кримінального провадження у доказуванні неодмінно пов'язана із з'ясуванням змісту та сутності основоположних категорій процесуальної доктрини: обов'язку та тягара доказування. Із прийняттям КПК 2012 р. дискусія навколо співвідношення цих понять вийшла на концептуально новий рівень з огляду на нормативне закріплення поняття «обов'язок доказування» і одночасне ігнорування поняття «тягар» у нормах Глави 4.

Розмежування цих категорій залишається надзвичайно суперечливим у сучасній теорії доказів, а окремі дослідники і зовсім вдаються до їх ототожнення. Втім, більшість вчених все ж наполягають на необхідності їх диференціації.

Відстоюючи позицію чіткого розмежування цих категорій, Т.В. Лукашкіна зазначає, що обов'язок доказування – це різновид юридичного обов'язку, який можна визначити як вид і міру належної поведінки, невиконання або неналежне виконання якого тягне за собою застосування санкції правової норми. Натомість тягар доказування на думку вченої – це таке положення, коли особа намагається довести, аргументувати свою позицію, надає для цього докази, бере участь в їх дослідженні та доведенні їх переконливості, а в тому випадку, коли довести свою позицію не вдається, настають несприятливі наслідки – суд не погоджується з наведеними доводами і ухвалює інше рішення [112, с. 289].

Принагідно зазначити, що у нормах Розділу 2 КПК України відсутні посилання на будь-які санкції за невиконання сторонами кримінального провадження обов'язку доказування за результатами розгляду клопотання про застосування ЗЗКП. Щоправда, у Листі ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» зазначається, що у випадку, якщо

клопотання слідчого, прокурора про продовження строку під вартою подане пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою, воно вважається поданим із порушенням процесуальних строків. Слідчий суддя, суд у такому випадку, приймаючи клопотання до розгляду, зобов'язаний порушити питання про відповідальність слідчого, прокурора, який порушив процесуальний строк, перед органами, які уповноважені притягати його до дисциплінарної відповідальності (п.18). Втім, в даному випадку можна говорити лише про відповідальність слідчого та прокурора за недотримання формальних вимог процесуального закону, яке, до того ж, жодним чином не впливає на остаточне рішення слідчого судді за результатами розгляду такого клопотання.

С.В. Давиденко вдало зауважує, що тягар доказування має місце там, де панує диспозитивний спосіб регулювання кримінально-процесуальних відносин [47]. Відзначимо, що жодною нормою КПК України не передбачено імперативно встановленого обов'язку подавати клопотання про застосування ЗЗКП, ба більше, законодавець спрямовує слідчого, прокурора на здійснення кримінально-процесуальної діяльності не вдаючись до їх ініціювання. Нормативна модель ЗЗКП розрахована на те, що кожен учасник кримінального провадження, якому надано право ініціювати розгляд слідчим суддею клопотання про їх застосування має вдаватися до цього лише у випадку, якщо він переконується, що в іншому випадку він не зможе повною мірою реалізувати свої права та законні інтереси. В цьому контексті надзвичайно актуальною є думка В.В. Вапнярчука, який зазначає, що тягар доказування має місце там, де наявний процесуальний інтерес, а не примус [15, с. 148].

Найбільш вдалою та влучною у цьому контексті видається позиція тих вчених, які розмежовують поняття обов'язку та тягара доказування крізь призму двозначності поняття доказування: діяльності із збирання, перевірки та оцінки доказів та доказування як обґрунтування певної тези. Відповідно, у першому випадку слід вести мову про обов'язок доказування, що прямо

впливає із положень ч. 2 ст. 92 КПК, а у другому – про тягар доказування, у ситуації, коли його носію не вдається обґрунтувати висунуту тезу перед судом, до нього не будуть застосовані будь-які санкції, доведеною буде вважатися протилежна теза [112, с. 123].

Враховуючи, що ініціювання ЗЗКП завжди за своєю суттю є висуненням тези, формалізованої у клопотанні, відповідно до нормативної моделі, закладеної у КПК 2012 р., стверджувати, що сторони та інші учасники кримінального провадження несуть обов'язок доказування при розгляді клопотань про застосування ЗЗКП безпідставно.

У доктрині панують різні думки щодо правової природи участі слідчого судді в доказуванні при застосуванні ЗЗКП: визнання за ним статусу суб'єкта доказування [30; 215, с. 17; 210; 63; 235, с. 62], заперечення такого статусу [167, с. 72], покладення на нього обов'язку доказування [130, с. 60]. А.Р. Туманянц розглядає слідчого суддю лише як суб'єкта перевірки та оцінки доказів [242, с. 322].

Вказане зумовлює доцільність дослідження участі слідчого судді в доказуванні в контексті збирання, перевірки та оцінки доказів при застосуванні ЗЗКП

У ч. 2 ст. 9 КПК України ані слідчий суддя, ані суд не вказані як суб'єкти, що зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, однак, його активність в доказуванні впливає із загальних завдань судового контролю та обов'язку ухвалити законне, обґрунтоване та вмотивоване рішення, задля виконання якого йому надані повноваження в тому числі за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали задля встановлення обставин, що складають локальний предмет доказування при розгляді клопотань про застосування ЗЗКП.

Ані КПК України, ані роз'яснення вищих судових органів не містять положення про те, що розгляд слідчим суддею клопотань про застосування

ЗЗКП відбувається за правилами судового розгляду. Враховуючи те, що фактично судові засідання у судово-контрольному провадженні проводиться із дотриманням вимог Глави 28 КПК України, цілком справедливо буде стверджувати, що слідчий суддя наділений повноваженнями головуючого, визначеними ст. 321 КПК України, зокрема, щодо спрямовування судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з нього все, що не має значення для кримінального провадження.

КПК України 2012 року впровадив концептуальні нові підходи до визначення повноважень суду як суб'єкта доказування, в тому числі в контексті збирання доказів. Разом із тим, позиції деяких вчених щодо невідповідності цього елементу правового статусу суду засаді змагальності в кримінальному провадженні залишаються непохитними [351, с.89]. Втім, вважаємо, що активність слідчого судді у кримінальному процесуальному доказуванні при застосуванні ЗЗКП не є продовженням тривалої наукової дискусії щодо активності суду в доказуванні під час судового розгляду, що зумовлено особливою метою судового контролю – забезпечити дотримання прав та свобод осіб в кримінальному провадженні, а відтак і пропорційність їх обмеження.

Під час розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, запобіжного заходу слідчому судді надано право за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування чи незастосування відповідного ЗЗКП. Закріплення указаних повноважень знайшло підтримку у доктрині¹³, втім, висловлювалися цілком обґрунтовані зауваження з приводу того, чому це право не передбачено для інших ЗЗКП із пропозицією усунути цю прогалину [28, с. 102]. Крім цього, видається не зовсім вдалим з точки зору юридичної техніки

¹³ Лише окремі науковці обґрунтовували недоцільність надання слідчому судді відповідних повноважень, див. наприкл.: [121, с. 114].

посилання на право дослідження будь-яких «матеріалів», оскільки виникає цілком логічне питання щодо тлумачення цього поняття для цілей Розділу 2 КПК України. За такого формулювання норми не зрозумілим є те, чи охоплюються усі джерела доказів, визначені Главою 4 КПК України цим поняттям. У зв'язку з цим, вважаємо, що більш термінологічно прийнятною синтаксичною конструкцією для позначення повноважень слідчого судді із збирання доказів за власною ініціативою є право «дослідити будь-які речі чи документи»¹⁴.

КПК України містить системну диспропорцію у визначенні вимог до клопотання слідчого, прокурора про застосування ЗЗКП і фактичних обставин, які має врахувати слідчий суддя, вирішуючи відповідне клопотання. Через це, перед правозастосувачем постало цілком логічне питання: як саме має вчинити слідчий суддя, якщо слідчий та прокурор не надають докази, необхідні для вирішення клопотання? Очевидно, що вищезгадане «дослідження будь-яких матеріалів» заповнити цю прогалину не в змозі, адже будь-яких механізмів витребування слідчим суддею матеріалів закон не передбачає. Так, зокрема, не можна погодитися із позицією ВССУ, викладеною в «Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження», відповідно до якої, відмова у задоволенні клопотання про привід внаслідок недолучення слідчим, прокурором документів, які б підтверджували, наприклад, відсутність у особи інвалідності тощо є необґрунтованою, оскільки КПК не встановлює для особи, яка звертається із клопотанням про здійснення приводу, обов'язку доводити, що свідок, стосовно якого необхідно здійснити привід, не є вагітною жінкою,

¹⁴ О. Г. Шило ще у перспективному контексті указувала на необхідності надання слідчому судді (суду) права викликати та допитувати осіб, чий показання можуть мати значення для прийняття рішення про застосування запобіжного заходу, а також витребувати необхідні документи, пропонуючи при цьому нормативно встановити можливість відкладати судовий розгляд клопотання у зв'язку із вчиненням відповідних процесуальних дій [344, с. 375].

інвалідом першої або другої груп або не є особою, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів [256].

При розгляді клопотань про застосування арешту майна практика окремих судів пішла іншим шляхом. Наприклад, Дніпровський районний суд м. Києва в ухвалі від 03.11.2016 р. зазначив наступне: «при вирішенні питання про арешт майна для прийняття законного та справедливого рішення слідчий суддя, згідно ст. 94, ст. 132, ст. 173 КПК України, повинен врахувати: існування обґрунтованої підозри щодо вчинення злочину та достатність доказів, що вказують на вчинення злочину; правову підставу для арешту майна; можливий розмір шкоди, завданої злочином; наслідки арешту майна для третіх осіб; розумність і співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження. Відповідні дані мають міститися і у клопотанні слідчого, який звертається з проханням арештувати майно, оскільки згідно ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав та основоположних свобод, будь-яке обмеження власності повинно здійснюватися відповідно до закону, а отже суб'єкт, який ініціює таке обмеження повинен обґрунтувати свою ініціативу з посиланням на норми закону» [279]. На підставі цього, слідчим суддею було повернуто клопотання про застосування арешту для усунення недоліків. Цілком підтримуючи намагання слідчого судді забезпечити обґрунтованість відповідного процесуального рішення зазначимо, що воно не повністю відповідає положенням КПК України, адже у ч. 2 ст. 171 КПК України до клопотання слідчого, прокурора про арешт майна не висувається надати докази на підтвердження жодної з тих обставин, на які посиляється слідчий суддя. Вказане підтверджує висунуту нами тезу про необхідність пошуку додаткових механізмів забезпечення обґрунтованості рішень про застосування ЗЗКП.

Відтак, вважаємо за необхідне доповнити ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156, ч. 3 ст. 172 КПК України нормою такого змісту: «В ухвалі про повернення клопотання про застосування ЗЗКП для усунення недоліків, слідчий суддя, суд

можуть зобов'язати слідчого, прокурора (при здійсненні арешту майна – цивільного позивача) надати додаткові докази для з'ясування обставин, що мають значення для прийняття законного, обґрунтованого та вмотивованого рішення про здійснення відсторонення від посади /тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом /арешту майна». Право слідчого судді повертати клопотання (у запропонованій редакції) слід передбачити і під час розгляду питань про привід підозрюваного, обвинуваченого, доповнивши ст. 142 КПК України. Вказане повноваження разом із правом заслухати свідка та дослідити будь-які матеріали складуть максимально повний арсенал процесуальних можливостей слідчого судді, необхідний для повного та всебічного розгляду клопотання про застосування ЗЗКП. Таким чином, слідчий суддя є тим суб'єктом кримінального провадження, на якого покладається обов'язок доказування.

У ст. 94 КПК України слідчий суддя визначений серед суб'єктів оцінки доказів з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупності зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття кримінального процесуального рішення, втім його статус в цьому ключі потребує більш ґрунтовної наукової уваги, особливо в контексті визнання доказів недопустимими. У підрозділі 2.4. нами було остаточно визначено, що докази, якими обґрунтовується рішення про застосування ЗЗКП мають бути допустимими, детально розглянуто критерії та підстави визнання доказів недопустимими у судово-контрольному провадженні із застосування ЗЗКП та обґрунтовано необхідність розширити повноваження слідчого судді щодо забезпечення допустимості доказів.

З огляду на це, вважаємо за доцільне звернутися до проблематики визначення кримінального процесуального статусу слідчого судді як суб'єкта оцінки доказів на предмет допустимості під час вирішення клопотань про застосування ЗЗКП.

У літературі останнім часом зверталася увага на неузгодженість положень ст. 94 та ст. 89 КПК України, з огляду на те, що остання, встановлюючи порядок визнання доказів недопустимими, містить посилання лише на суд як суб'єкта вирішення цього питання. У зв'язку із цим, серед науковців висловлювалися пропозиції щодо розширення кола суб'єктів, уповноважених приймати відповідне рішення у ст. 89 КПК України [10, с. 18]. Позиція відносно необхідності усунення колізії між ст. 94 та 89 КПК України шляхом надання слідчому судді права визнавати докази недопустимими підтримувалася й нами [59, с. 414].

Однак, слід відзначити, що у доктрині існують й протилежні думки. І.Ю. Кайло зазначає, що приймаючи рішення про вилучення доказу із процесу доказування, слідчий суддя таким чином втручається у сферу розгляду справи по суті. Дослідник обґрунтовує свою тезу тим, що рішення слідчого судді є преюдиціальними для суду, а відтак учасники кримінального провадження залишаються позбавленими права повторного розгляду цього питання у судовому розгляді і доходить висновку, що існуючий порядок, за якого слідчий суддя не наділений окремими повноваженнями щодо визнання доказів недопустимими, виступає гарантією можливості здійснення ревізійного дослідження судом доказів, визнаних недопустимими на стадії досудового розслідування [84, с. 168]. Втім, погодитись із таким підходом доволі складно.

Справа в тому, що відповідно до КПК України, недопустимими є не лише ті докази, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, але й будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок такого порушення (ст. 87 КПК України). Таким чином, виявлення слідчим суддею недопустимого доказу у судово-контрольному провадженні може сприяти запобіганню накопиченню фактичних даних отриманих за допомогою недопустимих доказів, які в свою чергу теж будуть визнані недопустимими¹⁵.

¹⁵ Фактично мова йде про сформоване у доктрині правило «плодів отруєного дерева» (див., наприклад, [228]).

Про це частково йде мова у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до КПК України щодо допустимості доказів, обрання запобіжного заходу та оскарження повідомлення про підозру». Саме тому, ми й надалі підтримуємо необхідність усунення протиріч між ст. 89 та 94 КПК України шляхом використання у ч. 1, 2 ст. 89 КПК України словосполучення «слідчий суддя, суд» для позначення суб'єкта, що приймає рішення про визнання доказів недопустимими.

Водночас, ми погоджуємось, що розширення повноваження слідчого судді щодо оцінки доказів під час розгляду клопотань про застосування ЗЗКП потребує чітких та несуперечливих підходів до перегляду відповідних висновків під час судового провадження. У ст. 198 КПК України зазначається, що висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду. Вказане правоположення породжує одразу два дискусійних моменти. По-перше, як наголошувалось вище, КПК України не містить визначення поняття підозри, не кажучи вже про обставини, що складають її «суть», і не зрозуміло, чи охоплюються висновки слідчого щодо оцінки доказів цією категорією. По-друге, виникає питання, чому відповідна норма структурно розташована у Главі 18 КПК України і розповсюджується на висновки слідчого судді за результатами розгляду клопотань про застосування лише запобіжних заходів, а не всіх ЗЗКП.

Вважаємо, що вказане правоположення має бути уточнене та розміщене у ст. 132 КПК України як одне із загальних правил застосування ЗЗКП. У зв'язку із цим пропонуємо доповнити ст. 132 КПК України частиною сьомою у такій редакції: «Висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються кваліфікації кримінального

правопорушення, формулювання підозри, обвинувачення, оцінки доказів не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального провадження».

Зважаючи на полісуб'єктність судово-контрольного провадження із розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП, вважаємо за доцільне розглянути проблеми реалізації правового статусу й інших суб'єктів в доказуванні під час такого розгляду.

Визначення кримінально-процесуального статусу слідчого як суб'єкта, що залучається у правовідносини, що виникають у зв'язку із застосуванням ЗЗКП є доволі неоднозначним як у доктринальній, так і нормативній площині. На думку Т.О. Лоскутова, застосування запобіжних заходів не слід відносити до функції кримінального переслідування, що здійснюється слідчим, оскільки його діяльність спрямована на викриття осіб, що вчинили злочин, а не на забезпечення цього викриття [128, с. 93].

Враховуючи положення чинного КПК України, із таким висновком погодитись вкрай важко. Ч.3 ст. 132 КПК України прямо вказує на слідчого як на суб'єкта, на якого покладено тягар доказування обставин, необхідних для застосування ЗЗКП. Водночас, кримінальний процесуальний закон по-різному регламентує участь слідчого у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування окремих ЗЗКП. Так, при розгляді клопотань про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 1 ст. 151), відсторонення від посади (ч. 1 ст. 156), арешту майна (ч. 1 ст. 172) КПК України передбачає альтернативну участь у судовому засіданні слідчого та/або прокурора; ч. 1 ст. 163 КПК України вказує на участь сторони у розгляді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, що також відкриває можливості для участі в ньому слідчого, який віднесений законом до сторони обвинувачення. Водночас, слідчий не вказаний серед суб'єктів, що беруть участь у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 1 ст. 193 КПК України), що, на нашу думку, є дещо нелогічним кроком, що підлягає

корегуванню за аналогією із нормативною регламентацією інших вищевказаних ЗЗКП.

Загалом, беручи до уваги, що слідчому надано законом право збирати докази, звертатися із клопотанням про застосування ЗЗКП до прокурора, а у деяких випадках і безпосередньо до слідчого судді (ч. 2 ст. 140 КПК України), визначення його суб'єктом оцінки доказів (ч. 1 ст. 94 КПК України), можна впевнено стверджувати, що слідчий при розгляді клопотань про застосування ЗЗКП є суб'єктом доказування в контексті збирання, перевірки та оцінки доказів, та на нього покладається тягар доказування. Однак, при розгляді клопотань про застосування запобіжних заходів, цей тягар реалізується у позасудовому порядку.

Розглядаючи роль прокурора у застосуванні ЗЗКП та запобіжних заходів зокрема у компаративно-правовому аспекті, слід відзначити діаметральну протилежність у визначенні його правового статусу у законодавстві. КПК Грузії визнає початок та здійснення кримінального переслідування виключним дискреційним повноваженням прокурора (ст. 166) [247], відтак саме він наділений виключним правом подавати клопотання про застосування запобіжного заходу до суду, який є безпосереднім суб'єктом прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 196). Натомість Модельний КПК для країн-учасниць СНД надає прокурору повноваження самостійно приймати рішення про застосування більшості запобіжних заходів, в той час як за рішенням суду можуть застосовуватись лише арешт, домашній арешт та застава (ч. 1, 2 ст. 168) [150]. Відповідно до КПК ФРН, застосування примусових заходів до пред'явлення публічного обвинувачення є прерогативою суду, зокрема винести постанову про попереднє взяття під варту суд може як за клопотанням прокурора так і за власною ініціативою (§125) [36].

Системний аналіз положень КПК України дозволяє виокремити декілька груп повноважень прокурора при застосуванні ЗЗКП: самостійне ініціювання обрання, зміни чи скасування ЗЗКП шляхом подання клопотання слідчому

судді, суду; погодження відповідного клопотання слідчого; участь у судовому засіданні щодо його розгляду; виконання ухвал слідчого судді, суду про застосування деяких ЗЗКП; контроль за виконанням запобіжних заходів; апеляційне оскарження відповідних рішень слідчого судді.

Не зовсім коректною в контексті нормативної моделі застосування ЗЗКП у чинному КПК України є позиція П.М. Гультая відносно того, що прокурор самостійно приймає рішення про необхідність застосування запобіжного заходу [44, с. 10], оскільки відповідне рішення приймає слідчий суддя, в той час як прокурор може бути лише суб'єктом, який доходить висновку про необхідність ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про застосування запобіжного заходу в межах процесуального керівництва досудового розслідування або підтримання державного обвинувачення (крім випадків, передбачених ст. 615 КПК України, та затримання особи у порядку ст.ст. 207, 208 КПК).

Грунтуючись на положеннях ст. 132, 176 КПК України достатньо важко зробити однозначний висновок щодо того, що саме є предметом нагляду при погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування ЗЗКП. Не висвітлюється цей аспект і у вже згадуваному нами наказі Генеральної прокуратури «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». З одного боку, цілком зрозумілим є те, що інститут погодження є своєрідним процесуальним «фільтром», що має на меті не допустити до розгляду слідчим суддею ті клопотання, що не мають судової перспективи, тобто будуть повернені для усунення недоліків або залишені без задоволення. Водночас, питання щодо підстав для відмови у погодженні практично не врегульовано нормативно, що залишає значний простір для дискреції при здійсненні прокурором відповідних повноважень. Зазначена проблема набуває особливої гостроти з огляду на положення ч.3 ст. 40 КПК України, яка передбачає можливість слідчого у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання до слідчого судді про застосування ЗЗКП звернутися до керівника

органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня. Відтак, дискусійним уявляється також і предмет такого «вивчення» у разі, якщо до керівника органу досудового розслідування надійде клопотання, відхилене процесуальним керівником.

Розглянемо деякі доктринальні позиції з цього приводу. Ю.Д. Москалюк іменує цей аспект прокурорського нагляду під час застосування запобіжного заходу як «визначення й перевірку прокурором підстав для застосування запобіжного заходу під час погодження відповідного клопотання слідчим або самостійного складання такого клопотання» [152, с. 302]. О.М. Коріняк зазначає, що попри те, що остаточне рішення залишається за слідчим суддею, прокурор, попередньо вирішуючи це питання в ході розслідування, здійснює досудову перевірку законності й обґрунтованості застосування ЗЗКП та виступає при цьому гарантом захисту прав і свобод людини від неправомірного обмеження особистої свободи [104, с. 157]. На перевірку законності та обґрунтованості клопотання вказують П.М. Гультай [44, с. 10] та О.Б. Комарницька [98, с. 318].

Враховуючи, що у подальшому прокурор має нести тягар доказування необхідності застосування ЗЗКП, вважаємо, що під час погодження клопотання слідчого до слідчого судді про застосування ЗЗКП перевірці мають підлягати: 1) відповідність клопотання вимогам до їх форми та змісту, що встановлені КПК України для кожного ЗЗКП окремо; 2) наявність умов та підстав застосування ЗЗКП певного виду. Наприклад, чи дозволяє кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа застосувати відповідний ЗЗКП (відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за виключенням осіб, що є службовими особами правоохоронних органів; домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або

обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі; від кваліфікації кримінального правопорушення залежить визначення розміру застави тощо); 3) наявність належних та допустимих доказів, що підтверджують наявність фактичних обставин, які мають значення для вирішення питання про застосування ЗЗКП, сукупність яких, на думку прокурора, є достатньою для переконання слідчого судді, суду у необхідності застосування ЗЗКП [70, с. 144]. Відтак, вивчаючи клопотання, прокурор має здійснити оцінку достатності підстав та умов для звернення до слідчого судді із відповідним клопотанням.

Під час розгляду слідчим суддею, судом клопотання про застосування ЗЗКП на прокурора покладається тягар доказування наявності обставин, що свідчать про необхідність його задоволення. КПК України передбачено, що слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 176 КПК України, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. В той же час, у випадку якщо прокурор не надасть достатньо доказів на підтвердження цієї фактичної обставини, закон надає можливість слідчому судді та суду обрати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання. Аналіз судових рішень, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень, дозволяє дійти висновку, що прокурори стикаються із проблемами у пошуку належних доказів для встановлення недостатності запобігання ризикам шляхом застосування менш суворого запобіжного заходу як самостійної фактичної обставини, що тягне за собою залишення клопотань без задоволення.

Цікаво, що КПК Грузії покладає на прокурора дещо інший тягар доказування – доцільності застосування того запобіжного заходу про який йде мова в клопотанні та можливість застосування іншого – менш суворого (ст. 198). І хоча такий підхід викликає зауваження в контексті віднесення прокурора до сторони обвинувачення, він спонукає до пошуку спеціальних умов для застосування менш суворих запобіжних заходів – осіб, які гідні бути поручителями, потенційних заставодавців, оптимального місця проживання на час перебування під домашнім арештом, чого національному законодавству бракує.

Положення кримінального процесуального закону не дозволяють виокремити особливості збирання стороною захисту доказів на підтвердження необґрунтованості підозри та доводів клопотання сторони обвинувачення про застосування заходу забезпечення, однак цілком зрозумілою є загальна спрямованість діяльності захисника під час розгляду відповідних клопотань – спростування тверджень, викладених у клопотанні слідчого, прокурора про застосування заходу забезпечення певного виду.

За загальним правилом, застосування ЗЗКП не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе обставини, передбачені ч. 3 ст. 132 КПК України. В цьому контексті, І.В. Гловюк справедливо зазначає, що тягар доказування в цьому випадку слід розуміти як необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування ЗЗКП є необхідним для забезпечення його дієвості, натомість сторона захисту не повинна доводити протилежне [28, с.100]. Втім, якщо стороною захисту було висунуто певну тезу, що спростовує необхідність застосування заходу забезпечення взагалі або їх певного виду, на неї покладається тягар її обґрунтування. Виключенням із цього правила є ініціювання захисником розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей та документів, оскільки в даному випадку на сторону захисту буде покладено тягар доказування як тих обставин, що передбачені ч. 3 ст. 132 КПК України, так і

тих, що мають значення для прийняття слідчим суддею законного та обґрунтованого рішення про надання дозволу на здійснення тимчасового доступу до речей або документів (ч. 2 ст. 160 КПК України). Недоведення цих обставин потягне за собою відмову слідчого судді у задоволенні даного клопотання.

КПК України встановлює порядок подання доказів на підтвердження доводів клопотання про застосування ЗЗКП лише для сторони обвинувачення, момент коли сторона захисту може подати докази, що спростовують доводи протилежної сторони закон не визначає. У вищезгаданих випадках, коли сторона захисту сама може бути ініціатором розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення, зазначена проблема не має місця, оскільки в цьому разі докази можуть бути долучені до клопотання за загальним правилом.

Доцільним, на нашу думку, є надання захиснику можливості висловити свою правову позицію щодо застосування до підозрюваного заходу забезпечення і запобіжного заходу, зокрема, в окремому процесуальному документі – запереченні на клопотання слідчого, прокурора. У Стандартах якості надання безоплатної правової допомоги, затверджених Наказом Міністерства юстиції України №386/5 від 25.02.2014 р. (далі – Стандарти) мова йде лише про висловлення заперечення щодо достатності викладених у клопотанні слідчого, прокурора фактів та доказів обґрунтованої підозри, обвинувачення та обставин, на підставі яких він дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків на користь тримання особи під вартою [184], втім, на нашу думку, необхідно законодавчо закріпити можливість подання підозрюваним, його захисником, законним представником письмового заперечення, яке, по-перше, узагальнить правову позицію захисника у відповідному судово-контрольному провадженні, по-друге, надасть можливість стороні захисту подати докази разом із запереченням, що значно вдосконалисть цю процедуру, по-третє, сприятиме реалізації контролю за дотриманням

захисником стандартів надання кваліфікованої правової допомоги (наявність якого передбачена Стандартами)¹⁶.

Відтак, слід внести певні зміни до КПК України, перейменувавши ст. 150, 155, 171, 184 КПК України у «Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом /відсторонення від посади/арешт майна/застосування запобіжного заходу та заперечення проти нього» і доповнити їх нормою такого змісту: «До початку розгляду клопотання слідчим суддею по суті підозрюваний, його захисник, законний представник мають право подати заперечення на клопотання слідчого прокурора про застосування....До заперечення додаються копії або оригінали документів, якими підозрюваний, його захисник, законний представник спростовують доводи клопотання слідчого, прокурора».

Подання відповідного процесуального документу виглядає цілком прийнятним і для володільця речей і документів, щодо яких вирішується питання про тимчасовий доступ до них, що може частко вирішити констатовану у літературі проблему явки у судове засідання представника установи, що не має представництва у регіоні, де здійснюється розслідування [231, с. 184].

Закріплюючи у ст. 193 КПК України положення, відповідно до якого розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється лише за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, законодавець фактично усуває потерпілого із кола осіб, які беруть участь у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу.

У ч. 4 ст. 193 КПК України, як згадувалось вище, передбачена можливість слідчого судді за клопотанням сторін або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу. При цьому

¹⁶ Про це детальніше [74, с. 230-231].

законодавець, з невідомих причин, не згадує про можливість заслухати потерпілого.

Показання потерпілого мають істотне значення в доказуванні наявності ризику того, що підозрюваний може незаконно впливати на учасників кримінального провадження. На необґрунтованість усунення потерпілого з кола учасників розгляду клопотань про застосування запобіжного заходу неодноразово зверталась увага у літературі [1, с. 109; 4, с. 115; 46; с. 196; 68, с. 128; 342, с. 658]. Цікавою з цього приводу є думка К.Є. Лисенкової, яка, підтримуючи участь потерпілого у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, пропонує закріпити в КПК України необхідність долучати до клопотання його письмову заяву із зазначенням позиції щодо запропонованого запобіжного заходу, копію протоколу допиту, в якому відображати його позицію або зазначати його думку безпосередньо у клопотанні [123, с. 162]. М.В. Даньшин та Д.Ю. Кавун пропонують також нормативно закріпити вимогу вручати потерпілому копію ухвали слідчого судді про застосування ЗЗКП [48, с. 159].

Таким чином, використати показання потерпілого для обґрунтування наявності чи відсутності обставин, які складають локальний предмет доказування при застосуванні запобіжного заходу можливо лише шляхом надання слідчому судді протоколу його допиту або у випадку, коли вони були депоновані в порядку ст. 225 КПК України, проте це не є логічним, якщо існує можливість допитати потерпілого безпосередньо при розгляді клопотання.

У КПК України також відсутні вказівки на необхідну (або, принаймні, можливу) участь потерпілого при розгляді слідчим суддею більшості інших ЗЗКП, де така участь сприяла б повному, всебічному дослідженню обставин. Зокрема, вказівка на можливість заслухати лише свідка міститься також у ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156 КПК України, які регламентують порядок розгляду клопотань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади відповідно. З іншого боку, нічого не заважає слідчому

судді реалізувати повноваження, закріплене у ч. 1 ст. 134 КПК України і здійснити судовий виклик потерпілого у судове засідання із розгляду клопотання про застосування ЗЗКП, однак його правовий статус у відповідному судово-контрольному провадженні все одно залишиться невизначеним.

В контексті підтримки необхідності здійснювати слідчим суддею оцінки доказів на предмет допустимості слід зауважити, що у ч. 3 ст. 89 КПК України потерпілого визнано суб'єктом, який має право подавати клопотання про визнання доказів недопустимими і наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими. Відтак, усунення потерпілого від участі у судовому засіданні, в якому вирішується питання про застосування ЗЗКП позбавляє його можливості реалізувати право, передбачене ч. 3 ст. 89 КПК України.

В цілому, можна зробити висновок, що участь потерпілого у доказуванні при застосуванні ЗЗКП у досудовому провадженні містить опосередкований характер, а саме: потерпілий може давати показання слідчому, прокурору, а також слідчому судді в порядку ст. 225 КПК України; клопотати про проведення слідчих (розшукових) дій. Проте, права брати безпосередню участь у розгляді клопотань про застосування ЗЗКП потерпілий фактично позбавлений.

Звертаючи увагу на недосконале визначення кола осіб, що можуть бути допитані під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування ЗЗКП, І.В. Гловюк цілком обґрунтовано пропонує його уточнити включивши до нього потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого) та експерта [25, с. 179]. Г.К. Тетерятник вказує також на доцільність участі спеціаліста-психіатра у розгляді питання про взяття під варту особи, що має психічний розлад¹⁷.

Однак, враховуючи те, що у КПК України відсутня чітка та послідовна позиція щодо участі в доказуванні інших учасників кримінального

¹⁷ Вказана пропозиція висловлена на підставі положень КПК 1960 року. Втім, наразі вона може бути актуальною в контексті вдосконалення порядку розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів, передбачених ст. 508 КПК України до особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру [237].

провадження, що залучаються до нього виключно у зв'язку із обранням, зміною та скасуванням ЗЗКП, слід визнати, що вказані пропозиції не охоплюють весь суб'єктний спектр відповідного судово-контрольного провадження.

Впровадження розгалуженої системи неізоляційних запобіжних заходів відзначається як одне із найвизначніших досягнень оновленого процесуального законодавства, втім порядок їх застосування і доказування при розгляді відповідних клопотань містить істотні прогалини, пов'язані із: порядком надання особою згоди бути поручителем; визнанням поручителів, заставодавців учасниками розгляду клопотання про застосування особистої поруки та застави відповідно; заміною або відмовою від поруки; можливості поручителя, заставодавця бути допитаними у судовому розгляді клопотання про застосування ЗЗКП.

КПК України не встановлює кому саме особа, яка виявила бажання бути поручителем, має подати відповідну заяву. У літературі висловлюється думка про можливість її подачі слідчому, прокурору, слідчому судді або суду. Фактично, кожен із цих варіантів цілком можливий. Проте, розповсюдженими є випадки, коли цю згоду надають захисникові, який в подальшому подає її слідчому судді з метою довести можливість застосування менш суворого запобіжного заходу або приєднує до клопотання про зміну запобіжного заходу.

У зв'язку із цим виникає питання: на кого покладається тягар доказування обставин, які свідчать про те, що особа заслуговує на довіру або особливу довіру? Системний аналіз ст.ст. 180 і 184 КПК України дозволяє стверджувати, що довести ці обставини фактично має або слідчий та прокурор, якщо клопотання про застосування особистої поруки подано ними, або сторона захисту, якщо вона надала слідчому судді згоду від осіб бути поручителями. Проте сам поручитель із механізму прийняття рішення де-факто усунутий, адже, по-перше, відповідно до КПК України не є учасником розгляду

клопотання про застосування запобіжного заходу¹⁸, по-друге, у ст. 193 КПК України згадується лише про право заслухати виключно свідка і не має жодної вказівки на можливість заслухати будь-якого іншого учасника кримінального провадження. Такий підхід є дещо несправедливим, адже КПК передбачає достатньо сувору відповідальність за невиконання поручителем своїх обов'язків, надаючи йому при цьому обмаль прав.

КПК України згадує про право відмовитися від поручительства, однак конкретних підстав для цього не наводить, водночас, на можливість заміни поручителя, і процесуальні дії, які необхідно вчинити у зв'язку із цим, не вказує. Наприклад, у КПК Азербайджанської Республіки досить детально визначено фактичні обставини, що можуть стати підставою для відмови від поруки, а саме: підозрюваному або обвинуваченому висунуто підозру або обвинувачення у вчиненні більш тяжкого діяння, виявлені істотні обставини, про які поручитель не знав або не міг знати в момент прийняття поруки, поручитель виїхав в іншу місцевість або тяжко захворів, припинила діяльність організація-поручитель¹⁹, підозрюваний, обвинувачений виїхав в іншу місцевість або перейшов на роботу в іншу організацію [246]. Втім, знову ж таки, як наслідок відмови від поруки закон передбачає лише зміну запобіжного заходу, а не поручителя.

У науково-практичному коментарі до КПК України зазначається, що підстави для зміни або відмови від поручительства можуть мати як об'єктивний характер (наприклад, від'їзд поручителя, хвороба тощо), так і суб'єктивний характер, пов'язаний із не виправданням своїх сподівань позитивно впливати на підозрюваного [93, с. 386]. Їх розмежування має суттєве значення, адже в першому випадку можливо обрати поручителем іншу особу²⁰, а у другому – доцільно підняти питання про можливість застосувати більш суворий

¹⁸Існують випадки, коли поручителі з'являлись у судові засідання [317].

¹⁹КПК Азербайджанської Республіки передбачає можливість взяття особи на поруки юридичною особою.

²⁰ На цьому ж наголошується і в доктрині [88, с. 92].

запобіжний захід. Проте в обох випадках рішення про зміну поручительства (або його скасування взагалі) має прийняти слідчий суддя. В практиці існують випадки, коли із клопотанням про зміну запобіжного заходу зверталися поручителі [307], проте слідчі судді залишали їх без розгляду, адже поручитель не є суб'єктом подання відповідного клопотання відповідно до ст. 201 КПК України. Таким чином, у разі виникнення обставин, що виключають подальшу участь поручителя або поруки в цілому, поручитель має сповістити про це слідчого, прокурора, надавши відповідні докази, які в подальшому звернуться із клопотанням до слідчого судді і нестимуть тягар доказування необхідності зміни запобіжного заходу у судово-контрольному провадженні.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне частину четверту ст. 180 КПК України після слів «для вирішення питання» викласти у такій редакції: «про заміну поручителя або запобіжного заходу на інший» [67, с. 60].

Грунтуючись на положеннях чинного КПК України, впевнено стверджувати чи є заставодавець суб'єктом доказування важко, і якщо так, то в якому контексті. У Модельному КПК для держав-учасниць СНД вказується, що на заставодавця покладається тягар доказування цінності речі, яка передається у заставу. Для національного законодавства це не актуально, оскільки ст. 182 КПК України передбачає можливість внесення застави виключно у формі грошових коштів. Не знайшли своє відображення і позиції ЄСПЛ щодо з'ясування законності походження коштів, що мають бути внесені під заставу.

Заставодавець, так само як і поручитель, не є учасником розгляду клопотання слідчим суддею. Наголошуючи на цьому, О.В. Рибалко пропонує усунути цей недолік, доповнивши ч. 4 ст. 182 КПК України такою нормою: «Якщо застава вноситься заставодавцем замість підозрюваного, обвинуваченого, то при визначенні розміру застави слід також враховувати майновий та сімейний стан заставодавця – фізичної особи та матеріальний стан заставодавця – юридичної особи». Розвиваючи цю тезу, науковець пише, що особа, яка має намір внести заставу повинна мати можливість обґрунтувати її

розмір [192, с. 297-298]. Не піддаючи сумніву актуальність вказаної пропозиції, слід зазначити, що вона може мати значення і бути реалізована у випадку, коли застава обирається як самостійний запобіжний захід, а не альтернатива триманню під вартою і сам заставодавець відомий завчасно. Проте нормативна модель застосування застави не передбачає «прив'язки» до особи заставодавця, слідчий суддя лише приймає рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді застави і визначає її розмір, при цьому питання хто саме стане заставодавцем, так само як і дотримання законності при внесенні застави, фактично залишається поза межами судового контролю.

КПК України висуває певні обмеження лише до заставодавця-юридичної особи: нею не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності (ч. 2 ст. 182 КПК України). Відповідно до Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р., (далі – Постанова) підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, який надається слідчому, прокурору або суду, який здійснює кримінальне провадження [183]. Ст. 182 КПК України не містить норми, яка б покладала на слідчого, прокурора обов'язок здійснювати контроль виконання застави (на відміну від особистого зобов'язання чи поруки). Крім цього, ані КПК, ані Постанова не передбачають необхідності подання витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, який би засвідчував, що серед засновників юридичної особи (якщо заставодавцем виступила вона) не має держави, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування, перевіряючи таким чином дотримання вимог ч. 2 ст. 182 КПК України.

Фактично, складається ситуація, за якої на жодного суб'єкта не покладено контроль за дотриманням вимог ст. 182 КПК України і не встановлено механізмів реагування на їх порушення.

Саме тому, вважаємо, за необхідне передбачити у Постанові обов'язок надавати слідчому, прокурору разом із платіжним документом витяг із Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що містить інформацію про засновників юридичної особи, у разі якщо вона виступає заставодавцем.

Таким чином, наразі заставодавця можна розглядати як суб'єкта доказування лише у перспективному аспекті, в контексті розширення предмету доказування та меж судового контролю при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави.

У разі, якщо заставодавець відомий завчасно, видається доцільним надати слідчому судді право його допитати щодо відповідних обставин.

Враховуючи цю, а також надані вище пропозиції щодо розширення меж активності слідчого судді у збиранні та перевірці доказів, слід викласти ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193 КПК України у такій редакції: «За клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд має право допитати *будь-якого учасника кримінального провадження* чи дослідити *будь-які речі або документи*, що мають значення для вирішення питання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом /відсторонення від посади /арешту майна /запобіжного заходу».

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

3.1. Проблемні аспекти вирішення питань про заходи забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні.

Чинний КПК України визначив достатньо складний порядок застосування ЗЗКП, встановивши високі стандарти доказування при їх обранні та закріпивши широке коло гарантій законності та обґрунтованості відповідних процесуальних рішень.

Однак, комплексний аналіз норм КПК України, що складають інститут застосування ЗЗКП, дозволяють констатувати, що більшість із них можуть бути реалізовані лише у досудовому провадженні, в той час, як до порядку застосування заходів забезпечення у судовому провадженні законодавець підходить, здебільшого, лише формально.

У підготовчому судовому провадженні порядок застосування ЗЗКП має свою специфіку і в окремих аспектах не узгоджується із загальними положеннями, що встановлені у Розділі 2 КПК України, що обумовлено особливою кримінально-процесуальною формою цієї стадії кримінального провадження.

Проблема недосконалого правового регулювання порядку застосування ЗЗКП у цій стадії багато в чому полягає в теоретичній площині. Сьогодні, в науковій літературі дедалі частіше можна зустріти твердження, що завданнями, які реалізуються у підготовчому судовому провадженні є перевірка процесуальних підстав для призначення судового розгляду та підготовки до розгляду матеріалів кримінального провадження в судовому засіданні [55, с. 288; 109]. Н.П. Сиза більш деталізовано підходить до цього питання, визначаючи завданнями суду у підготовчому судовому провадженні: перевірку

відповідності процесуальних документів, поданих прокурором, вимогам кримінального процесуального закону; розгляд скарг та клопотань учасників кримінального провадження; з'ясування наявності підстав для завершення кримінального провадження; встановлення відсутності порушень вимог кримінального процесуального закону, що перешкоджають призначенню судового розгляду; вирішення питань, пов'язаних із підготовкою до судового розгляду [209]. Таким чином, застосуванню заходів забезпечення окремого місця в цій системі дослідниця не знаходить. Такі доктринальні позиції мають під собою нормативне підґрунтя, оскільки норми, які регулюють порядок обрання, зміни та скасування ЗЗКП розташовані у ст. 315 КПК України, яка має відповідну назву «Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду». Але відповідна побудова кримінального процесуального закону є не зовсім логічною, оскільки фактично, прийняття судом рішення про застосування заходів забезпечення прирівнюється до організаційно-розпорядчого питання, яким за своєю юридичною природою воно аж ніяк не може бути. ЄСПЛ у рішенні по справі «Ігнатов проти України» (заява №40583/15, рішення від 15.12.2016 р.) визнав суттєвим недоліком відсутність у ст. 315 КПК України чіткої процедури розгляду питання про продовження запобіжних заходів у підготовчому провадженні [115].

Застосування ЗЗКП є за своєю сутністю обмеженням прав і свобод особи до того, як її буде визнано винною у встановленому законом порядку, а отже є правозастосовною діяльністю, що полягає, передусім, у встановленні фактичних обставин, коло яких визначено законом з метою визначення достатнього та необхідного рівня такого обмеження. Натомість, питання, які має вирішити суд з метою підготовки до судового розгляду що визначені у ч. 2 ст. 315 КПК України мають розпорядчий характер та не пов'язані із втручанням та обмеженням прав обвинуваченого.

Вирішення питання про необхідність застосування певного ЗЗКП відбувається за допомогою кримінально-процесуального доказування, яке у

підготовчому провадженні має дещо колізійний характер, особливо в частині аспектів, які стосуються подання доказів на підтвердження стороною кримінального провадження та потерпілого своїх позицій. Передусім, мова йде про колізію між ч. 4 ст. 290 КПК України, яка містить перелік матеріалів, які додаються до обвинувального акту і містить припис, відповідно до якого надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється і ст. 317 КПК України, відповідно до якої документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження (а отже і підготовчого провадження) його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

Неузгоджені положення КПК України зумовили наявність полярних наукових поглядів щодо можливості подання доказів у підготовчому судовому засіданні в кримінальній процесуальній доктрині. Так, на думку деяких дослідників, ст. 317 КПК України має лише загальну назву та передбачає право учасників кримінального провадження на ознайомлення з його матеріалами, при цьому не містить посилання на докази. Таким чином, сам факт розміщення ст. 317 КПК у Розділі «Підготовче провадження» не означає, що в підготовчому судовому засіданні сторони мають право надавати суду докази [120, с. 95-96]. Натомість, В.О. Попелюшко вважає, що докази не охоплюються поняттям «інші документи» в контексті ч. 4 ст. 291 КПК України, а тому норми, що містяться в ній не забороняють подання суду доказів у підготовчому провадженні і наголошує на тому, що положення ст. 317 КПК України мають перевагу в даному випадку як норми спеціального характеру [174].

Дискусія з цього питання набрала обертів, зокрема, і через те, що у Главі 27 КПК України відсутня чітка позиція законодавця стосовно процесу

доказування під час прийняття проміжних рішень у підготовчому судовому провадженні.

Якщо мова йде про застосування ЗЗКП в цілому і запобіжних заходів зокрема, досить складно уявити яким чином можна встановити підстави їх застосування без збирання, перевірки та оцінки відповідних доказів, особливо, якщо мова йде про застосування заходу забезпечення вперше. У випадку зміни чи скасування заходів забезпечення, в активному процесі подання доказів необхідності нема, але учасникам судового провадження з метою обґрунтування свого клопотання необхідно, передусім, подати ті докази, що свідчать про зміну фактичних обставин, які власне і є підставою для перегляду питання про необхідність застосування заходів забезпечення. Наприклад, якщо обвинувачений відшкодував шкоду потерпілому, це може стати підставою для скасування арешту майна (повністю або частково), і необхідно надати суду ті докази, які свідчать про здійснення такого відшкодування.

Необхідність подання доказів під час підготовчого судового засідання зумовлює юридична природа заходів забезпечення. При цьому, саме доказування має усічений характер і відбувається з метою встановлення можливості або неможливості досягнення дієвості кримінального провадження без їх застосування, а не вирішення обвинувачення по суті, відтак, суд не матиме змоги передчасно сформулювати переконаність у винуватості особи під час розгляду відповідних клопотань.

Варто звернути увагу й на те, що у підготовчому судовому засіданні суд має ті повноваження щодо розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення, яких не має слідчий суддя у досудовому провадженні, наприклад, з'ясувати думку потерпілого з цього питання, оскільки він є учасником підготовчого судового засідання, а учасником розгляду клопотань в порядкух, визначених Розділом 2 КПК України – ні.

Слід відзначити, що саме такими шляхами пішла і практика. В деяких ухвалах підготовчого судового засідання зазначається, що при розгляді

клопотання про застосування заходу забезпечення судом досліджено подані документи, всебічно і повно з'ясовано всі фактичні обставини справи на яких ґрунтується клопотання, об'єктивно оцінено докази, які мають юридичне значення для розгляду та вирішення його по суті [291]. Неодноразово суди посилялися на з'ясування думки потерпілого або його представника при обранні чи залишенні в силі заходу забезпечення [294]. На обов'язковості мотивування рішення про обрання чи зміну ЗЗКП, у тому числі у підготовчому судовому провадженні, було наголошено під час наради-семінару із заступниками голів та секретарями судових палат у кримінальних справах апеляційних судів у Вищому спеціалізованому суді із розгляду цивільних та кримінальних справ 18 грудня 2015 року [18].

Інший блок проблем, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення, стосується предмету доказування при розгляді та вирішенні відповідних клопотань у підготовчому судовому провадженні. Локальні предмети доказування, сформульовані у Розділі 2 КПК України, вимагають від суду встановити обґрунтованість підозри у вчиненні особи кримінального правопорушення, однак вести мову про підозру недоцільно, оскільки особа на стадії підготовчого провадження набула статус обвинуваченого відповідно до ч. 2 ст. 42 КПК України. В світлі цієї проблеми, О.В. Калужинський висловлює думку, що суд, розглядаючи клопотання про застосування заходів забезпечення у підготовчому провадженні має вирішувати їх без з'ясування обґрунтованості підозри, встановивши лише можливість виконати завдання, для виконання якого звертається сторона кримінального провадження або можливість вчинення обвинуваченим негативних дій, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України [85, с. 110]. Але такий підхід є дещо обмеженим. Справа полягає в тому, що у підготовчому судовому засіданні суд в змозі врахувати деякі нові обставини, які не міг дослідити слідчий суддя.

При розгляді та вирішенні клопотань у досудовому провадженні, багато висновків слідчого судді мають прогностичний та перспективний характер,

особливо при застосуванні запобіжних заходів, тобто фактично мова йде лише про припущення щодо можливого перешкоджання особою досудовому розслідуванню. В підготовчому судовому провадженні суд може прийняти рішення з урахуванням фактичних обставин реального, ретроспективного характеру, зокрема встановити: чи перешкоджала особа досудовому розслідуванню; чи впливала незаконно на свідків; чи сприяла досудовому розслідуванню; з'являлася чи ухилялася від явки за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді; чи відшкодувала шкоду потерпілому; чи порушувала зобов'язання, що були покладені слідчим суддею при обранні запобіжного заходу у досудовому провадженні тощо. Відтак, вважаємо за необхідне закріпити у КПК України обов'язок суду встановлювати ці обставини під час прийняття рішення щодо запобіжного заходу у підготовчому судовому засіданні.

Із проблемою доказування тісно пов'язані й інші проблеми правового регулювання порядку застосування заходів забезпечення у підготовчому провадженні.

Положення ч. 3 ст. 315 КПК України, відповідно до якого, за відсутності клопотань про зміну або скасування заходу забезпечення, він вважається продовженим, викликав великий дисонанс у процесуальній доктрині та практичній діяльності, оскільки фактично нівелює низку гарантій прав і особи при застосуванні заходів забезпечення, особливо у випадках, коли їх строк спливає у період між передачею обвинувального акту до суду та підготовчим судовим засіданням. Враховуючи те, які складні підстави для застосування заходів забезпечення встановив законодавець у Розділі 2 КПК України, підкресливши таким чином їх виключний характер, наявність такої норми у ст. 315 КПК України є значним ударом по загальній моделі їх застосування. Суттєві детальні роз'яснення щодо практичного застосування цих норм відсутні і у Листі ВССУ від 03.10.2012 №223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального

процесуального кодексу України», однак у правовому акті наголошено на двох виключеннях із цього загального правила – заходи забезпечення у вигляді відсторонення від посади та тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом припиняють свою дію у випадку, якщо відсутні клопотання прокурора про їх продовження. Таким чином, відкритими залишаються як мінімум два питання: що робити у випадку, якщо строк дії ухвали про застосування заходів забезпечення спливає за кілька днів до підготовчого судового засідання та на який саме строк відбувається «автоматичне» продовження (ст.ст. 197 та 331 КПК України визначають строк продовження).

Особливо складною є реалізація норм щодо продовження тримання під вартою, оскільки згідно приписів ч. 3 ст. 197 КПК України, строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування, а розгляд питання про доцільність тримання особи під вартою регламентовано у ст. 331 КПК України, положення якої мають застосовуватись у судовому розгляді кримінального провадження. Відтак, виходить, що вирішення цього питання у підготовчому судовому провадженні у КПК України не визначено. Наразі, на практиці має місце вирішення цієї проблеми саме шляхом застосування положень ст. 331 КПК України у підготовчому судовому засіданні [53, с.137], але очевидно, що така практика є неправильною, адже положення останньої чітко вказують на її застосування лише під час судового розгляду кримінального провадження.

Недосконалість положень КПК України в цій частині вже стало предметом прецедентної практики ЄСПЛ, зокрема, у рішенні «Чанєв проти України» від 09 жовтня 2014 р., в якому незаконним було визнано тримання особи без обґрунтованого рішення під вартою в період між закінченням досудового розслідування (за матеріалами справи – обвинувальний акт було передано до суду 27 лютого 2013 р., цього ж дня спливав строк тримання особи під вартою) та підготовчим судовим засіданням (відбулося 15 квітня 2013 р.)

[202]. Окремо Суд наголосив на тому, що така практика має системний характер, що впливає із прогалин в законодавстві і вже розглядалася раніше (наприклад, рішення «Харченко проти України»).

З метою узгодження положень вітчизняного законодавства із практикою ЄСПЛ та унормування порядку вирішення питань про застосування ЗЗКП у підготовчому судовому засіданні, судовою палатою у кримінальних справах ВССУ було підготовлено інформаційний лист «Щодо вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які встановлені у рішенні Європейського суду з прав людини від 09 жовтня 2014 року у справі «Чанєв проти України». У пункті 3 нормативного акту зазначено, що за відсутності клопотань сторін кримінального провадження про продовження строків тримання під вартою, суд під час підготовчого судового засідання уповноважений поставити перед сторонами провадження питання щодо запобіжного заходу (для якого КПК передбачає обмежений строк дії), оскільки суд на цій стадії процесу відповідає за дотримання розумних строків розгляду [83]. Таким чином, Суд вважає за можливе забігати випадкам автоматичного продовження строків тримання під вартою шляхом ініціювання відповідного питання судом, яке буде розглядатися за правилами, встановленими Розділом 2 КПК України, що загалом слід визнати потенційно ефективним інструментом усунення вищезгаданих недоліків кримінального процесуального закону. Втім, відповідне правоположення стосується виключно запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і не розповсюджується на порядок розгляду питань про застосування ЗЗКП будь-якого іншого виду. Що ж стосується запобіжних заходів, строк яких не обмежений (особистої поруки, застави), ВССУ вказує на можливість застосування положень ч. 3 ст. 315 КПК України щодо їх автоматичного продовження у підготовчому провадженні (пункт 2).

Останнім часом виробилися також і певні доктринальні підходи до оптимізації порядку розгляду питання про продовження запобіжного заходу у

вигляді тримання під вартою у підготовчому судовому засіданні. О. Комарницька та І. Ігнатюк пропонують доповнити ст. 314 КПК України нормою, відповідно до якої «після надходження процесуальних документів, зазначених у ч. 1 ст. 314 КПК України, де наявні обвинувачені, які тримаються під вартою, суд у день їх надходження призначає слухання підготовчого судового засідання» [99, с. 57]. Слід зазначити, що наразі вже існує практика вирішення вказаної проблеми саме таким чином [298]. О.В. Копіца пропонує доповнити ч. 3 ст. 315 КПК України після слів «суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати доповнити словом «продовжити» [103, с. 117] (ВССУ в Інформаційному листі від 30.12.2016 вказує на можливість продовження запобіжного заходу, заповнюючи прогалину ч. 3 ст. 315 КПК України). О.І. Завертайло пропонує альтернативні шляхи вирішення питання про запобіжний захід у випадку закінчення строку дії ухвали до початку підготовчого судового засідання: закріпити, за який строк, до закінчення строку тримання під вартою особи, обвинувальний акт необхідно скеровувати до суду, або ж у главі 27 КПК України «Підготовче провадження» надати суду повноваження щодо розгляду питання про продовження строку тримання під вартою до проведення підготовчого судового засідання [58, с. 82].

Усі розглянуті наукові пропозиції є певною мірою слушними, але вони вирішують лише певний аспект забезпечення законності тримання під вартою та інших запобіжних заходів після закінчення досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання.

Зазначені проблеми, на нашу думку, можуть бути вирішені шляхом внесення зміни до ч. 3 ст. 315 КПК України, виклавши останнє речення у редакції: «За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається скасованим». Відповідні пропозиції в науковій літературі вже висловлювалися раніше [24, с. 510]. Таким чином, це одночасно усуне і проблему автоматичного продовження, і проблему

щодо незаконного тримання під вартою особи, якщо строк дії ухвали сплив до початку підготовчого судового засідання. Крім цього, це сприятиме активізації сторін кримінального провадження у доказуванні, зокрема і щодо тих обставин, що змінилися з часу попереднього обрання заходів забезпечення у досудовому провадженні.

Дискусійним аспектом практичної реалізації положень ст. 315 КПК України є також і вирішення питань про подальшу долю ЗЗКП у разі неможливості призначення судового розгляду. Судова практика в цьому контексті не є послідовною, проте, жодних міркувань щодо можливих шляхів її уніфікації ВССУ не висловлював.

О.Г. Яновська з цього приводу зазначає, що у випадку відкладення призначення судового розгляду на стадії підготовчого провадження з будь-яких причин (винесення ухвали про повернення обвинувального акта, відкладення підготовчого судового засідання), адвокату варто заявляти клопотання про скасування чи зміну запобіжного заходу з підстав недоведення стороною обвинувачення наявності процесуальних умов і ризиків, що обумовлювали б продовження застосування запобіжного заходу [350, с. 69].

Проблема, пов'язана із відкладенням підготовчого судового засідання, вже вирішена у п.1 Листа ВССУ від 30.12.2016 р., в якому вказано, що при направленні обвинувального акта до суду запобіжний захід щодо обвинуваченого є незмінним у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування і може бути продовжений, змінений лише у підготовчому судовому засіданні. Стосовно постановлення судом ухвали про повернення обвинувального акта прокурору та відкладення призначення судового розгляду слід зазначити наступне. Ґрунтуючись на ідеї самостійності рішення про застосування ЗЗКП, ми дотримуємось позиції необхідності розгляду питання про їх обрання, продовження, зміну чи скасування незалежно від вирішення основних питань підготовчого судового

провадження, пов'язаних із визначенням можливості призначення судового розгляду.

В цілому, взявши до уваги особливості процесуальної форми підготовчого судового провадження та юридичну природу заходів забезпечення, вважаємо за доцільне нормативно закріпити окремий порядок їх застосування у цій стадії з урахуванням усіх сформульованих нами пропозицій, закріпивши їх в окремій ст. 315¹ КПК України, виклавши її у такій редакції:

«Стаття 315¹. Розгляд клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому засіданні.

1. Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, продовжити, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених Розділом 2 цього Кодексу.

2. При вирішенні питання про обрання, зміну, продовження чи скасування запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу та обставин, визначених п. 2-11 ч. 1 ст. 178 цього Кодексу суд зобов'язаний врахувати та оцінити фактичні обставини щодо:

- 1) перешкоджання підозрюваним досудовому розслідуванню;
- 2) наявності відомостей щодо незаконного впливу на свідків;
- 3) сприяння підозрюваним досудовому розслідуванню;
- 4) ухилення від явки за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді;
- 5) відшкодування шкоди потерпілому;
- 6) порушення зобов'язань, що були покладені слідчим суддею при обранні запобіжного заходу у досудовому провадженні;
- 7) інші обставини, що мають значення для прийняття судом законного, обґрунтованого, вмотивованого рішення.

3. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається скасованим» [62, с. 110].

3.2. Розгляд та вирішення клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час судового розгляду кримінального провадження.

Ст. 331, 333 КПК України встановлюють особливості правового регулювання порядку розгляду та вирішення клопотань про ЗЗКП під час судового розгляду, що зумовлені метою, завданнями та кримінально-процесуальною формою даної стадії кримінального провадження, внаслідок чого у доктрині набуло актуальності визначення особливостей доказування під час вирішення таких питань.

Не заглиблюючись детально у питання юридичної природи діяльності суду щодо обрання, зміни та скасування ЗЗКП, констатуємо її судово-контрольний характер. І хоча КПК України нормативно визначає судовий контроль прерогативою лише досудового розслідування, його міжстадійний характер впливає із системного тлумачення норм кримінального процесуального закону, до того ж, про вирішення питань щодо заходів забезпечення не йдеться у ст. 337 КПК України, яка визначає межі судового розгляду.

Відповідно до ч. 1 ст. 333 КПК України, ЗЗКП застосовуються під час судового провадження відповідно до положень Розділу 2 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених Розділом 4 КПК України, із чого випливає логічний висновок про те, що локальний предмет доказування під час розгляду таких клопотань у досудовому і судовому провадженні є тотожним. Однак при ухваленні рішення про здійснення тимчасового доступу до речей і документів у судовому провадженні, окрім обставин, що передбачені ст. 163

КПК України, суд додатково має з'ясувати причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 333 КПК України).

Така позиція законодавця пояснюється спрямованістю тимчасового доступу до речей і документів на отримання відомостей, що в подальшому можуть бути використані як докази у судовому розгляді, в той час як тенденції реформування кримінального судочинства спрямовані на обмеження правових можливостей збирання доказів сторонами кримінального провадження на стадії судового розгляду.

У своїх попередніх роботах ми обстоювали позицію недоцільності такого підходу до вирішення питання про тимчасовий доступ до речей і документів та вилучення цієї норми із ст. 333 КПК України [71], адже її формулювання є надто категоричним, крім цього не зовсім зрозумілим залишається й те, які причини мають правове значення у цьому контексті – ті, що вказують на потенційну можливість сторони здійснити тимчасовий доступ під час досудового розслідування чи ті, що пов'язані із моментом виникнення підстав для застосування цього ЗЗКП. Тому не дивно, що судова практика в цьому аспекті не відзначилася єдністю і одноманітністю. Так, зокрема, постановляючи ухвалу в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України суди обґрунтовували своє рішення тим, що: під час досудового розслідування слідчим не вжито заходів спрямованих на необхідність у встановленні обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження [274]; під час досудового розслідування був обмежений доступ до матеріалів заlegенованих осіб [289]; сторона була необізнаною щодо існування оригіналу документу на стадії досудового розслідування [296]; підстави здійснення доступу до речей і документів виникли під час судового розгляду [295]. Куп'янський міськрайонний суд Харківської області задовольнив відповідне клопотання сторони захисту, мотивуючи своє рішення тим, що захисник був залучений до участі у справі під час судового розгляду і на досудовому розслідуванні участі не брав [287]. Хоча в той же час, неповажною причиною суд визнав нарікання

обвинуваченого на якість правової допомоги, що надавалася йому на досудовому провадженні [288].

У доктрині наголошується, що суд може постановити ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів під час судового розгляду лише за умови визнання таких причин поважними [111, с. 49], хоча слід відмітити, що положення ч. 2 ст. 333 КПК України не зобов'язує суд безумовно відмовити у задоволенні такого клопотання, встановивши неповажність причин нездійснення доступу у досудовому провадженні. Аналіз судових рішень, розміщених у Єдиному реєстрі судових рішень свідчить про те, що суди доволі часто вдаються до задоволення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів у судовому розгляді навіть у випадках, коли сторони не навели адекватних та переконливих причин зволікання із ініціюванням даного ЗЗКП, обґрунтовуючи своє рішення лише неможливістю встановити певні обставини іншим шляхом [325; 327; 280].

Таким чином, деуніфікація практики вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів у судовому провадженні стала наслідком нечіткого нормативного окреслення предмету доказування без встановлення спростовної презумпції на основі правила про розподіл тягара доказування необхідності застосування даного ЗЗКП.

Останнім часом у літературі набуло поширеності обґрунтування необхідності вдосконалення окремих положень КПК України в контексті т.зв. «сприяння захисту» — сукупності правових норм, які наділяють сторону винятковими правами та встановлюють обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дій в інтересах сторони захисту, з метою врівноваження комплексу прав та можливостей сторін кримінального провадження [138, с. 162]. У практиці є приклади, коли судом було задоволено клопотання в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України, обґрунтовуючи це можливістю отримати відомості, що сприятимуть спростуванню обвинувачення [275]. Незважаючи на таку трендову людиноцентричну ідею вищезгаданої концепції,

окремі дослідники піддають її певній критиці, зокрема, М.І. Шевчук вважає, що недостатня кількість доказів, поданих стороною захисту, не привід для переживань та уваги суду, оскільки невинуватість обвинуваченого презюмується і не потребує доказування [341, с. 296].

Зважаючи на те, що тимчасовий доступ до речей та документів у судовому провадженні є процесуальною дією екстраординарного характеру, і тим більше, пов'язана із відкладенням судового розгляду, а отже – із дотриманням розумних строків, вважаємо, що концептуальною ідеєю вдосконалення відповідних норм КПК України має стати засада рівності сторін у доведенні ними неможливості здійснити тимчасовий доступ у досудовому провадженні та обґрунтування доцільності прийняття такого рішення судом.

Враховуючи це, з метою стимулювання сторін кримінального провадження до своєчасної реалізації своїх процесуальних обов'язків пропонуємо викласти ч. 2 ст. 333 КПК України в такій редакції: «Суд відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо сторона, яка звернулася із клопотанням не доведе, що:

1) підстави, які зумовили необхідність здійснення тимчасового доступу речей і документів виникли під час судового розгляду кримінального провадження;

2) підстави, які зумовили необхідність здійснення тимчасового доступу речей і документів існували під час досудового розслідування, але сторона кримінального провадження не знала і не могла знати про їх існування».

Не зважаючи на те, що ч. 2 ст. 331 КПК України вказує на необхідність керуватися положеннями Глави 18 під час вирішення питань про запобіжні заходи у судовому розгляді, цілком очевидно, що предмет та межі доказування під час розгляду відповідних клопотань у досудовому та судовому провадженні не є тотожними. Недостатньою чіткістю відзначається і правовий статус сторін кримінального провадження у механізмі прийняття таких рішень, що досить яскраво ілюструють положення ч. 3 ст. 331 КПК України.

Відповідно до п.1 ч. 3 ст. 331 КПК України суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою незалежно від наявності відповідних клопотань.

За такого формулювання даної норми не зовсім зрозумілою залишається відповідь на питання про те, на кого врешті решт покладається тягар доказування доцільності продовження строку тримання під вартою. Зазначимо, що відповідна правова процедура передбачена КПК багатьох країн. Однак, наприклад, КПК Естонської Республіки встановлює обов'язок суду з'ясувати позиції прокурора та сторони захисту перед прийняттям такого рішення (ст. 172) [255].

У літературі наявні різні погляди щодо необхідності надання суду права ініціювати розгляд питання про запобіжний захід [240; 146; 50]. І.С. Дикарьов вважає неприпустимим ініціювання судом питання про застосування запобіжного заходу, адже у такому випадку виникає ситуація, за якої особі, що відстоює свої конституційні права, доводиться змагатися із суб'єктом, який уповноважений прийняти рішення щодо цього спору [50, с. 87]. Чинна тенденція розширення судового контролю у КПК України дозволяє прихильно поставитись до такої моделі правового регулювання, але виключно в аспекті ініціації питання, натомість тягар доказування доцільності або недоцільності подальшого тримання особи під вартою мають нести сторони кримінального провадження. Межі активності суду в доказуванні під час розгляду питання про запобіжний захід є тотожними межам активності слідчого судді під час розгляду аналогічних клопотань у досудовому провадженні.

Водночас, дискусійних моментів не позбавлена і безпосередньо можливість реалізації тягара доказування доцільності продовження строку тримання під вартою. Дещо сумнівною видається реалізація передбаченого ч. 5

ст. 132 КПК України права сторін подати докази на підтвердження обставин, на які вони посилаються під час розгляду клопотання про застосування заходу забезпечення, адже на цьому етапі вже сформовані матеріали кримінального провадження та визначено обсяг доказів, що підлягає дослідженню. В цьому контексті слід виходити із позиції, що розгляд питань про запобіжний захід є дещо відокремленим судово-контрольним провадженням, в якому процес доказування має самостійний характер, хоча, безумовно, залишається пов'язаним із основним питанням кримінального провадження. Таким чином, фактичні обставини, які одночасно мають значення як для вирішення кримінального провадження по суті, так і для вирішення клопотань про застосування ЗЗКП і були досліджені доказами у судовому засіданні не підлягають самостійному встановленню. Що ж стосується обставин, дослідження яких не охоплюється межами судового розгляду і які мають значення лише в контексті періодичного судового контролю, на їх підтвердження або спростування сторони мають подати докази.

На думку К.В. Попова, із наближенням судового розгляду до завершення, зростає роль таких мотивів прийняття рішення про застосування запобіжного заходу як тяжкість обвинувачення, даних про особу обвинуваченого та інших обставин, що зумовлюють обрання запобіжного заходу конкретного виду [175, с. 11-12]. Загалом, така позиція не позбавлена логіки, втім потребує певного уточнення.

Дійсно, предмет доказування під час розгляду питання про продовження тримання під вартою у судовому розгляді відзначається певною специфікою. Ч.3 ст. 199 КПК України визначає підставами для продовження такого запобіжного заходу наявність обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою або обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Якщо друга підстава повністю втрачає актуальність на стадії судового розгляду,

то перша зазнає істотної трансформації у зв'язку із тим, що певна частина ризиків, особливо тих, що пов'язані із можливістю спотворення та знищення доказів, автоматично «відпадає», адже відповідні речі, документи можуть бути вже досліджені судом (але не депоновані). Саме тому, під час відмови у задоволенні таких клопотань суди, зокрема брали до уваги те, що: надані стороною обвинувачення докази досліджені судом в повному обсязі [297]; за час проведення слідства (що триває більше року), не встановлено фактів прояву будь-яких із вказаних ризиків [273]; потерпілий заперечує наявність на нього впливу з боку обвинуваченого, його родичів чи інших осіб по справі [284], тощо.

Водночас, слід пам'ятати, що висновки слідчого судді, висловлені в ухвалі під час досудового провадження не мають значення для суду під час судового розгляду (ч. 1 ст. 198 КПК України). Це означає, що продовжуючи запобіжний захід, суд має оцінити наявність або відсутність усіх ризиків перешкоджання кримінальному провадженню та обставин, що підлягають встановленню, а не тільки тих, що зазнали змін із часом. У практиці існують випадки вирішення питання саме таким чином. Так, зокрема, судом було відмовлено у задоволенні клопотання про продовження строку тримання під вартою та змінено запобіжний захід на домашній арешт обґрунтовуючи це тим, що «обвинувачений не переховувався від органів досудового розслідування; обвинувачений має постійне місце реєстрації, у обвинуваченого є родина та наявні соціальні зв'язки - має на утриманні неповнолітнього сина, батька, який хворіє; обвинувачений не може знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального провадження; потерпілі у кримінальному провадженні відсутні; докази, що обвинувачений вчинив чи бажає вчинювати інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому обвинувачується відсутні» [286]. Таким чином, суд підійшов до питання зміни обвинуваченому запобіжного заходу комплексно, критично поставившись до

фактичних обставин, що вже були оцінені під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу.

Реалізація положень ч. 3 ст. 331 КПК України потенційно пов'язана із тривалим триманням особи під вартою, яке відповідно до усталеної практики ЄСПЛ має бути виправданим і ретельно обґрунтованим. ЄСПЛ в цілому достатньо критично ставиться до практики тривалого тримання особи під вартою на підставі якоїсь однієї підстави, обґрунтування якої не піддається розвитку: тяжкості злочину, в якому підозрюється або обвинувачується особа («Волосюк проти України» [194]), наявність ризику переховування («Доронін проти України» [195], «Олександр Макаров проти РФ»), наявність доказів винуватості особи у вчиненні інкримінованого злочину («Есен проти Туреччини»), спрямовуючи національні суди до якомога більш ґрунтовного дослідження динаміки всіх фактичних обставин, що свідчать про необхідність продовження цього запобіжного заходу. У справі «Подвезько проти України» Суд зазначив, що з плином часу продовження тримання заявника під вартою вимагало більш докладного обґрунтування, але суди не наводили жодних додаткових підстав з цього приводу [198]. Відсутність еволюції у мотивуванні судових рішень про тримання заявника під вартою ЄСПЛ визнав порушенням у справі «Биков проти РФ». При цьому Суд спростував твердження представників уряду про те, що обставини справи і особистість заявника є самоочевидним обґрунтуванням його попереднього ув'язнення і наголосив, що ці обставини самі по собі не звільняють національний суд від обов'язку викладати мотиви, з яких вони доходять такого висновку, зокрема, у рішеннях, прийнятих на пізніших етапах [136, с. 88]. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що позиції ЄСПЛ щодо можливості тривалого перебування особи під вартою зводяться, по перше, до виключності підстав такого обмеження прав та свобод обвинуваченого, по друге, детального обґрунтування відповідного рішення з урахуванням зміни фактичних обставин,

що відбувається із поступовим рухом кримінального провадження до завершення.

ЄСПЛ звертав увагу на відсутність належного обґрунтування необхідності продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у численних рішеннях, постановлених щодо України в період дії КПК 1960 р. («Тодоров проти України», «Слоєв проти України», «Іванов проти України», «Вітрук проти України», «Юртаєв проти України»). Втім, оновлене кримінальне процесуальне законодавство теж не містить ефективних механізмів запобігання такій практиці. Чинний КПК України встановив граничний строк перебування особи під вартою лише під час досудового розслідування, із чого випливає висновок, що під час судового провадження такий строк є необмеженим, наслідком чого може стати надтривале перебування особи під вартою, виключна обґрунтованість якого, в більшості випадків, є доволі сумнівною.

Крім цього, із положень ст. 331 КПК України не можна зробити однозначний висновок щодо можливості суду застосувати менш суворий запобіжний захід за результатами розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою, хоча наведені нами вище приклади показують, що така практика доволі поширена.

Заслуговує на увагу вирішення цих питань у КПК Республіки Казахстан, в якому встановлено граничні строки перебування особи під вартою не лише під час досудового розслідування, а й під час судового розгляду: строк тримання під вартою підсудного як запобіжного заходу із дня надходження справи до суду до постановлення вироку не може перевищувати шести місяців (ч. 2 ст. 342 КПК Республіки Казахстан), після спливу яких суд може обрати лише запобіжний захід у вигляді домашнього арешту або менш суворої (ч. 4 ст. 342).

Усе вищевказане свідчить про необхідність системної оптимізації положень ст. 331 КПК України, що має полягати у: визначенні граничних

строків перебування особи під вартою та винятків із цього правила, можливості обрати інший запобіжний захід у разі їх спливу, а також уточненні ролі суду в механізмі прийняття відповідних рішень. Задля цього, пропонуємо внести такі доповнення у КПК України:

Доповнити ст. 331 КПК України ч. 2¹ такого змісту: «Строк перебування обвинуваченого під вартою із дня надходження до суду обвинувального акта до постановлення вироку не може перевищувати шести місяців».

Доповнити ст. 331 КПК України ч. 2² такого змісту: «У кримінальному провадженні щодо тяжких злочинів після спливу строку вказаного частиною 2-1 цього Кодексу має право вмотивованою ухвалою продовжити строк тримання під вартою до дванадцяти місяців».

Доповнити ст. 331 КПК України ч. 2³ такого змісту: «У разі спливу граничного строку тримання обвинуваченого під вартою суд має право обрати інший запобіжний захід».

Доповнити ст. 331 КПК України ч. 2⁴ такого змісту: «Обмеження, передбачені частинами 2-2 та 2-3 цього Кодексу не застосовуються до осіб, які обвинувачуються у вчиненні особливо тяжких злочинів».

П.1 ч. 3 ст. 331 КПК України викласти у такій редакції: «Незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний *ініціювати розгляд* питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою....».

У п.3 ч. 3 ст. 331 та ч. 3 ст. 383 КПК України міститься положення відповідно до якого, під час здійснення судового провадження судом присяжних, питання доцільності продовження строку тримання під вартою вирішує головуючий, у зв'язку із чим виникає необхідність дослідження проблематики участі присяжних у прийнятті рішень про застосування ЗЗКП.

У наукових дослідженнях можна зустріти протилежні погляди на чинну нормативну концепцію врегулювання участі присяжних у вирішенні питання про запобіжні заходи у судовому розгляді: від неприйнятності обмеження закону лише питанням продовження строку тримання під вартою [137, с. 234]

до необхідності вилучення із ч. 3 ст. 331 КПК України відповідної норми [26, с. 213].

Для кримінального процесуального законодавства країн, яким притаманна класична модель суду присяжних доволі традиційним є розмежування компетенції між професійними суддями та присяжними. Наприклад, КПК РФ встановлює три питання, яке мають вирішити присяжні: 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; 2) чи доведено, що діяння вчинено підсудним; 3) чи винен підсудний у вчиненні злочину. Усі інші питання вирішуються головуючим одноособово [253]. КПК Азербайджанської Республіки передбачає одне основне питання, на яке мають відповісти присяжні, а саме щодо винуватості особи по відповідному пункту обвинувачення [246]. Натомість для шефенської моделі суду присяжних, яка по суті була запроваджена в Україні КПК 2012 р. таке розмежування не характерне, зокрема, наприклад, законодавство ФРН передбачає спільне вирішення всіх питань, що виникають у судовому розгляді професійними суддями та шефенами (присяжними).

В той же час, слід відзначити, що у вітчизняних доктринальних джерелах, присвячених проблематиці функціонування суду присяжних на підставі чинного законодавства вже лунають пропозиції щодо відсторонення присяжних від прийняття певних рішень. Так, наприклад, А.А. Солодков вважає за доцільне усунути присяжних від вирішення питання допустимості отриманих фактичних даних [222, с. 13].

Встановлення ролі присяжних у механізмі застосування ЗЗКП у судовому розгляді залежить від з'ясування сутності даної судової діяльності, яка, як вже було наголошено, має судово-контрольний характер. Ст. 127 Конституції України передбачає участь присяжних у здійсненні правосуддя у випадках, визначених законом, але не судового контролю. Відповідно, вважаємо за необхідне виключити п.3 ч. 3 ст. 331 КПК України, натомість ч. 3 ст. 383 КПК України викласти у такій редакції: «Усі питання, пов'язані із судовим

розглядом, крім питань, пов'язаних із обранням, продовженням, зміною та скасуванням заходів забезпечення кримінального провадження, судді і присяжні вирішують спільно».

У стадії судового розгляду, востаннє суд має вирішити питання про заходи забезпечення кримінального провадження під час постановлення вироку у нарадчій кімнаті, що впливає із змісту положень п.14 ч. 1 ст. 368 та п.1 ч. 4 ст. 374 КПК України. Цей аспект теж не позбавлений теоретичних та практичних проблем реалізації.

Оскільки на момент постановлення вироку більшість ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, особливо тих, що пов'язані із можливістю спотворення доказів, остаточно втрачають актуальність, свого нормативного врегулювання потребує мета прийняття відповідного рішення.

КПК Республіки Білорусь (ч. 1 ст. 117) [250], КПК Азербайджанської Республіки (п.5 ч. 1 ст. 155) [246], КПК Вірменської Республіки (п.5 ч. 1 ст. 135), КПК Республіки Казахстан передбачають в якості безпосередньої мети застосування запобіжного заходу можливість протидії виконанню вироку, що забезпечує законність та обґрунтованість його продовження або обрання у підсумковому рішенні за результатами судового розгляду кримінального провадження. КПК України такої підстави застосування запобіжного заходу не містить, що є недоліком. Тому, ми й надалі підтримуємо висловлену у наших попередніх дослідженнях пропозицію викласти п.4 ч. 1 ст. 177 КПК України у такій редакції: «перешкоджати виконанню судового рішення» [66, с.331].

3.3. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у провадженнях з перегляду судових рішень.

У кримінальному провадженні із перегляду судових рішень суд має змогу прийняти рішення про застосування ЗЗКП окремо або разом із іншими проміжними або кінцевими рішеннями, що ухвалюються межах апеляційного та касаційного провадження. Однак системний аналіз положень Розділів 2 та 5

КПК України, дає змогу детермінувати низку проблем, що можуть виникнути при синхронному застосуванні відповідних норм КПК України, серед яких, зокрема, можливість суду прийняти певне рішення пов'язане із ЗЗКП, а також забезпечення дотримання вимог закону щодо необхідності доведення сторонами кримінального провадження фактичних обставин, на які вони посилаються, шляхом подання доказів, що істотно ускладнюється зважаючи на особливості кримінальної процесуальної форми проваджень із перегляду судових рішень.

Розглядаючи проблематику кримінального процесуального доказування у цих стадіях кримінального провадження, слід, передусім, звернутись до окремих дискусійних питань визначення повноважень вищих судових інстанцій щодо вирішення питань про ЗЗКП, що склалися внаслідок неоднакового застосування норм процесуального права.

Оскільки відповідно до ст. 315 КПК України питання щодо подальшої долі ЗЗКП відноситься до кола питань, що пов'язані із підготовкою до судового розгляду і має знайти своє вирішення у підсумковому рішенні стадії підготовчого судового провадження, виникає питання які повноваження має суд апеляційної інстанції щодо рішення про ЗЗКП, розглядаючи апеляційну скаргу на ухвалу підготовчого судового засідання.

Апеляційні суди повсякчас відмовляють у відкритті провадження за результатами розгляду апеляційних скарг сторони захисту на ухвали суду першої інстанції, винесені у підготовчому судовому засіданні в частині обрання запобіжних заходів [258]. Однак на практиці існують випадки, коли судом апеляційної інстанції було задоволено скаргу сторони захисту на рішення суду про продовження запобіжного заходу в порядку ч. 3 ст. 315 КПК України, на підставі того, що остання не передбачає відповідного повноваження суду на стадії підготовчого провадження [262].

Надаючи оцінку відповідності такої практики букві закону, слід виходити із того, що рішення про застосування ЗЗКП незважаючи на свою

інкорпорованість в ухвалу підготовчого судового засідання залишається відносно автономним і ґрунтується на засадах, визначених у Розділі 2 КПК України, а відтак є самостійним процесуальним рішенням суду, що не підлягає оскарженню відповідно до ч. 2 ст. 392 КПК України.

Не менш сумнівною і неоднозначною є практика розгляду питання про продовження строку запобіжного заходу одночасно із апеляційною скаргою прокурора на ухвалу суду про повернення обвинувального акту.

Доволі розповсюдженими є випадки, коли під час апеляційного розгляду скарги прокурорами подавалося клопотання про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою. Така практика зазнала у літературі критики з огляду на положення ч. 1 ст. 404 КПК України, яким передбачено, що суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах саме апеляційної скарги [233]. Втім, дискусійність такої практики не вичерпується цим аспектом.

Більш детальний огляд судових рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі, показує, що вирішуючи питання про продовження запобіжного заходу суд апеляційної інстанції посилався на положення ст. 331 КПК України [261], в іншому випадку судом було продовжено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою в порядку ст. 197 КПК України в межах строку досудового розслідування [260], а також мали місце посилання на відповідне повноваження у ст. 401 КПК України [264] (хоча остання передбачає лише право обрати, змінити або скасувати запобіжний захід).

Незважаючи на те, що практика одночасного вирішення судом апеляційної інстанції клопотань про продовження запобіжного заходу із апеляційною скаргою на ухвалу суду про повернення обвинувального акту не позбавлена позитивного моменту, зокрема здатна подолати прогалини правового регулювання порядку продовження ЗЗКП у підготовчому судовому провадженні, слід визнати її дещо невідповідною логіці кримінальної процесуальної діяльності. У разі, якщо у задоволенні апеляційної скарги

прокурора на ухвалу про повернення обвинувального акту буде відмовлено, кримінальне провадження фактично повертається на досудове провадження, а відтак, суд апеляційної інстанції не вправі вирішувати питання про застосування ЗЗКП в межах цієї стадії. Якщо ж сторони клопотали про застосування ЗЗКП у підготовчому судовому засіданні, то вказане питання вже є вирішеним і його розгляд в апеляційній інстанції має ознаки оскарження, що як вже було зазначено, не кореспондується із ч. 2 ст. 392 КПК України. В той же час, якщо питання щодо подальшої долі ЗЗКП у підготовчому провадженні взагалі не підіймалося, в контексті ч. 3 ст. 315 КПК України вони вважаються автоматично продовженими.

Виходячи із цього, вважаємо, що найбільш правильним та оптимальним шляхом подолання усіх вказаних суперечностей є вирішення питання про обрання, зміну, продовження та скасування ЗЗКП у підготовчому судовому провадженні з урахуванням усіх висловлених нами вище пропозицій щодо удосконалення нормативного порядку їх застосування у цій стадії незалежно від вирішення основного питання щодо можливості призначення судового розгляду [60, с. 403].

П. 3 ч. 1 ст. 401 КПК України надає судді-доповідачеві повноваження вирішувати клопотання про обрання, зміну та скасування запобіжного заходу в межах підготовки до апеляційного розгляду, що обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження теоретичних та практичних аспектів розгляду відповідних клопотань у такому порядку. Проблемність реалізації судово-контрольних повноважень апеляційного суду в порядку ст. 401 КПК України полягає у: по-перше, визначенні порядку розгляду питань про запобіжний захід, по-друге, визначенні суб'єктів ініціювання такого розгляду, по-третє, можливістю забезпечити належне здійснення доказування необхідності застосування запобіжного заходу на змагальних засадах, а відтак і обґрунтованість такого рішення.

Правильного розуміння потребує і правова природа розгляду суддею-доповідачем клопотання про застосування запобіжного заходу. Очевидно, така діяльність є елементом подальшого судового контролю, а не механізмом оскарження попереднього рішення суду. Це означає, що до змісту та порядку розгляду відповідних клопотань розповсюджується вимоги ст. 200-201 КПК України. Зокрема, наприклад, у разі подання клопотання стороною захисту раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини суд вправі залишити його без розгляду на підставі ч. 5 ст. 201 КПК України.

Саме правоположення ст. 401 КПК України містить вказівку на необхідність подання клопотання сторонами для ініціювання розгляду питання про запобіжний захід, із чого можна зробити висновок, що за своєю ініціативою суд апеляційної інстанції реалізувати відповідне повноваження не може. Проте, у разі якщо виникне ситуація за якої сплив двомісячного строку застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою припадає на момент здійснення підготовки до апеляційного розгляду відповідне питання має бути розглянуте незалежно від наявності клопотань, що відповідає вимогам ст. 331 КПК України.

Під час здійснення судового провадження із перегляду судових рішень суди апеляційної інстанції повсякчас розглядають клопотання або самостійно ініціюють питання про продовження строку тримання під вартою, здійснюючи судовий контроль відповідно до ст. 331 КПК України. Реалізація відповідних повноважень пов'язана із низкою проблем як організаційно-правового характеру, так і в контексті доказування.

Правоположення ч. 3 ст. 331 КПК України, що вказує на необхідність розгляду судом клопотання про продовження строку тримання під вартою до спливу двомісячного строку з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у апеляційному провадженні

набуває дещо дискусійного характеру. Мова йде про випадок, коли рішення суду першої інстанції про застосування до обвинуваченого запобіжного заходу знайшло своє вираження у вирокі, який у зв'язку із поданням апеляційної скарги не набрав законної сили відповідно до ч. 2 ст. 532 КПК України. Враховуючи те, що вирок є цілісним правозастосовним актом, цілком можливо стверджувати, що інкорпороване у нього рішення щодо запобіжного заходу також не набирає законної сили. У літературі на цей аспект звернув увагу Д.В. Пономаренко [170]. Слід відзначити, що наразі наявні поодинокі випадки визнання судом апеляційної інстанції перебування обвинувачених під вартою на підставі вироку, що не набув законної сили таким, що здійснюється без належної правової підстави. З огляду на це, у судовій практиці виникає питання щодо правильного визначення рішення суду першої інстанції, із постановлення якого починає спливати двомісячний строк перебування обвинуваченого під вартою. Як показує аналіз рішень суду апеляційної інстанції, моментом відліку двомісячного строку при розгляді питання, передбаченого ст. 331 КПК України є саме дата постановлення вироку судом першої інстанції.

Незважаючи на вищерозглянуту суперечливість такої позиції, ми схильні вважати її правильною. ЄСПЛ у рішенні «Руслан Яковенко проти України» зауважив, що починаючи з дати постановлення вироку (навіть якщо лише судом першої інстанції), підсудний перебуває під вартою «після засудження компетентним судом» у розумінні підпункту «а» п. 1 ст. 5 Конвенції та визнав інкорпороване рішення про застосування запобіжного заходу судовим контролем (п.п. 31-32) [199].

Особливостями відзначається предмет, межі доказування та вирішення питань про запобіжний захід судом апеляційної інстанції.

Відповідно до ч. 3 ст. 404 КПК України суд апеляційної інстанції за клопотанням учасників судового провадження зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з

порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

Безумовно, нормативно встановлені межі перегляду судом апеляційної інстанції не поширюються на реалізацію ним функції судового контролю. Під час розгляду питань про ЗЗКП мають бути встановлені усі обставини, що складають відповідний локальний предмет доказування, визначений Розділом 2 КПК України. Задля цього суд зобов'язаний дослідити усі докази, що мають при цьому значення, незалежно від того, чи були вони досліджені слідчим суддею та судом та які висновки були висловлені у судовому рішенні за результатами такого розгляду, адже вони не мають преюдиціального значення відповідно до ст. 198 КПК України.

Втім, слід визнати, що межі апеляційного розгляду потенційно здатні звужити предмет доказування під час вирішення клопотань про обрання, зміну, продовження або скасування запобіжного заходу у даній стадії кримінального провадження. Зокрема, це стосується, ризиків, пов'язаних із можливістю спотворення доказів (п. 2,3 ч.1 ст. 177 КПК України). Це означає, що обґрунтовувати їх актуальність доцільно лише в тому разі, якщо існують визначені ст. 404 КПК України процесуальні передумови для дослідження судом апеляційної інстанції відповідних доказів. В той же час, не втрачають актуальності ризики, що стосуються можливості перешкоджання виконання судових рішень. Наприклад, Апеляційний суд Харківської області обґрунтував рішення про продовження строку тримання під вартою можливістю обвинуваченого вплинути на своєчасність виконання процесуальних рішень суду та дотримання розумних строків судового розгляду [268].

Ключовою особливістю кримінальної процесуальної діяльності із застосування ЗЗКП у апеляційному провадженні є наявність вирішеного по суті кримінального провадження, яке знаходить відображення у підсумковому

рішенні – вироку. У зв'язку із цим, у доктрині та практиці актуалізується питання впливу цього фактору на вирішення питання про застосування запобіжного заходу, в тому числі, в частині дотримання однієї із загальних умов апеляційного розгляду – недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого.

Чинна редакція ст. 421 КПК України передбачає можливість скасування обвинувального вироку суду у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від відбування покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню, *або в інших випадках, коли це погіршує становище обвинуваченого* (курсив мій – В.З.) у разі, якщо з цих підстав апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник. Як бачимо, розглянуте правоположення встановлює коло питань, що є предметом «погіршення», і воно не містить жодних вказівок на застосування ЗЗКП, хоча з іншого боку, цей перелік є невичерпним, що впливає із буквального тлумачення норми.

О.С. Кашка наголошує на недопустимості внесення у вирок будь-яких змін, що погіршують правове становище обвинуваченого [91, с.331]. А оскільки рішення суду першої інстанції щодо застосування ЗЗКП є інкорпорованим у вирок, право суду апеляційної інстанції змінити його в напрямку більшого обмеження прав і свобод, ніж суд першої інстанції: застосувати ізоляційний запобіжний захід замість неізоляційного, визначити більші строки дії запобіжного заходу, покласти більше коло обов'язків тощо є спірним, адже воно в будь-якому разі супроводжуватиметься коригуванням змісту вироку. До того ж, суд, постановляючи вирок, визначає запобіжний захід до набрання ним законної сили, таким чином, фактично будь-яке рішення щодо продовження запобіжного заходу, що перевищує цей строк (30 днів) є погіршенням правового становища обвинуваченого.

Водночас, виникає питання кореляції покарання, визначеного вироком суду першої інстанції та запобіжним заходом, що може бути обраний апеляційним судом. У доктрині до цієї проблематики практично не зверталися, або розглядали побічно. Наприклад, К.В. Попов вказував, що у випадку призначення покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, обирати ізоляційний запобіжний захід недоцільно [175, с. 26]. Цей аспект нормативно визначений КПК України: ст. 377 передбачає звільнення обвинуваченого з-під варти у залі судового засідання у разі виправдання, звільнення від відбування покарання, засудження покарання, не пов'язаного із позбавленням волі або ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання. Проте, відповідь на питання про те, як має діяти суд апеляційної інстанції здійснюючи судовий контроль та застосовувати ЗЗКП, приймаючи підсумкове рішення у кримінальному провадженні, в якому суд першої інстанції призначив покарання не пов'язане із позбавленням волі, зокрема, в тому разі, якщо існують передумови для погіршення правового положення у ст. 421 КПК України залишається дещо неоднозначною.

Вважаємо, що дане питання потребує більш чіткого врегулювання у положеннях ст. 421 КПК України, у зв'язку із чим пропонуємо доповнити її ч. 1¹ такого змісту: «До обвинуваченого, якому обвинувальним вироком суду першої інстанції призначено покарання, не пов'язане із обмеженням або позбавленням волі не може бути застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою, крім випадків, коли апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник з підстав необхідності застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або скасування неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання».

Дискусійні моменти виникають і при розгляді питань про ЗЗКП у касаційному провадженні. П.3 ч.1 ст.430 КПК України передбачено можливість прийняття суддею-доповідачем, в межах підготовки касаційної

скарги до розгляду прийняти рішення про зупинення виконання судових рішень, що оскаржуються. Спірність цього правоположення має багатоаспектний характер, одним із них є, зокрема, і проблема забезпечення дієвості кримінального провадження в цьому випадку.

Зауважимо, що, наприклад, КПК країн СНД містять доволі неоднозначні підходи як до підстав здійснення такої процедури, так і до її можливості взагалі. Наприклад, КПК Республіки Казахстан встановлює право прийняття відповідного рішення виключно Головою Верховного Суду або Генеральним прокурором Республіки. Натомість, КПК Республіки Молдови взагалі не містить посилення на можливість його прийняття.

Наявність такого процесуального інституту є важливою складовою реалізації засади доступу до правосуддя, адже відповідно до ч. 3 ст. 21 КПК України кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, тому, на нашу думку, актуальність його існування не може піддаватися жодним сумнівам.

Аналіз рішень ВССУ показує практично стовідсоткову відмову суду у задоволенні порушеного у касаційній скарзі сторони захисту питання про зупинення виконання судового рішення. Загалом, із такою практикою можливо поставитись із розумінням, адже закон не передбачає будь-яких гарантій досягнення завдань кримінального провадження на цей випадок. Крім цього, чинна редакція Глави 33 КПК України не містить чіткої вказівки на те, який правовий статус набуває особа, стосовно якої ВССУ було прийнято рішення про зупинення виконання судового рішення, проте логічне тлумачення норм кримінального процесуального закону дозволяє стверджувати, що за нею зберігається статус засудженого, натомість Розділом 2 КПК України передбачено обрання ЗЗКП до підозрюваного або обвинуваченого. Тому, з метою уникнення колізій між різними розділами КПК України, пропонуємо доповнити ст. 430 КПК України спеціальною нормою, яка дозволяла б

застосовувати ЗЗКП до засудженого, відносно якого суд касаційної інстанції постановив ухвалу про зупинення виконання судового рішення.

Ст. 407, 436, 445 КПК України визначає, серед інших, повноваження суду апеляційної, касаційної інстанції, а також Верховного Суду України відповідно призначити новий розгляд кримінального провадження суді нижчої ланки. В цьому контексті актуалізується питання щодо прийняття оптимального рішення про застосування ЗЗКП. Натомість, встановлюючи вимоги до змісту судових рішень, постановлених в порядку провадження із перегляду судових рішень, закон передбачає інкорпорацію у їх резолютивну частину рішення щодо запобіжного заходу лише для ухвали суду апеляційної інстанції. На відповідну прогалину вже було звернуто увагу під час здійснення правосуддя Верховним Судом України.

Висловлюючи окрему думку щодо постанови Верховного Суду України у справі за заявою засудженого ОСОБА_1 про перегляд судових рішень щодо останнього з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушень міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, суддя Б.М. Пошва зазначив, що мотивувальна частина постанови мала містити рішення щодо обрання запобіжного заходу до ОСОБА_1, оскільки після скасування вироку суду першої інстанції та ухвал апеляційної та касаційної інстанцій, ОСОБА_1 перестав бути засудженою особою, яка відбуває призначене покарання [160].

Водночас, протилежна позиція із цього питання була викладена в окремій думці судді М.Є. Короткевича, який зазначає, що у разі скасування обвинувального вироку та направлення провадження на новий розгляд, питання щодо обрання запобіжних заходів має вирішуватися судом першої інстанції за правилами параграфу 1 глави 18 КПК 2012 року, а не Верховним Судом України в порядку глави 33 КПК 2012 року [159].

Таким чином, наразі у правозастосовній практиці виробилося щонайменше два протилежних підходи до вирішення проблеми застосування

ЗЗКП Верховним Судом України. Вказане свідчить про нагальну потребу пошуку шляхів оптимального законодавчого врегулювання повноважень судів вищих інстанцій щодо прийняття рішень про обрання ЗЗКП стосовно осіб, кримінальне провадження відносно яких повернуто на новий розгляд.

У цьому контексті безумовної підтримки заслуговує позиція судді Б.М. Пошви, який у висловленій ним окремій думці слушно зауважив, що «набуття особою статусу обвинуваченого у зв'язку із скасуванням постановлених щодо нього судових рішень і до часу повернення його з місць позбавлення волі під контроль суду першої інстанції складатиме певний період часу, який потребує правового визначення його місця перебування». Оскільки ВССУ та Верховний Суд України є єдиними суб'єктами, що уповноважені прийняти рішення про повернення кримінального провадження на новий розгляд, саме вони мають бути наділені правом здійснення функції судового контролю з метою забезпечення дієвості кримінального провадження до початку здійснення судового провадження у суді першої, апеляційної або касаційної інстанції.

Враховуючи це, пропонуємо доповнити ст. 442 КПК України частиною 1¹ наступного змісту: «При призначенні нового розгляду у суді, який ухвалив оскаржуване рішення, суд касаційної інстанції має право обрати стосовно обвинуваченого, засудженого один із запобіжних заходів у порядку і на підставах, передбачених цим Кодексом»..

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

1. Рішення слідчого судді та суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження характеризується: спеціальною метою прийняття, яка полягає у необхідності створення умов, що унеможливляють перешкоджання здійсненню кримінального провадження з боку його учасників, а також стимулюванні їх до правомірної поведінки; диференційованою кримінально-процесуальною формою розгляду відповідних клопотань, що залежить, здебільшого, від функціональної характеристики конкретного заходу забезпечення; визначеними законом підставами та умовами прийняття такого рішення, а також правових засобів, що забезпечують його законність та обґрунтованість.

2. Структура локального предмету доказування та зміст обставин, що його складають під час застосування конкретного заходу забезпечення, зумовлені його метою та функціональною характеристикою, при цьому, його обов'язковими елементами є підстави та умови їх застосування. До факультативних елементів локального предмету доказування слід віднести додаткові обставини, що підлягають встановленню та врахуванню під час прийняття рішення слідчим суддею.

3. Доказування необхідності застосування ЗЗКП у досудовому провадженні пов'язане з реалізацією кола презумпції, зокрема: загальноправових (добропорядності громадян та правомірності правових актів), міжгалузевих (презумпції свободи), галузевих (презумпції невинуватості) та специфічних, що реалізуються у судово-контрольному провадженні із застосування ЗЗКП (презумпції не на користь застосування ЗЗКП, презумпції не

на користь продовження ЗЗКП та презумпції мінімального обмеження прав та свобод підозрюваного у зв'язку із застосуванням до нього запобіжного заходу).

4. У нормативній моделі застосування ЗЗКП відповідно до КПК України 2012 року закладено три ключові стандарти доказування: «обґрунтована підозра», «розумна підозра» та «достатні підстави». Їх розмежування має значення в контексті визначення меж доказування – ідеальної сукупності доказів, за допомогою яких можна досягти переконання про необхідність застосування ЗЗКП.

5. Відомості, якими обґрунтовується необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження, є доказами у розумінні ч. 1 ст. 84 КПК України, відповідно, на них розповсюджуються загальні вимоги щодо належності та допустимості.

Вимоги щодо подання переліку свідків, яких слід допитати під час розгляду клопотання про застосування ЗЗКП, не є виправданими і суперечать встановленому у ч. 2 ст. 94 КПК України правилу, згідно з яким жоден доказ не має наперед встановленої сили. Таким чином, слід вилучити відповідне положення із ст. 150, 155, 184 КПК України.

6. З метою реалізації обов'язку ухвалити законне, обґрунтоване та вмотивоване рішення слід надати слідчому судді право вимагати від слідчого, прокурора подання доказів, необхідних для встановлення певних обставин, які мають значення для прийняття оптимального рішення про застосування ЗЗКП. Для цього слід доповнити ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156, ч. 3 ст. 172 КПК України нормою такого змісту: «В ухвалі про повернення клопотання про застосування ЗЗКП для усунення недоліків, слідчий суддя, суд можуть зобов'язати слідчого, прокурора (при здійсненні арешту майна – цивільного позивача) надати додаткові докази для з'ясування обставин, що мають значення для прийняття законного, обґрунтованого та вмотивованого рішення про здійснення відсторонення від посади/тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом/арешту майна».

Право заслухати за власною ініціативою свідка або дослідити будь-які матеріали не надає слідчому судді повного арсеналу повноважень із забезпечення обґрунтованості рішень про застосування ЗЗКП. З огляду на це, ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193 КПК України доцільно викласти у такій редакції: «За клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд мають право допитати будь-якого учасника кримінального провадження чи дослідити будь-які речі або документи, що мають значення для вирішення питання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом/відсторонення від посади/арешту майна /запобіжного заходу».

7. У змагальному розгляді слідчим суддею відповідного клопотання про застосування ЗЗКП сторони кримінального провадження несуть тягар доказування обставин, якими обґрунтовують доводи відповідного клопотання.

Поручитель реалізує тягар доказування можливості застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, заміни поручителя або запобіжного заходу на інший опосередковано, надаючи відповідні докази слідчому, прокурору, які в подальшому звернуться з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Заставадавець може бути розглянутий як суб'єкт доказування при розгляді клопотання про застосування запобіжних заходів лише у перспективному контексті – розширення предмету доказування та меж судового контролю при застосуванні застави.

8. Концептуальними напрямками вдосконалення порядку застосування ЗЗКП у підготовчому судовому провадженні є: судово-контрольна природа діяльності щодо вирішення цього питання та відносна самостійність щодо основних питань даної стадії; врахування динаміки змін фактичних обставин, що зумовлюють необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження; необхідність автоматичного скасування заходів забезпечення кримінального провадження у разі, якщо сторони кримінального провадження

не ініціюють питання щодо їх продовження, що стимулює їх активність у доказуванні.

Частина друга ст. 333 КПК України потребує корегування з урахуванням конкретизації предмету доказування та правила про розподіл тягаря доказування і має бути викладена у такій редакції: «Суд відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо сторона, яка звернулася із клопотанням, не доведе, що:

1) підстави, які зумовили необхідність здійснення тимчасового доступу речей і документів, виникли під час судового розгляду кримінального провадження;

2) підстави, які зумовили необхідність здійснення тимчасового доступу речей і документів, існували під час досудового розслідування, але сторона кримінального провадження не знала і не могла знати про їх існування».

З метою забезпечення обґрунтованості відповідних рішень суду, нормативного врегулювання потребують граничні строки тримання особи під вартою під час судового розгляду, що підтверджується практикою ЄСПЛ та положеннями законодавства зарубіжних країн.

9. Судово-контрольні повноваження суду касаційної інстанції щодо застосування ЗЗКП з метою забезпечення дієвості кримінального провадження у разі повернення кримінального провадження на новий розгляд до суду першої, апеляційної інстанції до початку такого розгляду, а також у разі зупинення виконання судового рішення потребують чіткого нормативного закріплення.

Зважаючи на це, слід доповнити ст. 442 КПК України частиною 1¹ наступного змісту: «При призначенні нового розгляду у суді, який ухвалив оскаржуване рішення, суд касаційної інстанції має право обрати стосовно обвинуваченого, засудженого один із запобіжних заходів у порядку і на підставах, передбачених цим Кодексом».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С.Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: моногр. Харків: Панов, 2015. 240 с.
2. Авраменко О.В., Благута Р.І., Хитра А.Я. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
3. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.
4. Алєнін Ю.П., Гловюк І.В. Потерпілий у кримінальному провадженні: деякі питання. Право України. 2013. №11. С. 112-119.
5. Алєнін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2009. №4. С. 222-228.
6. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2014. 250 с.
7. Барабаш А.С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. 257 с.
8. Барабаш А.С. Цели и основания избрания меры пресечения в уголовном процессе. Актуальные проблемы российского права. 2015. №12. С. 184-190.
9. Барова М.А. Уголовно-процессуальный механизм вынесения судебных решений в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нижний Новгород, 2014. 290 с.
10. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2012. 20 с.

11. Білецька К.К. Особа поручителя в кримінальному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29 (2). С. 159-162.
12. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
13. Благута Р. Заходи забезпечення кримінального провадження інститут не новий, але нові проблеми застосування? Юридичний вісник України. 2013. 3-9 серп. (№31). С. 6-7.
14. Бондаренко О. Виклик особи за кримінальним процесуальним законодавством України. Вісник прокуратури. 2013. №12. С. 61-67.
15. Вапнярчук В.В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №2. С. 145-155.
16. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №1. С. 160-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapnyu_2014_1_18 (дата звернення: 18.10.2017).
17. Висновок Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції Вищої ради юстиції №45/02-15 від 9 червня 2015 р. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/35 (дата звернення: 21.12.2016).
18. ВССУ надав роз'яснення апеляційним судам щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України URL: http://www.sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vssu_nadav_roz'jasnennja_apeljacijnim_sudam_cshodo_zastosuvannja_okremih_norm_kriminalnogo_procesual.html (дата звернення: 23.02.2017).
19. Гапотченко Г.М. Актуальні питання застосування особистої поруки за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків: ХНУВС, 2012. С. 198-204.

20. Гаргат-Українчук О.М. Презумпції у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 19 с.
21. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 470 с.
22. Глинська Н.В. Правова технологія прийняття кримінальних процесуальних рішень Правова доктрина основа формування правової системи держави: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговор. п'ятитомної моногр. «Правова доктрина України». Харків: Право, 2013. С. 648-652.
23. Гловюк І.В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. №8. С. 155-160.
24. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія /І.В. Гловюк. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
25. Гловюк І.В. Актуальні питання вдосконалення статті 132 КПК України. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 176-180.
26. Гловюк І.В. Діяльність суду присяжних в Україні за КПК 2012 року: окремі організаційні та процесуальні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 209-213.
27. Гловюк І.В. Доказування при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2012. Вип. 12. С. 360-363.

28. Гловюк І.В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. Право України. 2014. №10. С. 97-105.

29. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 84-89.

30. Гловюк І.В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні. Часопис Академії адвокатури України. 2013. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_3_8.

31. Гловюк І.В. Сторона обвинувачення як суб'єкт доказування при вирішенні питання про арешт майна. Вісник кримінального судочинства. 2016. №3. С. 18-25.

32. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика: моногр. Одеса: Фенікс, 2010. 230 с.

33. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №3-2. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/9/Holoviuk%20I.V.,%20Andrusenko%20S.V..pdf. (дата звернення: 11.03.2017).

34. Гнатюк М.Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. ... канд. юрид. Київ, 2007. 19 с.

35. Говорун Д.М. Активність слідчого судді у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 179-184.

36. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия *Stafprozessordnung (StPO)*: науч.-практ. коммент. и пер. текста закона /со вступ. ст. Уве Хелльманна. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, 2012. 404 с. URL: <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf> (дата звернення: 10.02.2017).

37. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Львів: Кальварія, 2000. 180 с.

38. Гончаренко В.Г. Доказування в кримінальному провадженні. Київ: Прецедент, 2014. 42 с.

39. Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. 303 с.

40. Громова М.Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. Часопис Академії адвокатури України. 2015. №2 (27). С. 40-43.

41. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ, 2006.– 272 с.

42. Грошевий Ю., Шило О. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №11. С. 216-224.

43. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе: моногр. Харьков: Вища шк., 1979. 144 с.

44. Гультай П.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2015. 20 с.

45. Гумін О.М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 226-231.

46. Давиденко С.В. Особливості процесуального положення потерпілого при застосуванні запобіжних заходів. Право і суспільство. 2015. №3. С. 194-201.

47. Давиденко С.В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування» /С.В. Давиденко //Форум права. 2012. №4. С. 283-291. С. 286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_47 (дата звернення: 20.11.2016).

48. Даньшин М.В., Кавун Д.Ю. Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Право. 2016. Вип. 21. С. 157-163.

49. Дерев'янка М.І. Гарантії прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

50. Дикарев И. Избрание меры пресечения по инициативе суда. Уголовное право. 2008. №4. С. 83-87.

51. Дроздов О., Стебелєв А., Гончаров М. Проблеми захисту при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2015. №1-2. С. 51-59.

52. Дьомін Ю.М. Відсторонення від посади, як один із заходів забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 232-237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_42 (дата звернення: 05.05.2016).

53. Дячук С.І. Стадія підготовчого провадження та її особливості. Слово Національної школи суддів України. 2013. №4. С. 131-138.

54. Еникеев З.Д. Применение мер пресечения по уголовным делам: учеб. пособ. Уфа, 1988. 84 с.

55. Єні О.В., Матієк Л.Г. Підготовче провадження як елемент судового провадження в суді першої інстанції. Часопис Київського університету права. 2013. №2. С. 286-289.

56. Єні О. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів. Вісник прокуратури. 2016. №5. С. 50-59.

57. Завада С. Основания и содержание отстранения от должности в уголовном процессе Украины. Закон и жизнь. 2013. №3. С. 35-40.

58. Завертайло О.І. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановленні ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 79-83.

59. Завтур В.А. Деякі питання визнання доказів недопустимими при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 411-414.

60. Завтур В.А. Деякі питання вирішення клопотань про продовження запобіжного заходу судом апеляційної інстанції. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2017. С. 402-404.

61. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. №41. Т. 2. С. 148-151.

62. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування. Вісник кримінального судочинства. 2016. №1. С. 105-111.

63. Завтур В.А. Збирання доказів слідчим суддею під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: вдосконалення нормативної регламентації. Принципи та стандарти змагального

кримінального процесу на досудовому провадженні: матер. Всеукр. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 187-189.

64. Завтур В.А. Коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Eurasian academic research journal*. 2017. №4 (10). С. 72-81.

65. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи вдосконалення. *Вісник прокуратури*. 2015. №12. С. 87-95.

66. Завтур В.А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.). У 2-х т. Т. 2. 2016. С. 330-332.

67. Завтур В.А. Поручитель як суб'єкт доказування: визначення процесуальних можливостей. Теорія та практика кримінального процесуального доказування: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Івано-Франківськ, 24 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 58-60.

68. Завтур В.А. Потерпілий як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса): зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 січня 2016 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 127-128.

69. Завтур В.А. Прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №6. С. 163-169.

70. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2016. №3. С. 140-146.

71. Завтур В.А. Розгляд клопотань в порядку ст. 333 КПК України особливості доказування та вирішення. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №2. С. 242-245. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/73.pdf (дата звернення: 28.04.2017).

72. Завтур В.А. Співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження: матер. круглого столу (21 квітня 2016 р.) /за ред. В. М. Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2016. С. 69-72.

73. Завтур В.А. Спростування стороною захисту обґрунтованості підозри під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Адвокатура: минуле та сучасність: матер. V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 210-212.

74. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Адвокатура: минуле та сучасність: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 230-231.

75. Завтур В.А. Щодо системи заходів забезпечення кримінального провадження. Актуальні питання державотворення в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р.). У 3-х т. Т. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 130-131.

76. Застосування судами Кримінального процесуального кодексу. Резюме результатів моніторингу URL: http://issuu.com/dhrpraxis/docs/cpc_monitoring_ua (дата звернення: 23.02.2017).

77. Захарко А.В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України: моногр. /ред.: А. П. Черненко. Дніпропетровськ: Ліра, 2012. 204 с.
78. Зейкан Я.П., Сафулько С.Ф. Настільна книга адвоката у кримінальній справі (КПК 2012). 2-ге вид., допов. Київ: ВД Дакор, 2016. 640 с.
79. Зеленецкий В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины. Харьков: «Страйд», 2006. 336 с.
80. Зотов Д.В. Пределы доказывания в уголовном судопроизводстве. Вестник Воронежского государственного ун-та. Серия «Право». 2015. №3. С. 197-210.
81. Іванов А. Докази при застосуванні запобіжних заходів. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2016. №9. С. 7-11.
82. Ільєва Т.Г. Апеляційне оскарження ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування. Митна справа. 2013. №6 (2.1). С. 136-141.
83. Інформаційний лист «Щодо вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які встановлені у рішенні Європейського суду з прав людини від 09 жовтня 2014 року у справі «Чанєв проти України»» URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (дата звернення: 24.03.2017).
84. Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України :дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 218 с.
85. Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 236 с.
86. Капліна О.В. Роль тлумачення норм кримінального процесуального права в забезпеченні законності правозастосовної діяльності. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доп. та повідомл.

учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. - 1 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 105-112.

87. Карабут Л.В. Щодо формування доказів під час досудової кримінальної процесуальної діяльності за новим КПК. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. №1(5). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12klvznk.pdf> (дата звернення: 18.10.2016).

88. Карпенко М.О., Туманянц А.Р. Деякі проблеми забезпечення прав та законних інтересів заставодавців і поручителів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 90-93.

89. Карпов Н.С. Прийняття слідчим суддею рішення про надання тимчасового доступу до речей і документів. Митна справа. 2014. №1. Ч. 2. Кн. 1. С. 176-181.

90. Кастарнов Д.Б. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 211 с. С.172.

91. Кашка О.С. Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого та особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, при провадженні в суді апеляційної інстанції. Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 329-340.

92. Кирьянов А.Ю. Некоторые вопросы обоснованности заключения под стражу в свете презумпции невиновности. Российская юстиция. 2010. №12. С. 31-34.

93. Ківалов С.В., Міщенко С.М., Захарченко В.Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.

94. Кіпер О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України. Вісник прокуратури. 2015. №5. С. 68-77.

95. Ковальчук С.О. Правові презумпції у кримінальному процесі України: поняття, ознаки і система. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 170-186.

96. Ковлер А.И. Презумпция свободы. Lex Russica. 2010. №3. С. 513-518.

97. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальное принуждение. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. 175 с.

98. Комарницька О.Б. Діяльність прокурора щодо забезпечення законності під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Протидія злочинності: теорія та практика: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 318-320.

99. Комарницька О., Ігнатюк І. Тримання під вартою особи у період від закінчення досудового розслідування до початку підготовчого судового засідання. Вісник прокуратури. 2015. №5. С. 49-59.

100. Комарницька О., Корчак М. Прокурор у механізмі тимчасового доступу до речей і документів. Вісник прокуратури. 2015. №7. С. 79-92.

101. Кононенко В.П. Встановлена Конституцією України та практикою Європейського суду з прав людини презумпція свободи в нормах нового КПК України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. №4 (59). Ч.1. С. 127-131.

102. Конституційна скарга адвоката Постернака О.Г. щодо невідповідності Конституції України ч. 6 ст. 175, ч. 1 ст. 183 КПК України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської

безпеки та корупційні злочини». URL:
http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/18_4184.pdf (дата звернення: 10.02.2017).

103. Копіца О.В. Проблемні питання застосування запобіжних заходів під час судового провадження. Слово Національної школи суддів України. 2015. №3 (12). С. 112-118.

104. Коріняк О.М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: моногр. /за заг. ред. Г.К. Кожевнікова. Київ: Національна академія прокуратури України; Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2013. 196 с.

105. Короткевич М.Є. Зміст обов'язку суду забезпечити дотримання права на свободу та особисту недоторканність у світлі практики Європейського суду з прав людини. Вісник Верховного Суду України. 2015. №8. С. 36-48.

106. Короткий тлумачний словник української мови /під ред. Д.Г. Гринчишина. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Рад. шк., 1988. 320 с.

107. Костенко Р.В. Доказательства и пределы доказывания в уголовном судопроизводстве. Уголовное право. 2008. №4. С. 92-95.

108. Крестовская Н.Н., Оборотов Ю.Н., Крыжановский А.Ф., Матвеева Л.Г. Теория государства и права. Государственный экзамен. 6-е изд., перераб. и доп. Харьков: Одиссей, 2011. 256 с.

109. Кримінальний процес: підруч. /За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

110. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. У 2 т. Т. 1. Харків: Право, 2012. 768 с.

111. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. 664 с.

112. Кримінально-процесуальне право України: підруч. /за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків: ТОВ «Одіссей», 2009. 816 с.

113. Круценко Т.В. Проблема реализации права на обжалование меры пресечения избранной, измененной, продленной или отмененной в стадии судебного разбирательства. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №6. С. 297-299.

114. Кузовенкова Ю.А. Денежное взыскание в системе мер уголовно-процессуальной ответственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2009. 19 с.

115. Кульчицький Н. Ігнатов проти України: Як суди доводять до абсурду тримання під вартою. URL: <http://blog.liga.net/user/nkulchitskiy/article/25677.aspx> (дата звернення: 21.03.2017).

116. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 848 с.

117. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 200 с.

118. Лазарева В.А. Доказывание в уголовном процессе: учебник для бакалавриата и магистратуры /В.А. Лазарева. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Изд-во Юрайт, 2015. 359 с.

119. Ласточкина Р.Н. Презумпции в судебном контроле на досудебных стадиях уголовного процесса. Юридические записки Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова. Ярославль: ЯрГУ, 1999. Вып. 3. С. 187-196.

120. Легких К.В. Процесуальні помилки суб'єктів доказування при застосуванні статей 23, 291, 349 КПК як підстава визнання доказів недопустимими. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2014. №5. С. 95-99.

121. Лепей М.В. Арешт майна у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 200 с.
122. Лиманська М.В. Застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 102-107.
123. Лисенкова К.Є. Принцип змагальності сторін у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 253 с.
124. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 20 с.
125. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
126. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваїте, 2014. 280 с.
127. Лонь С.Л. О стадии правоприменения процесса правового регулирования отношений, возникающих в сфере уголовного процесса (вопросы теории уголовного процесса). Вестник Томского государственного университета. Серия «Юридические науки. Экономические науки». 2004. №283. С.39-46.
128. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: моногр. /за наук. ред. Л.М. Лобойка. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.
129. Лукашкина Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2013. С. 30-36.
130. Лукашкина Т.В. Следственный судья как субъект доказывания в уголовном производстве. Шляхи удосконалення кримінального процесуального

законодавства: матер. регіонального круглого столу, 19 квітня 2013 року /Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». Одеса: Юрид. літ., 2013 . С. 57-62.

131. Лукашкіна Т.В. Умови та підстави застосування запобіжних заходів за чинним КПК України. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса). У 2-х т. Т. 1. 2014. С. 683-686.

132. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. Москва: Юристъ, 2006. 240 с.

133. Люліч В.А. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів захисником. Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер.: Право. 2013. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_2_23 (дата звернення: 11.03.2016).

134. Макаров М.А. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів. Jurnalul juridic national: teorie si practica. 2015. №5. С. 104-106.

135. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Право і суспільство. 2015. №6. Ч. 3. С. 182-187.

136. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. 576 с.

137. Маланюк А. Право присяжного на участь у вирішенні правових питань у кримінальному провадженні //Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. ХХІ звіт. наук.-практ. конф. (12-13 лют. 2015 р.). У 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 233-236.

138. Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 213 с.

139. Мартинців А.М. Кримінальне процесуальне правопорушення як підстава накладення грошового стягнення. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 3 (6). С. 293-306.

140. Мартинців А.М. Порядок розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення. Наше право. 2015. №2. С. 102-108.

141. Марчак В.Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 141-146.

142. Миколенко О.М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення з заходами кримінального процесуального примусу. Правова держава. 2014. №17. С. 81-84.

143. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2014. №1 (22). С. 70-76.

144. Мироненко О. Вплив спеціальних умов застосування та обставин, які при цьому враховуються, на обрання запобіжного заходу. Публічне право. 2014. №2 (14). С. 89-97.

145. Миронова Е.В. Производство по решению вопроса о мере пресечения в виде заключения под стражу в судебных стадиях российского уголовного процесса: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Томск, 2010. 23 с.

146. Михайловская И.Б. Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе. Москва: Проспект, 2006. 192 с.

147. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев: «Вища школа», 1984. 134 с.

148. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підруч. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 1999. – 536 с.

149. Міщенко С.М. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2012. №6 (9). С. 88-96.

150. Модельный УПК для стран-участниц СНГ. Принят Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств участников Содружества Независимых Государств, Санкт-Петербург, 17 февр. 1996 г. URL: <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-2>. (дата звернення: 18.10.2016).

151. Морквин В.А. Правовые презумпции в уголовном судопроизводстве России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 2008. 26 с.

152. Москалюк Ю.Д. Процесуальний контроль і нагляд за законністю та обґрунтованістю обрання запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту та тримання під вартою. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2014. №4 (2). С. 298-303.

153. Мурзановська А.В. Місце грошового стягнення в системі заходів кримінально-процесуальної відповідальності. Юридичний електронний науковий журнал. 2015. №4. С. 251-253. URL: http://lsej.org.ua/4_2015/68.pdf/(дата звернення: 23.02.2017).

154. Мурзановська А. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Актуальні питання державотворення в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2015. С.424-426.

155. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) /Н.О. Марчук, В.В. Касько, Р.О. Куйбіда, М.І. Хавронюк та ін.; за ред. Н.О. Марчук. Київ: «Арт-Дизайн», 2015. 248 с.

156. Нерсисян А. С. Обґрунтованість підозри. Юридична газета. 2015. №24-25. С. 24.

157. Никоненко М.Я. Види заходів забезпечення кримінального провадження та їх місце і роль в процесі доказуванні. Судова апеляція. 2014. №1. С. 49-54.

158. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів: Вища школа, 1978. 111 с.

159. Окрема думка судді Верховного Суду України Короткевича М.Є. щодо постанови Верховного Суду України від 6 лютого 2017 року у провадженні №5-455кc(15)16. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1D20EB9546F92703C22580DE00478D8A](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1D20EB9546F92703C22580DE00478D8A) (дата звернення: 26.05.2017).

160. Окрема думка судді Верховного Суду України Пошви Б. М. щодо постанови Верховного Суду України від 9 листопада 2015 р. у провадженні №5-265кc15. URL: <http://document.ua/pro-zavdannja-tjazhkih-tiliesnih-ushkodzhen-sho-prizveli-do-s-doc251195.html> (дата звернення: 26.05.2017).

161. Осадча О.С. Процесуальна діяльність прокурора при застосуванні особистого зобов'язання у кримінальному провадженні. Європейські перспективи. 2015. №1. С. 94-99.

162. Острійчук О.П. Показання як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 18 с.

163. Палюх А.І. Особливості участі прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують обрання окремих запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. №1. С. 324-332.

164. Перепелюк А.М. Природа правозастосування як елемента правової системи. Держава і право. 2011. Вип. 53. С. 59-64.

165. Півненко В.П. Судовий контроль. Чи може він бути самостійною функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві. Прокуратура. Людина. Держава. 2004. №3. С. 104-108.

166. Побережник А.О. Щодо підстав правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканість у кримінальному провадженні під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. №2. С. 146-151.

167. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 63-79.

168. Погорецький М. Щодо визначення поняття «доказ». За проектом нового кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник прокуратури*. 2009. №3. С. 94-101.

169. Пожар В.Г. Суб'єктивні та об'єктивні фактори в механізмі прийняття рішень у кримінальному судочинстві *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №14. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-1/12pvguks.pdf> (дата звернення: 23.02.2017).

170. Пономаренко Д. Обрання запобіжного заходу на підставі вироку, який не набув законної сили. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2015. №7-8 (15). С. 43-44.

171. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. *Адвокат*. 2012. №9. С. 4-6.

172. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. 2014. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_15 (дата звернення: 22.01.2016).

173. Попелюшко В.О. Судовий арешт як запобіжний захід у кримінальному процесі ФРН. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. 2014. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_28 (дата звернення: 18.10.2016).

174. Попелюшко В.О. Формування кримінальної справи на стадії судового провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 44-49.

175. Попов К.В. Проблемы участия суда в применении мер пресечения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2004. 29 с.

176. Постановление Европейского Суда по правам человека по делу «Ноймайстер против Австрии» от 27 июня 1968 г. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nejmajster-protiv-avstrii-neumeister-v-avstria-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення: 24.12.2015).

177. Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи: практика та проблеми вдосконалення. Адвокат. 2005. №6. С. 37-43.

178. Прилуцький П.В. Проблема визначення поняття доказів у кримінальному процесі України. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Фенікс, 2012. С.407-409.

179. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 р. №5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90> (дата звернення: 18.10.2016).

180. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. №511-550/0/4-13 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13> (дата звернення: 23.02.2017).

181. Про затвердження Методичних рекомендацій стосовно суб'єктів, які мають право на отримання інформації з Реєстру прав власності на нерухоме майно: Наказ Міністерства юстиції від 23.09.2009 р. №525/5. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v525_323-09 (дата звернення: 24.12.2015).

182. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серп. 2015 р. №501/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/501/2015> (дата звернення: 24.05.2017).

183. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постанова Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. №15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-п> (дата звернення: 10.02.2017).

184. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. №386/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14> (дата звернення: 25.10.2016).

185. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. №4гн URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-prokuroriv-u-kriminalnomu-provad-doc126824.html> (дата звернення: 19.12.2016).

186. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 №2658-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 24.12.2015).

187. Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. №4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-03> (дата звернення: 21.12.2016).

188. Про судову практику застосування судами першої та апеляційної інстанції процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: лист ВССУ від 01.02.2015 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00153.html (дата звернення: 19.12.2016).

189. Проект закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо допустимості доказів, обрання запобіжного заходу та оскарження повідомлення про підозру». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57575 (дата звернення: 21.12.2016).

190. Ратушна Б.П. Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання. Право України. 2012. №6. С. 282-291.

191. Решетникова И.В. Доказательственное право Англии и США. Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1997. 240 с.

192. Рибалко В.О. Обставини, що враховуються при застосуванні застави. Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. та повід. учасників звіт. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (17 жовт. 2014 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 295-299.

193. Рибалко В.О. Оцінні поняття, використовувані при регламентації запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2015. №4. С. 239-248.

194. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волосюк проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_095 (дата звернення: 08.04.2017).

195. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Доронін проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_663 (дата звернення: 08.04.2017).

196. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Луканов проти Болгарії» від 20.03.1997 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0839.html (дата звернення: 10.02.2017).

197. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30.03.2004 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_214 (дата звернення: 20.11.2016).

198. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Подвезько проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a47 (дата звернення: 02.04.2017).

199. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Руслан Яковенко проти України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a79 (дата звернення: 29.04.2017).

200. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Танрікулу проти Туреччини» від 08.07.1999 р. //URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/en/980_407 (дата звернення: 12.12.2016).

201. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Харченко проти України» від 10.02.2011 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_662 (дата звернення: 10.02.2017).

202. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чанєв проти України» URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_a37 (дата звернення: 15.01.2016).

203. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ярошовець та інші проти України» від 03.03.2016 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_b19 (дата звернення: 12.12.2016).

204. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 17 с.

205. Руденко В.В. Процесуальний статус слідчого судді. Слово Національної школи суддів. 2013. №3. С. 71-78.

206. Савицький Д.О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні. Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2013. №1. С. 158-163.

207. Сергєєва Д.Б. Належність доказів за новим КПК України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. №3 (спец. вип.). С. 234-239.

208. Сергєєва Д.Б. Щодо співвідношення понять «судови докази», «досудові докази» й «процесуальні докази» у кримінальному процесі України. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. №2-2. С. 337-341.

209. Сиза Н.П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. №2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf> (дата звернення: 15.01.2016).

210. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. №2(6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf> (дата звернення: 16.05.2016).

211. Сівак О.В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 240 с.

212. Сіверський О.М. Сутність виклику у кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 10-2 (2). С. 173-176.

213. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу. Вісник Центру суддівських студій. 2005. №4-5. С. 5-7.

214. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підруч. Харків: Еспада, 2006. 752 с.

215. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 20 с.

216. Сливич І.І., Семерак О. С. Локальний предмет доказування у кримінальній справі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». 2008. №9. С. 381-383.

217. Слюсарчук Х. Р. Стандарт доказування в кримінальному провадженні: яка його ідея? Порівняльно-аналітичне право. 2015. №3. С. 219-223. URL: http://www.par.in.ua/3_2015/65.pdf (дата звернення: 23.02.2017).

218. Смоков С. Кримінально-процесуальні гарантії при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Право України. 2013. №11. С. 242-249.

219. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. Форум права. 2012. №2. С. 628-632. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_100 (дата звернення: 18.02.2017).

220. Смоков С.М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування: навч. посіб. Одеса: ОДУВС. 134 с.

221. Смоков С.М. Окремі проблемні питання що виникають при застосуванні норм нового КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 110-115.

222. Солодков А.А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.

223. Сопронюк О. Грошове стягнення як кримінально-процесуальна санкція за неприбуття за викликом на досудовому розслідуванні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 63. С. 205-215.

224. Сотник Н.А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. №9. С. 183-189.

225. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за результатами пілотного моніторингу застосування нового Кримінального процесуального кодексу України судами м. Києва. Київ: «Арт-Дизайн», 2015. 132 с.

226. Старенький О.С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер.: Право. 2014. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_17. (дата звернення: 18.09.2016).

227. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 20 с.

228. Стоянов М. Концепції допустимості доказів: проблеми теорії, нормативної регламентації та правозастосовчої практики. Часопис Академії адвокатури України. 2009. №4. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/609/629> (дата звернення: 11.10.2016).

229. Стоянов М.М. До питання про визначення локального предмету доказування. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). У 2 т. Т. 2. Одеса: Фенікс, 2012. С. 403-405.

230. Стоянов М.М. Щодо питання визнання доказів недопустимими під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжних заходів. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна (21 квіт. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 158-160.

231. Татаров О.Ю. Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування. Митна справа. 2013. №4 (88). Ч. 2. Кн. 1. С. 182-187.

232. Татаров О.Ю. Заходи забезпечення кримінального провадження: перший досвід застосування. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. №7. С. 113-122.

233. Теньков С. Продовження строку тримання під вартою: помилки і проблемні питання. URL: <https://www.facebook.com/445096188941806/photos/a.450631665054925.1073741828.445096188941806/718941601557262/?type=3> (дата звернення: 29.04.2017).

234. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч. метод. посібн. /Т.В. Лукашкіна, Л.М. Гуртієва. Одеса: Фенікс, 2012. 54 с.

235. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях: навч. посіб. /Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний, Ю.І. Азаров та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 104 с.

236. Тertiшник В.М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: автореф. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ: Акад. адвокатури України, 2009. 40 с.

237. Тетерятник Г.К. Проблеми застосування ізоляційних запобіжних заходів до осіб, щодо яких здійснюється провадження по застосуванню примусових заходів медичного характеру. Форум права. 2012. №1. С. 977-982. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_155 (дата звернення: 20.02.2017).

238. Тищенко О.І. Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі: моногр. Харків: «Фінн», 2008. 176 с.

239. Тищенко О.І. Тримання під вартою: окремі питання правозастосовних реалій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 27. Т. 3. С.135-138.

240. Тищенко О. Спiрні питання застосування запобiжного заходу у виглядi взяття пiд варту у судi першої iнстанцiї. Право України. 2009. №10. С. 199-205.

241. Тракало Р.І. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні. Вісник академії адвокатури України. 2014. Т.11. С. 109-119.

242. Туманянц А.Р. Проблеми обґрунтованості рішень слідчого судді. Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народження д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 грудня 2016 р.). Харків: Право, 2017. 400 с. С. 320-327.

243. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. Форум права. 2011. №2. С. 896-901. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11tarudp.pdf> (дата звернення: 24.01.2016).

244. Туманянц А.Р. Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1998. 16 с.

245. Уголовно-процессуальное законодательство Чешской Республики: учеб.-метод. пособие /сост. Л.В. Майорова. Красноярск, 1999. 107 с.

246. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской республики от 14 июля 2000 г. URL: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_text.pdf (дата звернення: 12.04.2017).

247. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 9 октября 2009 г. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf. (дата звернення: 24.11.2016).

248. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 30 июня 1999 г. URL: http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30241915 (дата звернення: 22.01.2016).

249. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01 июля 1998 г. URL:

<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus#7> (дата звернення: 04.04.2017).

250. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900295#load_text_none_1 (дата звернення: 08.06.2016).

251. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: закон от 4 июля 2014 г. №231-V. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852 (дата звернення: 16.05.2017).

252. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 г. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833 (дата звернення: 10.02.2017).

253. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. URL: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>. (дата звернення: 26.04.2017).

254. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана от 18 апр. 2009 г. URL: www.legislationonline.org/download/action/download/id/.../Turkmenistan_CC_ru.pdf (дата звернення: 11.12.2016).

255. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонской Республики от 12 февраля 2003 г. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС_01.05.2015.pdf (дата звернення: 08.04.2017).

256. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14> (дата звернення: 23.02.2017).

257. Утарбаев А. К. Проблемы правового регулирования и доказывания оснований ограничения конституционных прав личности в уголовном процессе РФ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Самара, 2009. 231 с.

258. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 14 липня 2015 р., судова справа №221/2133/15-к, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46806625> (дата звернення: 29.04.2017).

259. Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 11 листопада 2015 р., судова справа №296/11581/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53368733> (дата звернення: 05.05.2016).

260. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 06 листопада 2014 року (Справа №303/5020/14-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41491138> (дата звернення: 29.04.2017).

261. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 12 вересня 2013 р., судова справа №308/10524/13-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33486908> (дата звернення: 29.04.2017).

262. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 14 листопада 2014 р., судова справа №303/8195/13-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42324525> (дата звернення: 29.04.2017).

263. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 24 лютого 2015 р., судова справа №297/360/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42836534> (дата звернення: 22.12.2015).

264. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 28 серпня 2014 р., судова справа №308/7923/14-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40852259> (дата звернення: 29.04.2017).

265. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 22 липня 2015 р., судова справа №446/5233/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47334563> (дата звернення: 22.12.2015).

266. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 21 червня 2016 р., судова справа №11-сс/796/1612/2016) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58704241>. (дата звернення: 23.02.2017).

267. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 02 червня 2015 р., судова справа №522/10259/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44947498> (дата звернення: 05.05.2016).

268. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 25 жовтня 2016 р., судова справа №640/3197/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62401429> (дата звернення: 18.02.2017).

269. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 26 червня 2014 р., судова справа №643/8458/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44540892> (дата звернення: 04.02.2017).

270. Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 29 квітня 2015 р., судова справа №677/786/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48324789> (дата звернення: 22.12.2015).

271. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 14 жовтня 2013 р., судова справа №751/9933/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34102568> (дата звернення: 22.12.2015).

272. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 18 липня 2014 р., судова справа №11-сс/795/149/2014. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39810682>. (дата звернення: 18.10.2017).

273. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 27 квітня 2016 р., судова справа №200/7698/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57937852> (дата звернення: 27.02.2017).

274. Ухвала Березанського районного суду Миколаївської області від 21 грудня 2016 р., судова справа №469/1175/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63763048> (дата звернення: 08.04.2017).

275. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 15 жовтня 2013 р., судова справа №127/5285/13-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47177848> (дата звернення: 02.04.2017).

276. Ухвала Глибоцького районного суду Чернівецької області від 21 грудня 2016 р., судова справа №715/1084/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62712387> (дата звернення: 04.04.2017).

277. Ухвала Горохівського районного суду Волинської області від 13 березня 2015 р., судова справа №155/206/2015-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54663610> (дата звернення: 22.01.2016).

278. Ухвала Дзержинського районного суду м. Харкова від 19 травня 2014 р., судова справа №638/6199/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38865378> (дата звернення: 20.11.2016).

279. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 03 листопада 2016 р. судова справа №755/14915/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62449311> (дата звернення: 11.02.2017).

280. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 16 червня 2016 р., судова справа №755/7574/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58413616> (дата звернення: 02.04.2017).

281. Ухвала Дніпровського районного суду м. Херсона від 28 грудня 2012 р., судова справа №2110/9409/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28381612> (дата звернення: 20.11.2017).

282. Ухвала Жидачівського районного суду Львівської області від 6 травня 2015 р., судова справа №443/627/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44694510> (дата звернення: 08.02.2017).

283. Ухвала Збаразького районного суду Тернопільської області від 27 жовтня 2015 р., судова справа №598/912/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54565123> (дата звернення: 11.03.2016).

284. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 28 вересня 2016 р., судова справа №562/2888/15-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61583392> (дата звернення: 27.02.2017).

285. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 27 лютого 2014 р., судова справа №640/1740/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37928553> (дата звернення: 11.03.2016).

286. Ухвала Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 19 травня 2015 р., судова справа №235/2254/15-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47134991> (дата звернення: 27.02.2017).

287. Ухвала Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 07 липня 2016 р., судова справа №628/2026/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58831433> (дата звернення: 08.04.2017).

288. Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 10 жовтня 2016 р., судова справа №629/4665/15-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61945203> (дата звернення: 08.04.2017).

289. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 липня 2016 р., судова справа №320/4831/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58825666> (дата звернення: 08.04.2017).

290. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду м. Запоріжжя від 1 квітня 2015 р., судова справа №320/12335/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43400571> (дата звернення: 22.01.2016).

291. Ухвала Миколаївського районного суду Львівської області від 2 квітня 2015 р., судова справа №447/658/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44257634> (дата звернення: 04.04.2017).

292. Ухвала Московського районного суду м. Харкова від 25 грудня 2015 р., судова справа №643/16621/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54610602> (дата звернення: 11.03.2016).

293. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 07 травня 2015 р., судова справа №185/3331/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44022403> (дата звернення: 11.03.2016).

294. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2015 р., судова справа №185/9052/13-к URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34508904> (дата звернення: 08.04.2017).

295. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 08 грудня 2015 р. судова справа №711/1912/13-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54239435> (дата звернення: 06.12.2016).

296. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 19 листопада 2015 р., судова справа №711/1912/13-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53664799> (дата звернення: 06.12.2016).

297. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 18 листопада 2015 р., судова справа №522/10821/14-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59397401> (дата звернення: 27.02.2017).

298. Ухвала Романівського районного суду Житомирської області від 12 листопада 2014 р., судова справа №282/1719/14-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49824888> (дата звернення: 25.01.2016).

299. Ухвала слідчого судді Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17 червня 2015 р., судова справа №200/12113/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50294024>. (дата звернення: 10.02.2017).

300. Ухвала слідчого судді Василівського районного суду Запорізької області від 03 березня 2017 р., судова справа №311/646/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65083558> (дата звернення: 28.04.2017).

301. Ухвала слідчого судді Вільнянського районного суду м. Запоріжжя від 05.03.2014 р., судова справа №314/1223/14-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37488087> (дата звернення: 22.01.2016).

302. Ухвала слідчого судді Галицького районного суду м. Львова від 8 грудня.2014 р., судова справа №461/14678/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46401103> (дата звернення: 11.03.2016).

303. Ухвала слідчого судді Галицького районного суду м. Львова від 31 грудня 2014 р., судова справа №461/15784/14-к URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51245233> (дата звернення: 11.03.2016).

304. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Києва від 10 травня 2016 р., судова справа №754/6199/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57661197> (дата звернення: 20.11.2016).

305. Ухвала слідчого судді Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 12 грудня 2016 р., судова справа №442/7900/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63348232> (дата звернення: 27.02.2017).

306. Ухвала слідчого судді Жовтневого районного суду м. Маріуполя від 06 жовтня 2015 р., судова справа №263/12008/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51998681> (дата звернення: 05.05.2016).

307. Ухвала слідчого судді Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 18 червня 2015 р., судова справа №263/7129/15-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45187772> (дата звернення: 23.02.2017).

308. Ухвала слідчого судді Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 31 березня 2016 р., судова справа №263/12008/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61465096> (дата звернення: 20.01.2017).

309. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Харкова від 10 квітня 2013 р., судова справа №640/5914/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30557419> (дата звернення: 06.02.2017).

310. Ухвала слідчого судді Корольовського районного суду м. Житомира від 22 грудня 2015 р. Судова справа №296/13294/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54553706> (дата звернення: 20.12.2016).

311. Ухвала слідчого судді Липовецького районного суду Вінницької області від 08 липня 2014 р. судова справа №136/1472/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46292256> (дата звернення: 23.02.2017).

312. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 серпня 2016 р., судова справа №161/10401/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59672760> (дата звернення: 26.11.2017).

313. Ухвала слідчого судді Марганецького міського суду від 25 червня 2015 р., судова справа №180/1765/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50364858> (дата звернення: 28.11.2016).

314. Ухвала слідчого судді Новокаховського міського суду Херсонської області від 06 верес. 2016 р. судова справа №661/2526/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61141076> (дата звернення: 02.10.2016).

315. Ухвала слідчого судді Новокаховського міського суду Херсонської області від 11 берез. 2016 р. судова справа №661/715/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56418333> (дата звернення: 02.10.2016).

316. Ухвала слідчого судді Овруцького районного суду Житомирської області від 28 листопада 2016 р., судова справа №286/3155/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62989090> (дата звернення: 23.02.2017).

317. Ухвала слідчого судді Октябрьського районного суду м. Полтави від 24 червня 2016 р., судова справа №554/4003/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59249127> (дата звернення: 23.02.2017).

318. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 21 березня 2016 р., судова справа №711/2242/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56732322> (дата звернення: 05.05.2016).

319. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 07 листопада 2014 р., судова справа №711/11884/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50005540> (дата звернення: 07.06.2016).

320. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 15 черв. 2015 р. судова справа №711/5114/15-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45689121> (дата звернення: 07.06.2016).

321. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 18 лип. 2013 р., судова справа №569/13188/13-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50002749> (дата звернення: 23.02.2017).

322. Ухвала слідчого судді Суворовського районного суду м. Херсона від 12 січня 2015 р., судова справа №668/123/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50439850> (дата звернення: 11.03.2016).

323. Ухвала слідчого судді Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 30 листопада 2012 р., судова справа №2318/6729/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27741192> (дата звернення: 22.01.2017).

324. Ухвала слідчого судді Шаргородського районного суду Вінницької області від 21 лютого 2013 р., судова справа №152/379/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29585913> (дата звернення: 05.02.2017).

325. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 15 червня 2016 р., судова справа №243/7084/15-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58311905> (дата звернення: 02.04.2017).

326. Ухвала Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 21 січня 2014 р., судова справа №703/283/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36734419> (дата звернення: 10.02.2016).

327. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 26 січня 2016 р., судова справа №760/15676/14-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55234471> (дата звернення: 02.04.2017).

328. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеса від 19 червня 2014 р., судова справа №523/8797/14-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40163671> (дата звернення: 22.01.2016).

329. Фаринник В.І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. Науковий вісник Національного університету державної

податкової служби України (економіка, право). 2014. №2. С. 162-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2014_2_27. (дата звернення: 23.02.2017).

330. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. Вісник кримінального судочинства. 2015. №1. С. 133-142.

331. Фаринник В.І. Поняття та підстави застосування запобіжних заходів, не пов'язаних з тимчасовою ізоляцією особи. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. №5. С. 146-156.

332. Фірман О.В. Заходи забезпечення кримінального провадження та їх класифікація. Юридичний електронний науковий журнал. 2014. №6. С. 234-237. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/65.pdf (дата звернення: 23.02.2017).

333. Фірман О.В. Поняття та підстави для застосування запобіжних заходів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2. Т. 3. С. 122-128.

334. Чванов О.А. Механизм правоприменения: автореф. дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 1995. 18 с.

335. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учеб. для вузов. Москва: Юрайт-М, 2002. 432 с.

336. Чертова Н.А., Юринская И.С. Механизм принятия судебного решения: теоретические аспекты. Государство и право. 2015. №3. С. 118-125.

337. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу: моногр. Харків: Право, 2008. 184 с.

338. Черноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 305 с.

339. Чухраєв Д.А. Удосконалення процесуального статусу поручителя, що залучається під час обрання запобіжного заходу у кримінальному

судочинстві України. Правничий часопис Донецького університету. 2013. №2. С. 88-95.

340. Шаренко С.Л. Участь слідчого судді в оцінці доказів під час досудового провадження. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. пост. діючого наук.-практ. семінару (17 жовт. 2014 р.). Харків, 2014. Вип. 6. С. 118-122.

341. Шевчук М.І. Межі активності суду: теоретичні і практичні аспекти. Право і суспільство. 2014. №1-2. С. 291-297.

342. Шило О.Г. До питання щодо порядку застосування в кримінальному провадженні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С. В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 656-658.

343. Шило О.Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2014. Вип. 25. С. 269-273.

344. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: моногр. Харків: Право, 2011. 466 с.

345. Шило О.Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 38 с.

346. Шило О.Г., Глинська Н.В., Москвич Л.М. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 27. С. 202-220.

347. Шило О.Г., Шаренко С.Л. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. Вісник кримінального судочинства. 2016. №1. С. 50-57.

348. Шумило М.Є. Досудові і судові докази у КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 82-86.

349. Юдківська Г.А. Затримання особи та взяття під варту у світлі вимог презумпції невинуватості. Адвокат. 2008. №3. С. 12-21.

350. Яновська О.Г. Забезпечення дотримання розумних строків на стадії підготовчого провадження. Вісник кримінального судочинства. 2016. №1. С. 64-69.

351. Яновська О.Г. Роль суду в змагальному кримінальному судочинстві. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 87-91.

352. Model Code of Criminal Procedure.
URL: <http://www.usip.org/sites/default/files/MC2/MC2-4-Ch1.pdf> (дата звернення: 23.02.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи вдосконалення. *Вісник прокуратури*. 2015. №12. С. 87-95.

2. Завтур В.А. Прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №6. С. 163-169.

3. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №1. С. 105-111.

4. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. №3. С. 140-146.

5. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. №41. Т. 2. С. 148-151.

6. Завтур В.А. Коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Eurasian academic research journal*. – 2017. – №4 (10). – С. 72-81.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Завтур В.А. Спростування стороною захисту обґрунтованості підозри під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 210-212.

8. Завтур В.А. Деякі питання визнання доказів недопустимими при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 411-414.

9. Завтур В.А. Предмет доказування при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матер. IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Івано-Франківськ, 04 груд. 2015 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 100-104.

10. Завтур В.А. Потерпілий як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 127-128.

11. Завтур В.А. Деякі питання розгляду слідчим суддею та судом клопотань про здійснення приводу. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 56-58.

12. Завтур В.А. Співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження*: матер. круглого столу (21 квіт. 2016 р.). Запоріжжя: КПУ, 2016. С. 69-72.

13. Завтур В.А. Щодо системи заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р.). В 3-х томах. Т. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 130-131.

14. Завтур В.А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р., м. Одеса). У 2 т. Т. 2. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 330-332.

15. Завтур В.А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 78-80.

16. Завтур В.А. Деякі питання доказів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 251-254.

17. Завтур В.А. Належність доказів при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Теорія та практика правоохоронної діяльності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11 листоп. 2016 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 118-121.

18. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення

кримінального провадження. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 230-231. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6289>. (дата звернення: 23.02.2017).

19. Завтур В.А. Збирання доказів слідчим суддею під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: вдосконалення нормативної регламентації. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 187-189.

20. Завтур В.А. Розгляд та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів в порядку ч. 2 ст. 333 КПК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., проф. Ю. П. Аленіна (21 квіт. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 191-193.

21. Завтур В.А. Деякі питання доказування під час розгляду клопотань в порядку статті 331 Кримінального процесуального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 527-530.

22. Завтур В.А. Поручитель як суб'єкт доказування: визначення процесуальних можливостей. *Теорія та практика кримінального процесуального доказування*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет- конф., (м. Івано-Франківськ, 24 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 58-60.

23. Завтур В.А. Деякі питання вирішення клопотань про продовження запобіжного заходу судом апеляційної інстанції. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 402-404.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Основні результати наукового дослідження оприлюднені на: V Міжнародній науковій конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса 14 листопада 2015 р.) – особиста участь; IV Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.) – заочна участь; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)» (м. Львів, 29 січня 2016 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 14 квітня 2016 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) – особиста участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.) – заочна участь; V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми: теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.) – заочна участь; VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика правоохоронної діяльності» (м. Львів, 11 листопада 2016 р.) – заочна участь; VI Міжнародній науковій конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.) – особиста участь; Всеукраїнській

науково-практичній інтернет-конференції «Теорія та практика кримінального процесуального доказування» (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) – особиста участь.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Ректор Національного університету
 «Одеська юридична академія»
 проф. В. В. Завальнюк
 «05» березня 2017 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Завтура Віктора Андрійовича «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» в навчальну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови – віце-президента, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора М. Р. Аракеляна, членів комісії: директора Інституту кримінальної юстиції, кандидата юридичних наук, доцента В. М. Підгородинського, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, доцента І. В. Гловюк, завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора В. В. Тіщенко, начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента Ізовіти А.М. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Завтура Віктора Андрійовича на тему: «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність використовуються в навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Судовий контроль у кримінальному судочинстві», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Теорія доказів у кримінальному провадженні», «Повноваження слідчого судді», «Заходи забезпечення кримінального провадження», «Використання практики ЄСПЛ в кримінальному провадженні» та в науково-дослідній роботі студентів.

Так були враховані положення дисертаційного дослідження про необхідність розширити обсяг матеріалу, що викладається в курсі кримінального процесу щодо здійснення доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, урахуванні цієї проблематики при формулюванні тем кваліфікаційних робіт.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації:

1. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи

вдосконалення / В.А. Завтур // Вісник прокуратури. – 2015. – № 12. – С. 87-95.

2. Завтур В.А. Прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: проблемні питання / В.А. Завтур // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 6. – С. 163-169.

3. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування / В.А. Завтур // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 1. – С. 105-111.

4. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження / В.А. Завтур // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 3. – С. 140-146.

5. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження / В.А. Завтур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – № 41. Т. 2. – С. 148-151.

6. Завтур В.А. Коло презумпцій в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження / В.А. Завтур // Eurasian academic research journal. – 2017. – № 4 (10). – С. 72-81.

7. Завтур В.А. Спростування стороною захисту обґрунтованості підозри під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження / В.А. Завтур // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад.: І.В. Гловюк, О.В. Малахова, Л.Ю. Чекмарьова; відп. за вип. М.М. Стоянов. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 210-212.

8. Завтур В.А. Деякі питання визнання доказів недопустимими при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, – м. Харків, 4 грудня 2015 р. – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 411-414.

9. Завтур В.А. Деякі питання розгляду слідчим суддею та судом клопотань про здійснення приводу // Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. — Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 56-58.

10. Завтур В.А. Співвідношення понять “стандарт” та “межі” доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження : матеріали круглого столу, 21 квітня 2016 р. / за ред. В. М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – С. 69-72.

11. Завтур В.А. Щодо системи заходів забезпечення кримінального провадження // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 3-х томах. – Том 3. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 130-131.

12. Завтур В.А. Перешкоджання кримінальному провадженню "іншим чином" як підстава застосування запобіжного заходу // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. - Одеса : Юридична література, 2016. - С. 330-332.

13. Завтур В.А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування // Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики [Текст] : зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 78-80.

14. Завтур В.А. Належність доказів при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 року) / упор. Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – С. 118-121.

15. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Адвокатура: минуле та сучасність: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. д.ю.н., доц. Г.О. Ульянової. – Одеса : Фенікс, 2016. – С.230-231.

16. Завтур В.А. Деякі питання доказів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею // Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 251-254.

17. Завтур В.А. Розгляд та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів в порядку ч.2 ст. 333 КПК України // Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю. П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Юрид. л-ра, 2017. – С. 191-193.

18. Завтур В.А. Збирання доказів слідчим суддею під час розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: вдосконалення нормативної регламентації // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.) / ред. кол. : О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 187-189.

19. Завтур В.А. Деякі питання доказування під час розгляду клопотань в порядку статті 331 Кримінального процесуального кодексу України // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної

конференції (Хмельницький, 3 березня 2017 року). – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. – С.527-530.

20. Завтур В.А. Деякі питання вирішення клопотань про продовження запобіжного заходу судом апеляційної інстанції // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2017. – С. 402-404.

Використання зазначених результатів дозволило детальніше розглянути окремі розділи вищевказаних навчальних курсів, що стосуються питань доказування необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проблемні питання, які виникають при застосуванні відповідних норм КПК України та можливості їх вирішення на законодавчому рівні.

Голова комісії

М. Р. Аракелян

Члени комісії:

В. М. Підгородинський

І. В. Гловюк

В. В. Тіщенко

А.М. Ізовіта

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

С.В. Албул

« 08 » вересня 2017

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри кримінального процесу Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія» Завтура Віктора
Андрійовича на тему «Особливості доказування при розгляді та вирішенні
слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення
кримінального провадження» у навчальний процес Одеського державного
університету внутрішніх справ**

м. Одеса

« 08 » вересня 2017 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника навчально-методичного відділу ОДУВС, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І.;
- 2) професора кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС доктора юридичних наук, професора Саакяна М.Б.;
- 3) начальника відділу організації наукової роботи ОДУВС Домброван Н.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені пропозиції і рекомендації Завтура Віктора Андрійовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес України», «Проблеми кримінального провадження».

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Завтура Віктора Андрійовича на тему «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» становить цінність для навчального процесу, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Використання матеріалів дисертаційного дослідження Завтура Віктора Андрійовича на тему «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» сприятиме підвищенню рівня юридичних та спеціальних знань майбутніх працівників Національної поліції України.

Результати дисертаційного дослідження Завтура Віктора Андрійовича на тему «Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ.

Члени комісії:

Начальник НМВ ОДУВС
кандидат технічних наук, доцент

О.І. Сіфоров

Професор кафедри
ОРД ОДУВС
доктор юридичних наук,
професор

М.Б. Саакян

Начальник ВОНР ОДУВС

Н.В. Домброван

